Datorii uitate

Jean Bart

Editura Bestseller

Imagine: Alfio Finocchiaro

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Datorii uitate

Cu trenul de dimineață D na Corbu plecase, chemată printr o telegramă de tatăl ei, care se afla bolnav la Iași.

Petre Corbu, care și petrecuse soția până la gară, se întorcea pe jos în oraș singur, necăjit. La capătul șoselei se opri o clipă, parcă i era urât să se întoarcă acasă. Cum n avea oră de curs la liceu în dimineața aceia, se îndreptă agale spre port; voia să mai scape de grija care l stăpânea.

Din capătul șoselei apărea întreaga panoramă a portului, cu viața, mișcarea și culorile văzute în zarea albăstrie a luciului apei. Câteva bărci pe Dunăre, departe, cu pânzele în vânt, păreau niște fluturi albi în zbor, jucându se deasupra apei. Un remorcher mic, ca un gândac, sfârâind răgușit, târa în urma lui un șlep de patru ori mai mare, greoi, cu burta plină de grâul pe care l înghițise.

O pornise desigur spre Brăila.

În port se ncărcau la cheu vreo opt vase cu rapiță și grâu.

Și Petre Corbu nu se mai sătura privind toată mișcarea aceia, alergătura, lucrul grăbit și fuga hamalilor desculți pe schelele de lemn cu sacul în spinare.

Cum sta privind la grâul auriu ce se scurgea în valuri, ca apa, într una, el se gândea la bogăția țării aceștia:

— Cât aur n a plutit pe Dunăre și mare, spre țări îndepărtate, hrănind o lume întreagă în scursul atâtor vremuri.

*

Petre Corbu era de curând numit profesor definitiv de istorie la liceul acestui oraș de pe malul Dunării.

Ridicat de jos de o mână binevoitoare, muncise ani de zile, chinuit prin școlile statului, până izbutise a și face un loc sigur și tihnit în lume.

Singurul băiat al lui Arghir Corbu, dascălul bisericii din Cuzăni, Petrică crescuse mai mult prin curtea bisericii, ca un copil fără mamă. Coana Profirița, preuteasa, o femee miloasă și bună, se îngrijise de copilul acesta din ziua în

care închisese ochii dăscălița. Dascălul Arghir, om sărac și cuminte, nu hrănea năzuințI deșarte și nu visa pentru fiul său o soartă mai mare de cât credea că i se cuvenea. Ca să ajungă băiatul mai sus decât dânsul, era bine, dar din cele câteva prăjini de pământ nu l ajutau puterile să scoată atâta cât i ar fi trebuit băiatului să învețe carte mai departe, la oraș.

Era mulțumit că sfârșise cu bine școala din sat și se fălea chiar cu băiatul care i ținea isonul în strana din dreapta.

Dar cine poate cunoaște drumul ursitei fiecărui om?

Deși chemarea firească a lui Petre Corbu părea a fi aceia de a urma viața tatălui său la lucrul câmpului și în slujba bisericească, o întâmplare neașteptată îi schimbă 'macazul' vieții, cum spunea chiar el râzând, de câte ori povestea plecarea lui la oraș.

Era în adevăr o întâmplare căzută parcă din cer.

Ce frământare a fost atunci în tot satul, mă rog și până în ziua de azi povestesc bătrânii cum s a întâmplat o asemenea minune, care nu s a mai pomenit decât doară în evanghelie.

Era tocmai în ziua de Sântă Mărie, și lumea

forfotea pe ulița satului și în bătătura cârciumii, ca în zi de sărbătoare, când așa pe la o toacă se auziră clopote și zurgălăi dinspre podul Trotușului. Și o trăsură de târg, trasă de patru cai negri înhămați buziș, se vedea venind în goană, într un nor de praf, pe șoseaua Bacăului.

În trăsură era un militar cu chipiul roș și o cucoană cu umbrela albă. Nimeni n a putut bănui ce anume caută boerii aceștia în Cuzăni și de ce se oprise tocmai în poarta bisericii.

Părintele Ilie, pe care povara celor optzeci și opt de ani îl îndoise de mijloc, dar nu i îmbătrânise inima, se nvârtea printre căpițele de fân proaspăt cosit din livada bisericii. Căuta loc potrivit pentru clăditul stogurilor care trebuia să înceapă a doua zi.

— D apoi bine părinte, nu lași lucrul nici în zi de sărbătoare? Erai mai fercheș când slujeai la Sfinții Apostoli la Bacău, – zise râzând militarul, care privea pe deasupra zaplazului în livadă.

Părintele, pe care l prinsese vremea numai în cămașă, surprins și rușinat oarecum, nu știa ce să răspundă, dar striga mereu la un băetan să deschidă portița și să i aducă antereul din tindă.

De cum a intrat în curtea bisericii, militarul a

început a căta cercetător împrejur, parcă ar fi vrut să vadă dacă sunt toate rânduite la locurile lor.

— Da' ici, lângă biserică, era un măr domnesc, părinte?

— He! de câți ani s o uscat săracu... L am tăeat și l am pus pe foc.

— Da dincoace, în spatele bisericii, era casa dascălului Chitic, cela scurt și șchiop?

— D apoi de câți ani l o iertat D zău pe Chitic... și casa i s o dărâmat că era o cocioabă. Pesemne c ai mai fost matale pe la noi prin sat, că tot lucruri vechi de atâția amar de ani mă întrebi.

Și părintele, ridicându și sprâncenele albe și stufoase, căta mirat și în zadar își chinuia fruntea încrețită să poată regăsi în minte înfățișarea acestui om chipos și mândru, cu barbișonul tăiat după ciocul lui Cuza.

— Profirițo! Profirițo! ia gătește de dulceți pentru boeri – strigă părintele, pe când intrau cu toții în casa răcoroasă în care plutea mirosul de gutui.

— D zău să mă ierte și să mă iertați și d voastră, d le căpitan, tot stăruia părintele, de, bătrânețele pesemne, că nu mă mai ajută capu

ista al meu. Nu mi aduc aminte de fel să vă fi cunoscut cândva... Da' oricum, să nu vă fie cu bănuială, da' cu ce daraveli v ați abătut și pe la noi prin partea locului?

Militarul se feria să răspundă limpede, tot schimba vorba și întreba pe rând despre toți oamenii din sat, pe când fața i se lumina de un zâmbet voios, prietenesc.

— Părinte, da era și un băiet: Panaite, mititel și nespălat, ia așa de pripas prin curtea bisericii, îți mai aduci aminte de el sfinția ta? Unde mai e băetul cela, părinte?

— He!... Pitache... băetu Siritencii. Maică sa, vădană, l o lăsat pe drumuri. Cine știe pe unde o mai fi... ia s o ales un soiu rău, c o fugit la târg cu niște cărăuși și nici până în ziua de azi nu s o mai întors. Alminteri s arăta isteț și cu tragere de inimă la carte, dar ușărnic... soiu rău și pace.

— L ai mai cunoaște, dacă l ai vedea, părinte?

— D apoi de unde, când de atâția ani i s o perdut și urma? Gândesc c o fi murit pe undeva.

Cucoana, care urmărea cu ochii în lacrimi toate vorbele care se schimbau, nu mai putu să se stăpânească.

— N a murit, părinte, ăsta i Pitache, părinte...

Și bătrânul stătu o clipă nedumerit cătând țintă înainte, apoi se repezi la icoane, luând în brațe pe Maica Domnului.

— Doamne preacurată, făcătoare de minuni, mort ai fost și ai înviat, pierdut ai fost și te am aflat...

Și, printr o perdea de lacrimi calde, părintele se uita și l măsura din cap până n picioare și nu i venea să creadă că cel ce se afla înainte i în haine boerești cu galoane de aur și copilul cela sprințar și de pripas de altă dată erau unul și același om.

Cinci zile cât a stat colonelul în Cuzăni, la casa părintelui Ilie, lumea nu mai contenea venind care dincotro să vadă cu ochii minunea care se povestea.

Dintre dânșii, din satul lor, dintr un copil de pripas să se ridice un om care să ajungă până la așa mărire și slavă – cine ar fi crezut vreodată?...

— Cine poate ști, din toată mulțimea chemată, care va fi cel ce este alesul Domnului, – zicea părintele la toți cei care l cercetau să afle cum s a întâmplat minunea.

Și părintele, de câte ori vorbea de întâmplarea asta, își arunca ochii la icoane și se

apleca de șale cu mâinile încovoiate în chip de metanii. Că și aducea aminte Sfinția sa de unele fapte pentru care se mustra oarecum.

— De... D zău să mă ierte, spunea în taină la câte unul, iaca l am și bătut uneori, zău așa, mă rog, ca pe un copil... ca acuma îmi aduc aminte, când l am prins cu mâna în căldărușă la o zi întâi. Dă, de unde puteam eu să gândesc ce are să ajungă el odată... cum e scris omului, care trebuie să ajungă boer, ajunge; care nu, rămâne țăran pământean.

...Și colonelul a răscolit tot satul și s a sărutat cu toți tovarășii din vremea copilăriei, de pe când umbla desculț și cu capul gol, prăjindu se pe nisipișul cald, la malul Trotușului.

Și toți erau acum încărunțiți de vârstă și nevoi, c o droae de copii pe urmă, cu toții gospodari, care mai cuprinși, care mai săraci, după cum le fusese partea fiecăruia pe lume.

Cel dintăi pe care a dorit să l vadă colonelul, era Arghir Corbu, dascălul bisericii satului; de dânsul îi era mai tare dor, că îi fusese așa de bun prieten, căci se aveau ca frați de cruce amândoi. Cu el fugise din Cuzăni acum vreo treizeci de ani în urmă, într o noapte, c o tabără de cărăuși, care mergeau cu sare la Bacău.

Când a fost să plece colonelul din Cuzăni, s a ținut mult de Arghir ca să i dea băiatul să l ducă la oraș.

— Am să ți l fac om, zicea el încrezător și sigur... Dacă eu din nimic am ajuns unde sunt, d apoi băiatul ăsta, pe care eu am să l ajut și să l călăuzesc în viață.

Și Petrică, mititel că abia îi ajungea capul, tuns chilug, până la clanța ușii, cu obrajii umflați și rumeni de arșița verii, cătând cu ochii în jos la picioarele goale și înțepate de mărăcini, asculta cu spaimă cum i se croia soarta vieții lui.

Ce n ar fi dat să scape mai curând de acolo din fața boerilor și să alerge afară, unde l aștepta Mitriță, băiatul morarului, cu prinzătoarea de vrăbii cea nouă la care lucrau de o săptămână. Și când l a întrebat colonelul de vrea să meargă cu dânsul la oraș, nici n a fost chip să i desclește gura; – lui Petrică îi dase ochii în lacrimi, și abia de mai zărea strălucind galoanele la mâna care l mângâia, ținându l de bărbie.

— Așa i el rușinos cu lumea străină... da' are să se învețe el, căuta să l apere tătucă său... să te faci a l vedea pe afară, că numai gura lui s

aude.

Părintele Ilie s amestecă în vorbă:

— D apoi bine, măi Petrică, tu nu vrai să te faci boer?... Măcar s ajungi când îi fi mare tot așa de mândru... că să fi avut și tată tău minte la vreme, nu se mai canonea acuma.

— He... pesemne așa mi o fost scris... că dacă ar ști omul dinainte – și dascălul oftă din greu, apăsându și cu pumnul furca pieptului – amu... ce să mai zic... dacă așa mi o fost partea – sfârși clătinând încetișor din cap.

...Și într o dimineață răcoroasă de August, a plecat trăsura colonelului în sunetul clopotelor, prin mijlocul satului.

Pe capră sta Petrică, premenit curat, ținându și o legătură cu schimburi în brațe și urmărind cu ochii cum s alungau în goană copitele cailor îndemnați de biciu.

Când s a perdut din ochi trăsura spre podul Trotușului, departe, atunci au intrat tăcuți, pe poarta bisericii, părintele Ilie, dascălul și coana preuteasa, care n a mai putut răbda:

— Nu de alta, zicea ștergându și ochii, dar îi prea mititel... unde s o mai pomenit să l dai așa de fraged printre străini...

— Las, că are să fie bine, grăi părintele către

Arghir, care mergea tăcut cu ochii în pământ.

Și până acuma încă mai povestesc sătenii din Cuzăni de întâmplarea asta. Duminica și în sărbători cu toții privesc portretul pe care părintele Ilie l a pus chiar în pridvorul bisericii din sat, – precum ca să se știe de către tot norodul, că omul care s a ridicat de acolo, dintre ai lor, nu i a uitat, că el a zugrăvit biserica din nou, a refăcut școala și a îngrădit frumos mormântul părintelui Andrei, care i pusese bucoavna pentru întâia dată în mână.

*

Cu știința lui și cu stăruința colonelului, Petrică izbuti să intre ca bursier în internatul liceului din Iași.

Speriat și zăpăcit de zgomotul și învălmășala lumii, cu greu s a fasonat și el în chipul școlarilor din internat.

Mai toți erau băeți săraci, veniți de pe la țară ca să și deschidă drumuri, să poată să răzbească în viața de vârtejuri a lumii de oraș.

Ce luptă cu programul și orele de clasă, care treceau în chinuri până suna afară glasul cel răgușit al clopotului școlii...

De câte ori nu l apucase plânsul și dorul de acasă, când rămânea cu ochii pierduți, cătând

pe geam în zarea fumurie spre culmile Galatei acoperite de vii și de livezi. Și câte umilinți nu trebuia să îndure, – de câte ori nu și simțise obrajii îmbujorați de sânge. În certuri copilărești pentru un creion sau pentru o calamară, i s aruncau din partea externilor vorbe răutăcioase: „că i venit de la oi, că i tot țăran, deși stă tot la un loc cu băeții de familie bună".

Și uneori plângea de ciudă sara în dormitor cu pătura pe cap, ca să nu l vadă nimeni. Târziu, când somnul îl biruia la urmă, visa visuri frumoase văzându se departe pe malul Trotușului, în satul lui la munte.

În toate duminicile avea ieșire în oraș. Cu ce grijă își curăță hainele albastre și nasturii cei auriți... Mândru în uniforma școlii, pleca întins acasă la colonelul, privindu se în geamuri la prăvălii pe stradă.

Cât de tare îi bătea inima de cum intra pe ușă, – îl înfiora tăcerea aceea rece din sala de intrare. Și ce încordare în vorbă și mișcări; veșnic cu frica să nu facă vreo stângăcie, la masă mai cu seamă. Duduia Maricel, fetița colonelului, un drăcușor brunet cu părul creț și prins în panglici roșii, avea niște ochi așa de

negri și pătrunzători, că bietul Petrică, simțindu se privit, trebuia să stea smirna cu ochii în farfurie.

Examenele îl răzbunau de suferința de peste an. Țăranii bursieri ieșise premianți mai în toate clasele liceului din Iași. Și umilința, ce la început le aplecase capul, cu încetul se prefăcea în mândrie trufașă sau ascunsă. Patimile se răscoleau de ambiție în cei tari care aduceau în luptă putere de muncă și voință.

Cu cât vremea trecea și Petre se deprindea cu viața și cu lumea în care se îndrumase, cu atâta slăbeau legăturile de locul din care se dezrădăcinase.

În cei dintâi ani își petrecuse vacanțele la țară. Tot satul se minuna de dânsul, cât de cuminte și învățat era, „Domnul Petrică” îl numeau băeții cu respect

Iar dascălul Arghir s a închinat când l a văzut întâi; mai nu i venea să creadă că e Petrică al lui, așa era de mândru în haina lui albastră, cu șapca aplecată pe o parte, tăcut și măsurat în toate.

Când s a făcut mai mare, vreo câțiva ani de a rândul, nici n a mai dat prin sat; găsise o preparație de unde putea să câștige și în timpul

vacanței de vară.

În cursul superior îl părăsi ambiția cea școlărească, cititul îi deschisese orizonturi noi și largi. El, care ani de zile nu avusese alta țintă decât să ajungă întâiul, acuma răsfoia cu sila caetele de școală, în timp ce sorbea cu lăcomie cărțile oprite, aduse pe ascuns și ținute pe sub saltele în dormitorul școlii.

În scurt timp, era deochiat de a binelea, direcția îl trecuse de mult pe lista neagră, – de când într o oră de latină fusese prins citind pe ascuns o revistă urgisită.

Cu n fel de mândrie și înălțare de sine, Petre Corbu își primi pedeapsa care i atrăgea pierderea bursei.

Trebuia să se hrănească singur.

Dar cât de tare și hotărât era! Un vis măreț îi îmbăta simțirea în dorul lui de luptă în focul tinereții. Și în viața i de student sărac, în vălmășala crâncenă a luptei pentru trai, cunoscu mizeria, umilința, revolta și descurajarea...

De câte ori nu a simțit că șovăește și i gata să cadă îngenunchiat, și iarăși s a ridicat încordându și puterile din nou.

Târziu a răzbătut. Ajunsese la țintă. Era asigurat, dar nu mai era același.

*

Începuse a se îngrășa, de când se însurase. Mustățile negre, care i cădeau în jos, le întindea mereu pe obrajii rumeni și înăspriți de brici.

Greoi, cu pălăria moale trasă pe ochii din care se pierduse strălucirea cea vie de altădată, puțin plecat, pășea rar și potolit, făcând același drum în fiecare zi, de acasă până la școală. Judeca sănătos, dar prea vorbea puțin și nu putea să lege prietenii mai strânse.

După ce s a stins și dascălul Arghir, el n a mai dat pe acolo. De satul lui s a înstrăinat cu totul. De ce, nici el n ar fi putut să spune. Și nici n a căutat vreodată să și lămurească viața, legând o cu trecutul de unde a fost plecat.

Neașteptând nimic în viața i tihnită, monotonă, se mulțumea să și păstreze locul pe care l prinsese în trudă și necazuri.

Corect și cumpătat, nu încerca a se înălța mai sus, de teamă să nu cadă. De aceea se ferea să intre în angrenajul roților politice, care l ar fi putut ridica deodată sau strivi în învârtitura lor nebună.

Din focul ce pâlpâise odată în vremea tinereții, nu mai știa nici el de a mai rămas ceva sub stratul de cenușă pe care l așternuse nevoile

și vremea.

Resortul sufletesc părea de mult tocit.

Nu se târa, dar nici nu se încercă să zboare.

*

În dimineața acelei zile răcoroase de primăvară, Petre Corbu cutrierase de vreo două ori portul, oprindu se la fiecare pas, ca un om fără treabă. – Era tocmai să se îndrepte spre oraș, când se opri iarăși în loc ca să privească pe luciul apei în sus. Un caic turcesc aluneca la vale, încet și lin, numai c o pânză prinsă la unul din catarge.

De departe se zărea o grămădire de oameni, vite și căruțe, toate claie peste grămadă. Oameni nevoiași care se mutau cu tot sărăcăciosul lor avut.

Caicul se apropia ușor de mal, ajutat de cele două lopeți lungi, care se ridicau încet din apă și se lăsau să cadă obosite, într o mișcare greoaie, cadențată. Abia se lipi vasul de cheiul înalt de piatră, și începu să se audă dintr acolo zgomot de strigăte și ceartă.

Petre Corbu se îndreptă într acolo. Un gardist din port îl lămuri că sunt niște veterani, care vin de dincolo, că e ordin să nu i lase să debarce și că ei „se pun contra”, cică nu vor să se întoarcă

în Dobrogea.

— Dar de unde sunt? Unde vor să meargă?

— Cică sunt de prin ținutul Bacăului, de la Cuzăni, trebuie să le dea pământ, și ei acu...

Dar Petre Corbu n a mai ascultat sfârșitul, – plecase în grabă spre caic, stăpânindu și bătăile grăbite ale inimii.

...Din Cuzăni!... și un fior cald îi străbătea prin tot trupul... e satul lui... sunt oameni din satul lui, din Cuzăni... nu se poate să nu i cunoască dacă sunt din Cuzăni.

Dinspre caic, pe marginea cheiului, venea șchiopătând un țăran bătrân, și în urma lui un soldat de grăniceri.

De departe, dintr o aruncătură de ochi l a recunoscut: „e bădiță Sandu... desigur că i bădița Sandu”... și în minte îi năvăli cu o repegiune uimitoare, în clipe luminoase, o lume de imagini rămase de multă vreme în umbră.

...În trăsături din ce în ce mai clare își amintea de chipul unui român voinic și mândru, cu ochii negri, mari, sub sprâncenele stufoase îmbinate... mustața căruntă și răsucită în sus... purta căciulă brumărie dată înapoi pe ceafă... și avea un piept lat de i plesnea pieptarul cel de piele înflorit în cusuturi de arniciu roșu... cu trei

decorații prinse în șir în partea stângă... Copii se îndesau s asculte cu gura căscată, când se pornea a povesti minunile cu Turcii... Valea cea largă a Trotușului, deschisă dintre munții albăstrii din zare, îi apărea ca printr o pânză de fum auriu jucând deasupra apei în razele de soare. Pe coasta înclinată până în prundiș și în lung până la pod, se întindea tot satul răspândit... și prin verdeața livezilor de pruni, casele mici și albe par niște pietre căzute din cer la întâmplare... De cealaltă parte se ridicau fânețele pe culme până sus... În fund pe deal sunt târlele de vite... se văd în zarea ștearsă bordeele din Coman ca niște paseri negre lăsate din zbor să se odihnească... în vale biserica și cei doi plopi tremurători la poartă... alături casa lor cu streșina până în pământ de joasă, pe care se ridica la fugă cele două capre negre ale coanei preutesei... moara forfătind pe ascuns, băgată în sălciile gârlei... și în dosul morii căsuța lui bădița Sandu în capătul iezăturii...

*

Dar cum a îmbătrânit săracul!... Drept în fața lui se opri, ținându și răsuflarea:

— Buna ziua, bădiță Sandu. Nu mă mai cunoști?

Țăranul se opri și scoțându și căciula din cap, căta cu mirare.

— Poi... de unde să vă cunoaștem, boerule, că noi nu suntem de pe aici, venim de departe.

— Nu ești dumneata Sandu Clipea din Cuzăni?

— Ba așa îmi zice. D apoi matale de unde știi?

— Nu ți mai aduci aminte de băetul lui Arghir Dascălu.

— Ira!... nu i fi Petruță al lui Arghir, nepotul părintelui Ilie?... Poi de unde, Doamne iartă mă, să te mai cunosc, că erai numai atâtica de o șchiopă, când te o luat colonelu să te dea la școală la oraș. – Așa i... iote taman obrazul lui Arghir, îi sameni – da' ceva mai smolit și mai plin la obraz. – Curat vorba ceia, că munte cu munte se întâlnește d apoi om cu om.

— Ei, dar unde vă duceți? Ce căutați tocmai pe aici?

— Ia am dat de o poznă mare, nu vrea să ne dea voie să ne coborâm aici în România, cică să ne înturnăm înapoi în Dobrogea. O zis că ni dă pământ, și nu ni o dat, acum nici înapoi nu ne lasă... da' noi nu mai vrem pământ, că ne am hrănit noi de pământu de acolo, vrem să ne

întoarcem înapoi în satul nostru.

— Iaca vine și domnul sub comisar, zise soldatul de grăniceri care se oprise mai deoparte; dă, eu izicut ordinu, cică nici un veteran n are voie să debarce. Dacă el a zice să i las, îi las.

Sub comisarul din port, un om înalt și chipeș, cu o țigară specială așezată după ureche, venea agale citind o hârtie desfăcută.

— Bine, mă creștine, da' tu nu știi românește? Când îți spun că așa i ordinul să vă trimitem înapoi?

— Apoi de două săptămâni umblăm așa pe drumuri... de când ne chinuim așa, ni o murit și vitele de foame, nu mai avem nici un leu de parale, ce o să facem noi acolo, vremea de arătură o trecut, nu mai e chip de făcut ceva, vrem să ne întoarcem înapoi în satul nostru.

Pe când bătrânul vorbea ținându și căciula într o mână și cătând rugător în ochii sub comisarului, Petre Corbu simțea cum sângele înfierbântat îi năvălea în obraz; nu se mai putu stăpâni.

— Da bine, domnule, oamenii ăștia sunt urmăriți? Au furat ceva? Nu sunt liberi? Cum puteți să i opriți așa?

Domnul sub comisar, cu toate că fruntea i se încreţise de o undă de mânie, răspunse neted, păstrând un surâs rece:

— Cu toate că n am onoare să cunosc cu cine am de a face, dar, ca om cult, d ta trebuie să înţelegi mai uşor decât un ţăran cum stă chestia. Mă rog, citiţi telegrama primăriei din Cuinsu. Iacă ce zice în original:

„Înapoiaţi cele trei familii de veterani pentru darea pământ în cătunul nou Prinţul Nicolai.

Iscălit primarul comunei Cuinsu".

— Mă rog, pot face altfel decât ordinul? adăugă omul legii, dând din umeri şi băgând tacticos hârtia în buzunar.

— Dar bine, domnule, telegrama asta e un ordin de urmărire? Dacă oamenii nu vor să ia pământ, o să le dea cu de a sila? Ei vor să se întoarcă înapoi în satul lor. Mă rog, unde i d. comisar al portului, să vedem ce zice Dumnealui?

— Nu poate să zică decât ce am zis şi eu; dar n aveţi decât să l aşteptaţi pe dumnealui.

— Mare năcaz, măi frate, în ce poznă am intrat... unde s o mai pomenit una ca asta, să nu te lese nici la casa ta, parcă am făcut moarte de om.

Și moșneagul, blajin și umilit, care se jăluia cu atâta desnădejde, izbucni deodată în furie aprinsă, zmuncindu și căciula din cap și bufnind o de pământ: Dar nu mă las nici mort!... că numai sufletul meu știe cât am pătimit, de când umblăm ca și cânii hoinari pe drumuri, – și în ochii bătrânului scăpărau scântei de încruntare. Își clătină capul pletos, trecându și cu ciudă degetele noduroase prin nițele părului încâlcit.

— Dar liniștește te, bre omule, nu înțelegi că nu poate să vă oprească? încercă să l potolească Petre Corbu.

— O să i vorbesc comisarului, și dacă n o vrea, mergem la prefectură, nu se poate să nu vă dea drumul.

Bădița Sandu, tăcut, își rădică de jos căciula înălbită de praful de pe drum și, potolit ștergând o cu mâneca sumanului, oftă adânc și zise într un târziu:

— Amu, toată nădejdea la dumnetale ni o mai rămas... zău, ț ăi face o pomană mare cu noi.

— Ia să mai stăm jos pe sacii iștia, până o veni comisarul, să nu l scăpăm – nu faci o țigară, bădiță? Și Petre îi întinse tabacherea. Moșul o luă cu grijă, și așezând o pe genunchi

își răsuci o țigară groasă.

— De când s o scumpit hârtia, fumăm și noi cu cea de gazetă ori cu pănuși de popușoiu uscat.

Apoi tăcură amândoi.

Bădița Sandu, care și lăsase căciula în jos pe ochi, căta țintă în pământ și trăgea câte un fum de țigară, rar, adânc, până în fundul pieptului.

Petre Corbu, privind cu coada ochiului la sumanul rupt și plin de noroi uscat, nu știa cum să înceapă vorba, – o sfială copilărească îl amuțise; – și cum ar fi voit să știe totul... să afle toate câte s au întâmplat pe acolo de atâta vreme în urmă.

O clipă îi fulgeră prin minte un gând chinuitor de frică și mustrare. Se ridică în picioare și azvârlind țigara pe sfârșite, își aprinse alta, trăgând fumul răpede, nervos.

— Bădiță, începu el încet, da' pentru ce ați plecat din sat, cum v ați hotărât să părăsiți casele, s o luați așa în lume?

— He!... poi ziceam noi că tot de o moarte era să murim... ori în satul nostru ori aiurea, – răspunse moșul silit, cătând tot în pământ. Și iar tăcu.

Cum sta în picioare, în fața lui, așteptând

neliniștit, Petre Corbu simți că i se taie genunchii, și, biruit, se lăsă jos, moale, șovăitor, un dor neînțeles îi apăsa inima. Și ca să scape de nodul care l înneca în gât, cu ochii aproape în lacrimi, el începu oftând.

— Tare mi i dor și mie de Cuzăni... da' n am putut scăpa cu slujba asta a școlii...

— Apoi tot n ai gătit cartea?

— Ba da, acuma învăț pe alții.

— A, se chiamă adicălea că ești de ișția, profesor, cum îi la oraș. Da, nu pot zice alta, dar îi bună și cartea. Dacă apuci s o prinzi, scapi de năcazuri și de muncă. Iaca n a fost tot așa cu băetul Tuduroaii și cu cel a lui Măgură, că nu i am mai văzut de când o plecat la târg.

Într un târziu, după ce și a răsucit încă o țigară, s a hotărât Bădița Sandu să și descarce focul care l ardea la inimă.

— Nu mai este chip de trai; s o înmulțit lumea, domnule, n ajunge pământu și pace. Poi dacă numai eu se chiamă că am avut șepte copii, patru fete și trei băeți. S o îmbucătățit pământu, toți se vaită de pământ, nu i și nu i, ce să i faci!... Mă rog sunt cincisprezece ani de când ne judecăm obștea satului cu boeru aista nou, care a venit după Muruzești. Știi cum îi

chestia?

— Da... îmi aduc aminte ceva... de un proces lung care ține de mult, îngână Petre cam rușinat, cu jumătate de glas.

— Așa i, că bine zici, poi de unde să ți aduci aminte, c ai plecat de mititel la oraș... Mă rog, din bătrâni cică Muruzi, când o întemeiat satul, o adus oameni, c avea nevoie să i lucreze moșia, și li o dat loc de casă și pământ de lucru, – mă rog cum li o fost și tocmala, că sunt și hrisoave bune la avucați... Dacă o murit Moruzi și o venit ista nou, el n o vrut nici în ruptu capului să se înțeleagă cu oamenii, cică el nu le ie de bune toate cum au fost în vechime... Ci, am cumpărat moșia cu totul, n aveți drept la loc de casă, și pământul trebuie plătit, că și vatra satului e făcută tot pe moșia boerească... Și iaca așa s o deschis procesul, care ne poartă pe drumuri de atâția ani. O cumpărat pe primarele și pe notar, care acuma sunt de ai lor, și ține te la amânări și avucați, mă rog cum îi treaba judecăților. Copii noștri ori nepoții dacă or trăi să vadă sfârșitul. Dacă am văzut că nu mai este chip de trai, că nu mai poți să ții nici un cap de vită în imaș, că ne lua din an în an mai mult, zic hai să mă înscriu și eu, că se zvonise prin sat de darea

pământului la veterani în Dobrogea. M am înțăles cu alde Miron Costea, Florea și Păun, că unde ni a da, acolo ni om duce. Astă iarnă facem chip de vreo câteva parale și mergem la Constanța la ziua hotărâtă. Lume peste lume, din toate colțurile țării venise veteranii ca să se înscrie acolo. Căscam și noi ochii la mare, că n o mai văzusem. Ba unii cârteau, că iaca unde ne dă statul locuri, la marginea pământului, că de încolo începe apa. La cancteleria domeniilor statului ni o dat peticu ista de hârtie cu pecetea și cu număru: – La primăvară, moșule, să vii să ți iei pământul în primărie la Cuinsu. M am întors frumușel acasă și am început a mă pregăti de strămutare. Am vândut ce am putut, să mi închipuesc ceva parale, ca pentru o treabă ca asta. Cum s o desprimăvărat, ne am și încărcat cu toții, eram trei case din Cuzăni care am plecat odată cu toți, copchil, cățăl și purcel, mă rog ca pe vremea bejăniei. Femeile, cum li i năravu, să boceau de parcă mergeam la groapă. De la suprefectură ni o venit bilet de drum, și o săptămână ne am hodorogit cu capu de pereții vagonului, că erau de istea de marfă. După ce am trecut Dunărea, am luat o pe jos cu carele din sat în sat ca șatrele de țigani. După patru

zile am ajuns la Cuinsu. Catam noi în drum la pământuri: ori pre uscate ori smârcuri și bălți, ne gândeam cu jind la mândreța care o lăsasem noi în urmă la Cuzănii noștri. Primaru din Cuinsu, după ce ni caută în condică după bilet, cică nu sunteți înscriși aici, îți fi la altă comună, poate la Udeni. N am mai văzut bine înaintea ochilor, când am auzit o vorbă ca asta. Apoi amu, zic, ce i de făcut. C o fi, c o drege... hai cu toții la Udeni. Când colo nici habar n avea de noi. La cine să ceri, la cine să te plângi, cine să te asculte? Acolo în comună găsim așezați alți veterani, tot de prin ținutu Bacăului. Venise mai dinainte și sfârșise arătura. Ne tocmim cu ei, să le muncim până s o hotărî și cu noi într un chip. Da, primarele, când aude asta, nu și nu, că lui nu i trebuie oameni străini în comună, și ne scoate cu jandarmii din sat. Dacă am văzut ș am văzut, zic hai acasă înapoi. Da' pe unde și cum? Mă rog, ce să ți mai spun câte am pătimit? Șepte zile pe drumuri desfundate, de intra roata până în butuc; vitele moarte de foame, de ți era mai mare jelea. Doi căișori i am vândut să mai închipuim ceva parale. Un juncan mi o perit, ba într un loc niște pădurari ni o închis și vitele pentru amendă, cică de ce le am dat să pască în

pădurea statului? Când am văzut și asta, cumătru Florea unde o pus mâna pe o furcă, și cât pe ce să facă moarte de om. De la Ostrov am luat caicu ista, i am dat șese lei de parale Turcului, și ni o trecut Dunărea de partea asta.

Gardistul din port veni să spuie că a sosit domnul comisar.

Victor Iliaș, un tânăr zvelt cu înfățișare blândă, – era licențiat în drept și intrat în poliție după legea nouă. Îl cunoștea din vedere pe Corbu, îi zâmbi radios, fericit că putea servi pe unul din intelectualii orașului, printre care și el se număra.

— Cu ce vă putem servi, d le Corbu?

— Sunt niște veterani, care vor să se întoarcă în satul lor, și nu i lasă să debarce. – Și în câteva cuvinte Petre îi lămuri lucrul.

Comisarul părea foarte încurcat, deși asculta cu multă bunăvoință și nedumerire.

— După cum vedeți, oamenii nu sunt urmăriți, nu i motiv să nu i lăsați liberi, cred că primarul din Cuinsu o fi făcut vreo greșală; în urma venind vreun inspector, s a lămurit lucrul și a dat telegrama asta, – termină Petre Corbu, înferbântat și convingător.

— E foarte probabil: serviciul domeniilor din

Dobrogea e de curând înființat și numai boclucuri ne face... Bine, să i lăsăm, dar cum se întorc oamenii ăștia în satul lor? – Moșule, aveți parale de drum?

— Poi de unde, că ce bruma de parale am avut, le am cheltuit pe drum, să tot avem vreo opt lei de parale cu toții.

— Ei poftim, zise enervat d. comisar, ca în fața unei noi piedici.

— Și câți sunteți?

— Poi om fi toți vreo optsprezece și mai avem și trei minori.

— Cum, ce fel de minori?

— Adecăte să chiamă, să iertați, că sug încă la țâță.

D. comisar începu să râdă.

— Vra să zică douăzeci și unu de suflete? E vorba ce i de făcut cu ăștia? E o chestie dificilă.

— Dacă îți binevoi dumneavoastră, să trăiți d le comisar, să vă faceți o pomană să ne scriți un bilet de drum cu trenu, – și moșul căta cu ochii întrebători să vadă efectul vorbelor sale.

— De unde să am eu bilete de tren? Are să fie imposibil de căpătat, nu cred nici prefectura să aibă. Dar încercați d voastră, d le Corbu. Domnul prefect e un om modern, democrat și e

foarte gentil, termină d. comisar, ridicându se de la birou pentru a da ordin să se permită debarcarea veteranilor din caic.

— Dar unde dorm? Ce mănâncă oamenii ăștia? – se întreabă încurcat, neștiind ce să facă mai întâi.

— Domnule Ionescu, se adresă el către magazionerul stației din port, care răsfoia un registru, nu s ar putea să i lăsați în magazia cea mare de cereale?

— Aș, unde se pomenește... atâta golănime... se face foc domnul șef când o vedea una ca asta.

— Dar în vagoanele astea de marfă, numai până s o hotărî cu dânșii?

— Poi vagoanele fac manevră în stație toată ziulica. Zău nu i chip.

— Atunci hai la prefectură.

Departe, tocmai lângă debarcader, rezemată de fundul magaziilor de cereale, se afla cafeneaua lui Osman. O lădiță de lemn văpsită în roșiu, cu o semilună albă pe capac, câteva scăunele șchioape, înalte numai de patru degete de la pământ, și, afară, sub cerul liber, un samovar de tinichea în care clocotea toată ziua apă limpede de Dunăre, pentru fiertul cafelelor

– asta era toată zestrea cafenelei din port. Osman, un turc bătrân, cu barba deasă și albă ca fuiorul de lână, veșnic în genunchi în fața samovarului, tăcut și grav, își făcea serviciul cu sfințenia unui patriarh în fața altarului.

Aci așteptau călătorii sosirea și plecarea vaporașului local, și tot aci era locul de întâlnire al funcționarilor din port. Cafeaua era ieftină: cinci bani ceașca și zece filigeanul; serviciul foarte cinstit, dar cam agale; cât despre curățenie, Osman reușise a face pe toți mușterii să creadă că iese cafeaua tare și gustoasă dacă nu spală ibricele. Ca și la cafenelele din Stambul, ibricele lui Osman aveau prinsă un fel de coajă groasă de cafea împetrită.

Colțul acesta din port era minunat: anume parcă ales ca loc de adunare pentru autoritățile portului, mai cu seamă în toiul verii, când arșița soarelui dogorea birourile așa de tare că bieții funcționari se întindeau a lene, moleșiți, pe scaunele care i frigeau. Atuncea când simțeau că nu mai pot lupta în fața condicilor prăfuite și s gata să cadă biruiți de somn și de căldură, căci brațele moi ca ceara nu mai puteau purta condeele grele ca plumbul, atunci ieșea unul câte unul să mai răsufle aer curat, pe malul

apei. Și aci se întâlneau cu toții la umbră, cu batistele înfășurate în locul gulerelor scrobite, bucurându se de adăpostul acesta binecuvântat. Din sus de pe Dunăre, mai întotdeauna bătea un vânt ușor în adieri dulci și răcoroase, mângâind frunțile asudate ale celor veniți acolo ca să și uite amarul muncii în câteva momente de liniște și de odihnă.

E foarte drept că în fiecare zi momentele acestea se prelungeau cam mult, dar vremea se scurgea ușor, pe nesimțite, în palavre, discuții și taifas, pe când se tratau reciproc cu gingirlii dulci sau cu limonade gazoase ținute de Osman la ghiață.

Din colțul acesta se desfășura întreaga viață și mișcare a portului. Era totul supt ochii lor: sosirea vaporului, inspecția șefilor. Orice întâmplare neprevăzută îi găsea în picioare la posturi, gata întotdeauna. Și pentru ca nu cumva serviciul să sufere prin asta, mulți își aduceau registrele acolo, așa că toți erau cu ochii și cu gândul mereu la datoria serviciului lor.

Aci, în fiecare dimineață, în jurul samovarului lui Osman, se punea la cale soarta întregii stări politice și economice a orașului, a

porturilor, a țării, și, am putea zice, chiar a mai multor țări din Europa, căci Trandafir Ionescu, agentul vamal, în fiecare zi citea Universul cu glas tare: și ceasuri întregi se comentau de către toți cei adunați fiece informație și telegramă din țară și din străinătate. Iar cel puțin odată pe săptămână, se discuta chiar și asupra celorlalte continente vechi și nouă, căci d. Cristea, secretarul căpităniei portului, era un vechi și pasionat cititor al Ziarului Călătoriilor. Din descripția Tibetului sau povestirea strangulatorilor din Bengal, el potrivea totdeauna câte ceva pentru a și îmbogăți istorisirea voiajurilor sale în Orient, întreprinse pe când era sergent major în marina militară.

Dar tot aci în fața lui Osman, care părea mut și surd la tot ce se întâmpla în jurul samovarului său, se fierbeau patimi omenești, ambiție, invidie, ură și interese; aci se urzeau intrigile și răzbunările partidelor care se formau în port, – păcatele omenirii pururea vor încolți în orice petic de pământ, pe care se va hrăni o populație mai mare decât doi oameni.

Cea din urmă și cea mai puternică cualiție era alcătuită din toate autoritățile portului. Ura și vechile lupte dintre partide se uitaseră și toți

își daseră mâna pentru a lupta cu puteri unite împotriva dușmanului comun, care nu era altul decât noul comisar din port, „acel înfumurat care făcea pe grozavul, mergând cu nasul pe sus, ca un ministru”.

Petru Corbu înainte de a se hotărî să plece la prefectură, ca să ceară biletele de drum pentru veterani, se îndreptă spre cafeneaua lui Osman. De mai multe ori văzuse adunați acolo funcționarii din port.

De departe se zărea un grup strâns în jurul samovarului; ca de obiceiu, se ceteau jurnalele de dimineață.

După formele și culorile șepcilor, Corbu căută să și dea samă de autoritățile care se găseau strânse împreună.

Cel dintăi pe care l a cunoscut, după șapca lui roșie, a fost șeful haltei din port; unul cu o șapcă neagră de marină, cu șnur auriu, era secretarul căpităniei portului; altul, cu o șapcă mai înaltă cu șnur de argint, era agentul Navigației fluviale Române (N. F. R.); agentul vamal avea o șapcă mică lustruită și cu o bandă verde; pe alți doi cu bande albăstrii la șepci nu i a putut cunoaște decât de aproape, când a văzut

la unul S. H. – picherul serviciului hidraulic – și la celălalt, doi pești brodați cu fir de aur – era revizorul de la pescărie.

— Buna ziua, domnilor! – și Corbu se îndreptă către funcționarul căilor ferate.

— Mă rog, ce dorește domnul?

După ce îi lămuri împrejurarea cu veteranii, Corbu termină întrebând dacă nu s ar putea ca nenorociții aceștia să fie transportați cu trenul fără plată, căci, după cât se știe, sunt chiar ordine la calea ferată pentru a înlesni transportul veteranilor.

— A!... vă înșelați, domnule. Direcția a dat bilete de favoare numai din țară în Dobrogea, iar nicidecum vice versa – și un zâmbet de ușoară ironie alunecă pe buzele amploiatului cheferist.

— Ei bine, dar în cazul ăsta ce i de făcut?

— Treaba Direcției; dacă o vrea să le dea bilete, n are decât să le dea; știu că n o să le dau eu din punga mea. Dar vă pot asigura că nici Direcția n o să le dea, căci e sătulă până în gât de buclucurile și încurcătura ce s a făcut pe linie cu vagoanele de marfă, tocmai acum când țipă gazetele că i lipsă de vagoane.

— Până s o lămuri lucrurile, nu se poate să i

lăsați să doarmă aci în magazie?

— Apoi asta nu i magazia noastră, e a Serviciului Hidraulic – și arătă cu mâna către picherul din port.

De la locurile lor, de pe scăunașele joase așezate în cerc, funcționarii portului căutau pe furiș spre Corbu, măsurându l pentru a vedea cu cine au de a face.

— Magazia e construită de noi, dar am dat o în isploatare la Navigația Fluvială, zise picherul, arătând către agentul Navigației.

— Cum vă închipuiți una ca asta, să băgăm atâția oameni străini în magazie?

Avem colete, marfă de mii de lei, răspundere mare, domnule. Nu vedeți că nu putem lipsi nici un minut de la birou? termină agentul, care se și sculă gata să plece.

— Ei bine, dar puteți lăsa oamenii ăștia sub cerul liber? Au copii mici, și noaptea e rece, timpul mereu ploios. Cum o să stea afară pe cheu?

— Apoi noi, căpitănia portului, nu le permitem staționarea nici pe cheu. Nu admit să mi încurce mie operațiile din port, – zise liniștit dar hotărât, secretarul căpităniei.

— Bine, dar le a permis debarcarea domnul

comisar al portului.

Secretarul se schimbă deodată la față; furios se sculă în picioare de pe scăunașul lui din colț. Toți ceilalți funcționari îl imitară. – Corbul, fără să știe, pusese degetul pe rană.

— Nu are drept d. comisar ca să dea permisii de astea. He!... ce crede dumnealui că e suveran în port? Dacă i pe asta, apoi noi facem poliția aci în raza portului, dumnealui are numai controlul pasagerilor și nimic mai mult. Articolul 103 din Legea Portului nu permite depunerea pe cheu a mărfurilor de orice natură mai mult de 24 de ore. Dacă merge treaba pe ambiție, să vedem care i mai tare, – și d. secretar, roș de mânie, își azvârli cât colo țigara stânsă și începu a se plimba tulburat. Pe când își îndesa pumnii în fundul buzunarelor, fruntea i se încrețea în căutarea mijloacelor tactice pentru un nou plan de luptă.

Agentul navigației se amestecă din nou în vorbă.

— Legea nu i dă drept comisarului decât să puie viza pașapoartelor; atâta are el în port, alta nu. Credeți că poate el să facă așa favoruri după chef, mai cu samă că țăranii ăștia sunt foarte îndărătnici... Mă rog de ce au venit pe Dunăre

în caicul turcului și n au luat vaporașul statului?

Corbu începuse a se neliniști.

— Dar bine, domnule, nu i vezi în ce hal sunt săracii, că n au nici cu ce să și cumpere pâine.

— He!... dumneata parcă îi cunoști? Așa se milogesc ei. Da turcului n a trebuit să i plătească? Așa sunt nărăviți; ori merg pe gratis, ori plătesc la barcagii greci și turci. Dai un ban, doi mai mult, dar știi că mergi încaltea cu vapor românesc... adică de ce să nu câștige statul?... Degeaba a făcut statul vapoare? Dar zi mai bine că așa e Românul al dracului, domnule, că banul lui, mult puțin cât are, îl dă tot străinului, care se îmbogățește în țara românească. Și statul, săracul, se înglodează în datorii în străinătate.

Agentul vamal, care stase mai deoparte bându și cafeaua în liniște, se apropie vorbind politicos dar rece:

— Pardon, domnule. Scuzați, dar acești oameni, la care d. comisar, cu de la sine putere, le a permis să debarce, nu și au făcut nici formalitățile vamale.

— Cum, ce fel de formalități, când vin din Dobrogea? Acolo nu i tot țara românească?

— A!.. scuzați, vă rog, domnule, dar avem

legea înainte de toate. Așa cere datoria, că dacă vine pe Dunăre, ori cu ce ar fi, marfă sau bagaje, din Dobrogea, trebuie să și facă permisul de debarcare și să plătească taxa; mă rog, toate formalitățile, după cum zice legea. Care va să zică, eu vama, cum vrei d ta să știu, cum și ce fel vin oamenii ăștia și ce aduc cu ei? Și statul pentru asta se chiamă că ne plătește, ca să facem un control cât se poate de sever.

Corbu, care simțea că nu se mai poate stăpâni, îi răspunse răstit:

— Mă rog, cât trebuie să plătească? D ta n ai decât să ți faci formalitățile, taxe, amende... ce vrei, și spune cât face peste tot; plătesc eu, acuma chiar, numai să lăsați oamenii în pace.

Agentul vamal, supărat, dar încă stăpân pe sine, zmunci creionul albastru de după ureche și un registru din lădița cafenea a lui Osman. Mândru și sigur, cu sprincenile puțin încruntate, îl privi drept în față și îi puse întrebarea într un chip poruncitor:

— Cum vă numiți, și ce profesiune aveți D voastră?

— Petre Corbu, profesor.

— A!... sunteți de la Liceu? – și într o clipă sprincenele agentului vamal se descrețiră, iar

fața i se lumină de un zâmbet binevoitor.

Ușor, așează iar creionul la locul său după ureche, și pe când întorcea registrul pe o parte și pe alta fără a i găsi loc, se încercă într un chip dulce să lege iarăși vorba.

— Vrea să zică d voastră sunteți d. Corbu de la liceu... îmi pare bine, iacă n am avut onoare până acuma... am și eu un băiat acolo, pe Tică, îi într a doua gimnazială... Tică Ionescu, unul scurticel, așa negricios... cică la franțuzește merge mai greu, dar e tare silitor altfel... dă, ce să zic?... mă sa ținea să l dea la meserii, dar eu zic, oi face ce oi face, să știu că rup din bucățica de la gură, dar tot îl dau la liceu, că dacă are băiatul talent la carte, de ce să l las? – Și d. Trandafir Ionescu, surâzător, se aplecă așezând două scăunașe mai deoparte – Scuzați, vă rog, îmi faceți onoarea să gustați o cafea neagră; e mare meșter turcul ăsta. Efendi, două filigiane cu caimac... n aveți idee ce tare e ăsta în cafele turcești.

Corbul, neștiind cum să scape mai curând, băgă mâna în buzunar și zise scurt:

— Cât spuneați că trebuie să plătesc pentru formalități?

— A!... nu i nevoie, ca ce să mai plătiți

dumneavoastră?... Unde se poate, facem și noi câte un bine personal...

— Mă rog, eu n am nevoie ca să mi faceți nici un bine.

— Scuzați, vă rog, nu este nevoie să plătiți... ce are de a face?... Dacă dv. veniți și ne declarați în persoană că i cunoașteți pe oamenii ăștia, cum și de unde vin, asta ne este prea de ajuns.

Și după plecarea lui Petru Corbu la prefectură, încă vreo două ore, autoritățile din port au mai rămas acolo ca să discute cazul și să ia măsurile cuvenite față de nouamișelie făcută de comisarul portului.

Abia ajunse Corbu în dreptul vămii, când îi sosi din urmă Bădița Sandu, care venise fugând într un suflet.

— Amu, de alt bucluc am dat... cică să nu ne urnim de acolo până ce n a veni la inspecție... ista... doftorul de vaci.

— Cum? de ce? nu v a spus?

— Poi de unde să spuie, dar îmi dau și eu cu ideia că poate a fi boală în Dobrogea, și de aceia nu lasă să treacă dincoace nici o vită neinspectată.

Și Corbu, care se oprise în loc, după ce se uita

la ceas, îi zise hotărât:

— Lasă i așa, cu ăștia nu mai sfârșim. Hai bădiță și d ta la prefectură.

Pe drum, tăcut, cu ochii în jos, mergea din ce în ce mai iute, parcă anume să nu dea pas minții nimic să mai gândească. Avea un fel de teamă de o judecată chinuitoare, căci o simțea cum se închiagă din zbuciumul de gânduri ce i se încrucișau prin minte.

Fără a și da seamă, mărea pașii din ce în ce mai mult, și uneori se întorcea către bătrânul ce nu mergea alături de el și se ținea tot la un pas în urmă.

— Hai mai iute, bădiță, că i târziu.

— Haide, hai, că doar merg eu într o nădejde.

Când au ajuns în poarta prefecturii, bădița Sandu întrebă îngrijat:

— Oare ne a da? Ha... ce zici?

— Sigur că trebuie să vă dea.

— Da oare de ce n o vrut ceia din port să ne deie. Nădejdea de amu îi la prefectu, că să chiamă că tot el îi mai mare. Iștia din poliție sunt mai cânoși, că cel care i boer adevărat, îi mai bun la inimă.

Pe sala întunecoasă și goală, un ușier îi ajunse din urmă.

— He!... încotro ai luat o așa repede, moșule?

— E cu mine, căutăm pe d. prefect, îi răspunse Corbu, oprindu se în dreptul unei uși.

— D. prefect nu i aici, dar puteți vorbi cu d. director al prefecturii. Dați mi cartea d voastră, că așa i ordinul... altfel vine și prostime multă.

Pe când Corbul își căuta prin buzunar o carte de vizită, bădița Sandu, care și pusese căciula jos lângă ușă, scotocind prin sân, își scoase o legăturică în care avea învelite în cârpe cele trei decorații și un vrav de petece de hârtie îngălbenite.

— Iaca, poate să facă trebuință și aestea.

— Nu i nevoie; așteaptă mă aici; – și Petre Corbul intră în biroul directorului.

— A!... Salutare onorabile, cu ce ocazie pe la noi? îi strigă Stelică Hâncu de după o movilă de dosare. În redingota lui ce strălucea de lustruită, omul acesta uscățiv avea o figură ciudată cu ochii mici și verzi, care i jucau în cap prin sticlele ochelarilor, cu niște fire de mustăți roșii, țăpoase și rare, parcă mâncate de molii – era una din acele ființi a căror vârstă nu poți s o ghicești.

— Îl căutam pe d. prefect, am să i fac o rugăminte.

— E dus la București, dar vine cu trenul de amiază, că avem deseară balul funcționarilor. Apropo, bine că te am prins. Ne faci onoarea? – și directorul îi întinse un bilet de bal.

Corbu voi să se opuie murmurând ceva nelegat și fără hotărâre.

— Nu... nu cred, n o să pot veni...

— Ei, ce i cu aia, cine te obligă să vii, n are a face... știi, e chestia de o faptă caritabilă, e pentru mărirea fondului filantropic al societății. Dar nu mi ai spus afacerea cu rugămintea. Ce dracu, doar putem și noi ceva în prefectura asta, – și directorul iar începu numărătoarea teancului de bilete roșii.

— Au venit în port niște veterani din Dobrogea și vor să se întoarcă înapoi la locul lor în Bacău.

Sunt prăpădiți de tot, nu mai au nici bani de drum, nici de hrană. Nu s ar putea ca prefectura să le dea niște bilete pentru tren?

— A!... Imposibil drăguță, că noi n avem bilete. Dispoziția ministerului e ca să libereze bilete din țară în Dobrogea, iar contrar nu, imposibil.

— Ei bine, dar ce să facă oamenii ăștia?

— Asta mi place! Să facă ce au făcut și până

acum. De asta te îngrijești dumneata? Ei nu; că i nostim, pe onoarea mea!... Așa sunt cărturarii ăștia! – și directorul, râzând zgomotos, îi mai întinse încă cinci bilete.

— Contez încă pe cinci, le desfaci pe la dascălii ceilalți. Nu, zău, că are să fie frumos desară, suntem siguri de reușită. Numai nițică răbdare, ascultă ici afișul.

Rar, cu glas tare și c o intonație de discurs oficial, directorul începu a citi:

SOCIETATEA FUNCȚIONARILOR PUBLICI

Cu ocazia împlinirii unui an de la fondare și pentru

mărirea fondului ei filantropic, va da un

SPLENDID BAL

Cu muzica regimentului de infanterie

Salonul va fi fermecător decorat în stil Venețian și luminat

a giorno, rezervându se astfel publicului cele mai frumoase și amuzante surprize.

Comitetul de organizare făcând numeroase sacrificii pentru

ca să rămâie un suvenir nește rs pentru toți care vor lua

parte, pe lângă celelalte surprize va aranja în

seara balului

o „Luptă Amuzantă” cu confette și serpentine între

Cavaleri și Domnișoare.

Pentru ca modul de petrecere să întreacă toate așteptările, și

distracțiile să nu mai contenească, la ora 12 fix din noapte,

se va proclamă prin vot secret „Regina Balului”, căreia i se

va decerne de către societate un frumos coșuleț cu

flori ca cadou.

Un cavaler 2 lei, o damă 3 lei.

Familie compusă din un cavaler și două dame, 5 lei.

Ținuta cuviincioasă e de dorit.

Pentru cavaleri va fi cea de bal (retingot), iar pentru domnișoare

mai cu seamă e de dorit Costumul Național.

— Eu am ținut să punem costumul național. Știi, e mai frumos decât cu falbaralele cele franțuzești. Nu trebuie să ne fie rușine de portul nostru țărănesc. La orice ocazie trebuie să fim mai patrioți. Nu i așa, spune sincer dacă n am dreptate?

Petre Corbu, în starea de spirit în care se găsea, nu putu să răspundă la întrebarea care îl strâmtora, decât prin câteva cuvinte fără șir:

— Da... sigur... natural... – și deodată își reveni în fire.

— Domnule director, dar ce i de făcut cu nenorociții ceia? Credea n o să i lăsați așa. N au nici unde să se adăpostească, nici mâncare. Ceva, în sfârșit, trebuie să faceți; de ce nu dați o telegramă la Ministerul de Interne să vă trimeată niște bilete de drum de fer?

— Ha!... Ha!... ce copil ești! Poi ne vine peste trei săptămâni. Se cunoaște că ești om de carte, filozof de cabinet; n ai fost în administrație, nu ești hârșit pe aci, ca să știi tot mecanismul. Îmi pare rău că te bagi în lucrurile astea, zău, îmi pare rău. De asta porți grija d ta, că ce or să facă ăia; când ai ști ce necaz tragem noi cu dânșii! Ascultă mă pe mine... lasă i în pace... ce ți pasă dumitale? ăsta i cel mai bun lucru. Niciodată nu trebuie să ți bagi singur capul sănătos sub evanghelie, crede mă pe mine că am îmbătrânit în administrație, în d'al de astea. Dacă ții numaidecât, vorbește i prefectului sau primarului. Dar nu face pentru d ta ca să te bagi în lucruri de astea, zău nu face... ascultă mă pe

mine.

Tocmai în capătul scării bădița Sandu încercă să întrebe:

— Oare ne dă, ha!... ce zici?

— Da sigur că trebuie să vă dea; nu i prefectul aici și directorul n are bilete la el; mergem acum la primărie, îi răspunse Petre Corbu, cătând preocupat în jos.

— Stăi, nu mai sui scările degiaba, au șters o toți de la birouri înainte de 12, zise Iuliu Dudescu, un advocat tânăr, care se întâlnise cu Petre Corbu în ușa primăriei.

— Ai vreo treabă cu unchiul? – și observând că Petre nu înțelege întrebarea, Dudescu îi explică.

— Așa i spunem noi primarului: „unchiul Nae", și, de când cu furnitura pentru pavarea orașului, i s a mai adăugat și numele de Bazalt.

— Aș vrea să i vorbesc într o afacere, nu știu unde l aș găsi, îi spuse Corbu îngrijat.

— A!... dacă ai ceva urgent, trebuie să l prinzi acum, că dacă o apuca să intre în conclav, cum e obiceiul, nu mai apare decât după patruzeci și opt de ore. Hai cu mine, e ora aperitivelor; îl găsim la băcănia din colț, la

Tase, sau, cum îi zice el, la biblioteca din centru.

Și plecară amândoi alături pe strada mare. În urma lor, mai departe, venea și bădița Sandu încet șchiopătând. Corbu mergea tăcut și chinuit de gânduri, Dudescu era vesel și radios, repurtase o victorie strălucită la judecătorie împotriva unui adversar politic, și nu putea să și mai potolească pofta de vorbă.

— Vrasăzică nu l cunoști pe unchiul?

— Ba da, îl cunosc, dar puțin.

— Ah!... n ai idee ce tip nostim și original. Când îl vezi așa scurt și gras, cu burta lui de arhimandrit, ai zice că i tipul burghezului respectabil, părintele comunei. Când colo el e cel mai rafinat boem, mă rog artist în viață, ce mai vrei! chefurile și le face cu tabiet și în papuci acasă, patruzeci și opt de ore stă în conclav și vardistul la poartă ca să nu l supere nimeni.

Altfel e un om admirabil și de spirit. Are o bibliotecă plină de sticle în loc de cărți, și pe etichete scrie numele autorilor de drept: Mourlon, Demangeat... A!... e nostim să l vezi la el acasă.

Când intrau pe ușa băcăniei, se auzi un glas

puternic din fundul sălii:

— Iaca și pisălogul de Dudescu.

În fund, în jurul mesei încărcate cu gustări, se aflau la țuică primarul, inginerul comunii și căpitanul de jandarmi rurali.

— E!... crai nou, – începu vesel și zgomotos primarul la vederea lui Corbu – au început și dascălii de la liceu să mai consulte biblioteca noastră; era de dorit, domnilor! Se poate tocmai intelectualii să trăiască într o ignoranță completă? Ionică, adă cinci volume din autorii cei mai vechi. Domnul Corbu, ca profesor de istorie, trebuie să și dea părerea asupra autorilor din anticitate; eu vă declar de la început, că am o pasiune pentru clasici, îi sorb, nu i gust.

— Nu, eu nu beau... nu pot... zău, nici nu am vreme, venisem numai să vă fac o rugăminte, – încercă să spuie Petre Corbu, îngrozit parcă de încurcătura în care intrase.

— Nu ascult nici o rugăminte înainte de a ți da părerea asupra acestui autor, – și primarul făcea un haz nespus, râzând așa de tare că i tremura pântecele iar ochii lui mici abia se mai vedeau licărind, îngropați cu totul în grăsimea obrajilor.

Până să aducă Ionică paharele, inginerul se apucă iar să și explice planul, schițând cu creionul pe masa de marmură albă. Era vorba de parada de 10 Mai, pentru care se luau măsuri din vreme, căci avea să se facă ceva deosebit anul acesta în ciuda opoziției locale. Anul trecut la 10 Mai, sub fostul regim, se întâmplase în oraș un scandal unic în felul său. Fostul prefect se certase cu generalul comandant al garnizoanei, și acesta, după Te Deum, în ultimul moment, a schimbat locul defilării: pe când prefectul, autoritățile, damele și tot poporul așteptau pe bulevard unde se construiseră tribunele, generalul, numai cu statul său major, a primit defilarea în celălalt capăt al orașului, spre gară.

S a vorbit mult asupra acestei nenorocite afaceri, care a învrăjbit lumea civilă și militară. Până în ziua de azi, deși pacea s a încheiat cu mutarea generalului și schimbarea prefectului, totuși părerile sunt deosebite, și orașul se găsește împărțit în două tabere: unii care susțin că prefectul e mai mare, și alții că mai mare e generalul, comandantul garnizoanei.

— Bravo, inginerule! nu degiaba umbli cu figuri în text, zise primarul privind cu admirație

la schița tribunelor.

— Ei nu!... când vă spui că anul acesta o facem lată, ca să plesnească amicul ispravnic de anul trecut, care mi o făcură fiartă. Așa!... la mijloc e estrada autorităților, un spațiu gol pentru general și statul major – sigur că o să fie toți călări – în față muzica, la dreapta tribuna damelor. În stânga, tribuna militară. Mă rog, când vă spun că o facem ca la București! O să vorbim cu revizorul pentru micii dorobanți.

— Splendid ar fi să aduceți și pe veteranii din județ, adică de ce să nu defileze și ei, dacă e așa? – zise căpitanul de jandarmi, trântind cu pumnul în mânerul săbiei așa de tare, încât teaca se izbi cu zgomot de un butoi cu măsline.

— O idee genială, pentru care ți se va aduce mulțumiri în public – adaogă primarul râzând cu hohot – mă rog, tot complet ca la București... ca ce provincia să rămâie mai pe jos decât capitala?

Petre Corbu, care ascultase tăcut, măsurându i pe fiecare în parte, crezu momentul potrivit:

— Tocmai aveam să vă rog pentru niște veterani care au sosit azi în port. Vor să se întoarcă din Dobrogea la locul lor în Bacău. Au isprăvit banii de drum, n au nici de mâncare...

nu s ar putea face ceva? Mi se pare că primăria are și un fond de ajutor pentru cazuri de felul acesta.

— Poi bine, onorabile, dar știi că ești slab în materie de fonduri – începu primarul grav și glumeț totdeodată – eu, părintele acestei comuni, abia pot îndestula pe copii legitimi, dar să mai mă îngrijesc și de soarta celor orfani sau abandonați!... ba nu, zău, judecă drept!... Ionică, bibliotecarule, mai dă ne încă cinci volume tot de același autor.

— Eu trebuie să plec, – și Corbu puse mâna pe pălărie, dar primarul îl și cuprinse de mijloc.

— Nu te las fără să bem încă un rând. Asta înseamnă că te ai supărat pe mine; eu sunt un om care n am dușmani. Nu, zău, te rog chiar să mergi la prefect, știi, el e cu daraveri de astea. Ia de ici o bucățică de lacherdă, dacă nu iai, înseamnă că te ai supărat pe mine, îmi pare rău, pe onoarea mea. E teribil, domnule, cu umanitarismul ăsta al dascălilor idealiști!... Ionică băete, ce idee ai tu despre umanitate?...

— Nu are în băcănie marfă de asta, – se grăbi căpitanul să răspundă în locul lui Ionică băiatul, care aștepta cu tava în mână, neștiind ce răspuns să dea.

Și Petre Corbu, aruncându și ochii din întâmplare spre ușă, tresări deodată: bădița Sandu, care așteptase smerit afară în stradă, neîndrăznind să între în prăvălia plină de boeri, se încerca aplecându se cu sfială, îndoit de la mijloc, să privească înăuntru. Într o mână ținea căciula, iar în cealaltă își strângea legătura de cârpe, căci se gândea și el că poate să facă trebuință decorațiile și hârtiile lui îngălbenite, acolo unde era sigur că se vorbea și despre dânsul.

— Trebuie... mă așteaptă, îngână Petre Corbu, repezindu se spre ușă, pe când toți ceilalți, cu paharele în mână, cătau nedumeriți pe urma lui. În stradă, ținând încă pălăria făcută ghem în mâna stângă, se opri, cu capul gol, în fața bătrânului care aștepta să i vorbească. După ce și trecu mâna dreaptă într o încleștare dureroasă pe frunte și pe ochi, îi zise încet, stăpânindu se:

— Bădiță, întoarce te și d ta în port, așteaptă mă acolo, că o să vin eu să vă aduc răspunsul... las că fac eu tot ce trebuie.

— Apoi așa! așa om face!... om aștepta... dă... nu ni i lăsa... că i greu tare de străbătut pe aici fără nimeni, între străini... și dac a fi... te om

pomeni și noi și copiii... că dacă trăia și dascălul, D zeu să l ierte, se chiamă că se bucura și el... da vezi, pe semne așa i... de, ce să zic și eu... – și bădița Sandu își înecă vorba într un oftat adânc, în loc de a și limpezi gândul pe care l avea în minte.

Clătinând din cap, își grămădi cu degetele lui noduroase legătura de cârpe, hârtii și decorații, iarăși în sân, la locul lor. Și după ce își îndreptă la gât cămașa și sumanul, o porni la vale spre port, trăgând încet, cu greutate, piciorul stâng, rămas beteag din timpul războiului.

Iar Petre Corbu o luă și el la deal spre casă. Călcând șovăitor, cu genunchii îndoiți, cu brațele moi, căzute n lungul trupului curbat, părea că urcă sub povara unei greutăți cu mult mai mare decât îl ajutau puterile să ducă.

Un grup de băeți zgomotoși veneau dinspre liceu. Sigur că are să l salute... și ca să nu răspundă, se abătu din drum cotind pe altă stradă. Un fel de teamă fără de înțeles îl chinuia amar, pe când mergea abătut cu ochii în pământ, singur, să nu vadă pe nimeni și nimeni să nu l vadă, nimeni să nu l simtă... ar fi voit să treacă așa cum se strecoară o umbră.

Din câte socoteli și planuri își făcuse în minte Petre Corbu, nu izbuti ca să îndeplinească nimic până la amiază. Dar era hotărât s o ducă până la capăt. Avea să meargă la prefect, la polițai, să facă o listă de subscripție, și, dacă n o putea să și ia leafa de la școală, are să se împrumute... în sfârșit trebuie să găsească un mijloc de ajutor, și cât se poate de repede, pentru nenorociții care l așteptau în port, căci numai într însul își puseseră ei toată nădejdea.

Era ora trei când Corbu suia scările prefecturii, începuse a se plictisi măsurând sala de așteptare, și totuși ce politeță și bunăvoință din partea prefectului, când l a primit.

— A!... ce surpriză... poftim colega. Trebuie să știi că nu mi uit niciodată breasla din care am ieșit, în totdeauna îmi face deosebită plăcere... Ia loc, te rog... ai să mă scuzi; numai câteva minute să termin afacerea asta, și sunt cu totul al d tale.

Prefectul se așeză la birou. În picioare, în fața lui, aștepta un inspector comunal cu teancul de hârtii la subțioară.

Petre Corbu căută a se îndepărta cât mai mult de birou, căci se temea să nu i stingherească de la lucru.

Din fund, de pe scaunul lui, cerceta tot cuprinsul acestei săli reci și impunătoare. O mobilă de birou greoaie, masivă; jilțurile, îmbrăcate în marochin roșu, erau așa de mari că te afundai cu totul în ele; în rame late aurite, portretele suveranilor și două tablouri mari: copii după Grigorescu. Jumătate din păretele din față era acoperit de o bibliotecă mare cu o înfățișare de catedrală, lucrare de artă – stejar sculptat – imitând un fel de stil românesc. Sub sticlele ușilor erau întinse niște pânze verzi, așa că nu se puteau vedea cărțile din rafturi. La un colț pânza era desprinsă și se putea zări un teanc de „Monitoare oficiale”.

Privirea i se opri la biroul unde lucra prefectul. Îngropat în jilțul lui monumental, mândru și grav, prefectul impunea oarecum prin felul de a se prezinta. O figură mare pătrată, un păr aspru roșietic, tăiat scurt ca peria, mustățile scurte și răsucite, scoase de curând din bandaj, ciocul ascuțit îi acoperea bărbia rotundă; în ochii lui albaștri se cetea tărie, voință, încăpățânare. Un trup bine legat, chinuit parcă în redingota i strâmtă, colțurile gulerului alb, prea înalt, se îngropau în gușa care începuse a se forma.

Petre Corbu neavând ce face, căuta să și dea samă de sfiala fără de rost pe care o simțea așteptând în biroul acesta, în fața unui om care nu i era străin

Pe Jean Stroescu îl cunoștea foarte de multă vreme, din Universitate, pe când toți îl cunoșteau sub numele de Ioan al Stroii, de loc din comuna Netoții de Jos din județul Teleorman Făcuse seminarul și, în loc să și urmeze meseria începută, se înscrisese la litere. Dar pentru că i se păruse și aci un câmp prea mic de acțiune, făcuse și dreptul. Sănătos, muncitor și calculat, izbutise a băga în buzunar deodată două diplome de licență. Întotdeauna trecuse victorios prin toate cotiturile și piedicile puse în calea vieții studențești.

Puțini erau acei care l cunoșteau bine; tot se găseau unii care, pe șoptite, îi ziceau: Echilibristul.

Ca profesor în provincie, n a stat decât trei ani, după ce trecuse cu nerăbdare prin toate culorile, își găsise în urmă o aripă protectoare.

În schimbul serviciilor aduse partidului, îl băgase și pe el în cameră, odată cu o întreagă pleiadă de talente tinere, ridicate din popor.

După doi ani, nu se știe prin ce împrejurări,

făcuse o partidă strălucită – o văduvă bogată a unui senator mort de apoplexie.

Să lăsase de dăscălie și făcea numai advocatură și politică. La venirea partidului său din nou la putere, i se dase pe mână întreaga situație a județului.

Și Petre Corbu, cum sta deoparte, urmărind din colțul lui mișcările prefectului, se încercă să surprindă în trăsăturile feței urmele vechi, regăsind în nuanțe chipul acela așa cum îl văzuse pentru întâia dată. Își amintea bine de el: era cu vreo doi ani mai vechi în facultate... parcă îl vedea: deșirat, cam îndoit, cu părul dat în sus, cu figura mare și numai câteva fire de mustăți, iar un puf neras îi umbrea fălcile late.

L a întâlnit întâia dată într o căsuță tupilată... din înfundătura noroioasă în dosul halei Traian, venise la un prieten să ceară un caet de note... acolo într o singură cameră cu treizeci de lei pe lună ședeau trei studenți la un loc... câtva timp mâncase la același birt, La Pârjoala ideală – în Șelari... era un grup mare de studenți săraci care mâncau acolo... D. Nae Capama, patronul, scurt și gras, cu favoriți albi ca Franț Iosef... Ce tip original era acest birtaș bucătar!...

Și Corbu, c un fel de mulțumire își opri

gândurile asupra lui. Nu l văzuse de multă vreme, până anul trecut, când l a întâlnit în tren mergând la Ploești să mai facă ceva încasări, după cum spunea el. Se lăsase de birt și, cu multă răbdare, urmărea datoriile vechi ale foștilor studenți.

Avea un carnet gros – catalogul universității, cum îi zicea el – ținut la curent după Monitorul Oficial.

Acolo erau trecuți datornicii cu numărul meselor, anul, luna și ziua de când și până când aveau de plătit, și, în dreptul fiecăruia, d. Nae scria pe rând numirile care se făceau cu data, funcția și locul unde se află fiecare. Erau acolo înscrise câteva generații de profesori, magistrați, avocați, doctori, funcționari mici și mari – toată scara ierarhiei sociale într o statistică desăvârșită.

Carnetul lui domnu Nae Capama ar fi, desigur, un prețios document de cercetare pentru istoricii care ar căuta să pătrundă spiritul și prefacerea societății românești din a doua jumătate a secolului al XIX lea... Și Petre Corbu începu să zâmbească la ideia ciudată care i veni în minte: „Ce mutră ar face prefectul, dacă i ar aminti că i a văzut trecut, în carnetul nenorocit,

numele și suma ce avea de achitat pentru mesele de la Pârjoala Ideală de pe vremea când era student”.

Zbârnâitul tremurat al unei sonerii îl făcu să tresară. D. prefect, supărat, chemase pe registrator...

După o bătae sfioasă în ușă, registratorul intră îndoindu se de șale. – O figură veștedă, îmbătrânită înainte de vreme; un surâs acru îi încrețea buzele supțiri, pe când își încheia nasturii jachetei.

Făcuse de sigur vreo greșală, ceva, la înregistrare, căci prefectul se încruntase privind hârtia ce o ținea în mână.

— Ți am spus domnule, să ți bagi mințile în cap... uită te la număr... asta e pentru a treizecia oară...

— Nu sunt eu vinovat, am spus lui d nu șef că... – dar prefectul îi tăie scurt vorba:

— Am terminat! – și după ce îi aruncă hârtia jos, făcu spre ușă cu mâna un semn hotărâtor și stăpânit.

— Știam că i o secătură, nu i spuneam eu lui Vasilescu, când mă plictisea la alegeri cu protejații lui? – și prefectul parcă simțind nevoia de a se explica, se întoarse către Corbu:

— E groaznic, monșer!... sunt sătul până în gât de politică... De când crezi că lupt să scot politica din administrație în județul meu... uite, citește ici: – și el arătă mândru spre ușă.

Numai atunci Corbu văzu, lipit pe sticlă, un avis pe care nu l observase la intrare. Prefectul ceti rar și apăsat:

AVIS

Funcționarilor din acest serviciu le este absolut interzis de a recurge la intervenții exterioare, meritele lor proprii și interesele serviciului fiind, singure, bazele aprecierii șefilor lor. Orice fel de intervenții în acest fel constituesc o notă rea pentru funcționarul respectiv.

— E! Nu i clar?... spune?... ei bine, te desperează uneori, pe onoarea mea! – și prefectul se ridică din fotoliul în care șezuse înfundat. După ce și agăță degetele în răscroiala jiletcei, subțioară, scoțând pieptul înainte, bombat făcu vreo câțiva pași largi în lungul camerei. Lângă fereastră, în dreptul lui Corbu, se opri:

— He!... nu ți închipui, monșer – începu prefectul dându și capul pe spate și privind pe geam afară – nu știi cât am avut de luptat aci!

Aveam adversari tari, politicieni vechi... acum pot zice că sunt aproape stăpân pe situație... Dar nu ai spus încă afacerea pentru care ai venit?

— Sunt niște veterani care vin din Dobrogea... – și Corbu îi lămuri cazul, înșirând toată istoria pe care o mai repetase încă de câteva ori în ziua aceea.

— Chestiunea e mult mai dificilă decât ți ai închipui: Nu pricep de ce nu rămân oamenii ăștia în Dobrogea. Guvernul face sacrificii colosale pentru dânșii, și ei nu vor să stea acolo. E de speriat, frate, cât e de ignorant și de îndărătnic țăranul nostru; nu, nu trebuie să ascundem defectele.

— Bine, dar nenorociții ăștia nu vezi că sunt victimele administrației? se încercă să spuie Petre Corbu. Prefectul însă îi tăie vorba.

— Exagerații, monșer, dacă te ai potrivi la toate pretențiile, apoi nu știu, zău, unde am ajunge. Nu, nu, cu sentimentalism nu se poate face administrație. Voi, care nu faceți politică, aveți o mentalitate curioasă. Ministerul dă ordine severe pentru a înlesni mutarea și stabilirea veteranilor în Dobrogea, și eu să fac contrariul, să mă apuc să i transport din Dobrogea înapoi, la locul lor!... Nu vezi că i

absolut imposibil? E absurd, monșer!... Ce ar zice prefectul de Constanța, care îmi dă telegramă să i trimet înapoi?... și n ai idee ce tip susceptibil... și i foarte tare la centru.

— Ei bine, dar ce i de făcut? O să i lăsați așa să moară de foame? – și Petre Corbu se sculă enervat de pe scaun.

— Dar până acum de ce n au murit? Lasă i, cum au mers până aici, merg și de acum încolo. Nu le purta grija. Mai întâi că nici nu sunt oameni din județul meu, ce o să mă amestec eu în atribuțiile altora? Mă rog, dacă ții numai decât, o să dau ordin polițaiului ca să ți dea concurs pentru o listă de subscripție. Dar cred că cel mai bun lucru ar fi să i îndemni să se întoarcă înapoi. Dacă nu vor, atâta pagubă. Las' că nici nu avem bilete de drum, dar și dacă aș avea, îți spun sincer că nu le aș da, pentru că aș lucra contra convingerilor mele.

Și prefectul începu a și desfășura o întreagă teorie asupra colonizării Dobrogei după sistemul din antichitate al Romanilor; asupra drepturilor și naționalităților din această provincie, adevărat mozaic de rase; trecând apoi la mica și la marea proprietate, cultura intensivă și extensivă, pentru a sfârși tot cu chestia raselor –

partea sa favorită, ca fost profesor de geografie, pe care o predase după noile metode.

Inspectorul comunal, care regula dosarele la biurou, își ridicase capul, privindu și cu admirație șeful. Iar Corbu, care la început ascultase și el, la urmă își pierdu răbdarea; sta privind nedumerit la bustul lui Costache Rosetti, care părea că și a întors capul ca să vadă mai bine și el pe prefect.

Statuia aceasta de teracotă îți făcea, la prima vedere, o impresie stranie; cercetată mai de aproape, găseai pricina: fusese stricată și i se lipise gâtul strâmb.

După ce se lămuri și asupra privirii lui Costache Rosetti, Corbu se găti să plece, iar prefectul înfierbântat izbi cu pumnul în soneria de pe birou:

— Alecule, dă mi pardesiul!

Când a ajuns Corbu la liceu, nu mai era decât directorul și încă doi profesori.

— Salutare, Corbule, da parcă n ai curs azi, ce cauți pe aici?

— Venisem pentru leafă. Am mare nevoie de parale.

— He!... tocmai peste șase zile încasez mandatul.

Și după câteva momente de șovăire, Corbu se hotărî să încerce:

— Mi ai face un mare serviciu, dacă ai voi să mi girezi o poliță.

— A! îmi pare rău, dragă, că nu mă cunoști; apoi nu știi că eu din principiu nu dau giruri? În viața mea n am iscălit o poliță. Îmi pare rău, dar mi i imposibil, nici lui frate meu nu i girez, pe onoarea mea. Dar uite Tuduriu se ocupă cu daraveri de astea.

Sache Tuduriu, profesorul de matematici, era un om scurt, gras și roșu, care gâfâia într una de osteneală, căci era în adevăr foarte activ. Avea atâtea ocupații, încât umbla toată ziua cu una din trăsurile primăriei, care l aștepta la poartă până își făcea ora de clasă. Pe lângă slujba școalei, mai era și consilier comunal, director la o casă de economie și ajutor, membru în consiliul de administrație a băcăniei cooperative, și cultiva sistematic o vie din apropiere, pentru care primise medalia de aur la expoziția jubiliară, căci prezintase cea mai frumoasă varietate de struguri din județ.

Tuduriu îl trase pe Corbu deoparte lângă fereastră. Și pe când îi vorbea încet, asigurându l că va cerceta el... să i facă un bine... știe el

undeva într un loc sigur... se pipăia prin buzunare necăjit că nu găsește ceea ce caută. – De obicei avea asupra lui câte o poliță în alb pentru orice întâmplare. Numai funcționarilor și ofițerilor le găsea el bani, pentru alții străini nici odată nu putuse să facă rost de împrumuturi.

— Uite!... trece și d. prefect Arivescu – zise răzând Aurel Stamatin, profesorul de franceză, care se oglindea în geamul celeilalte ferestre, răsucindu și firele unei bărbuțe blonde frizate.

— Păcat că nu l ați văzut ce poză avea în trăsură, e tipul clasic de arivist, parole d'honneur.

Stamatin, care avea conducerea ziarului opoziției din localitate, își făcea o plăcere necăjind pe director pe tema aceasta.

— Stroescu!, izbucni directorul, Stroescu! orice mi ați spune d voastră, e un om de resort; și a pus în joc toate mijloacele ca să ajungă acolo unde râvnește oricare. El a triumfat în viață, a învins, a dovedit că e mai tare decât noi toți în lupta pentru trai... Ce mi vorbiți mie de scrupule, cinste, morală... mofturi de idealiști impotenți!... Până când, mă rog, cutare loc în conducerea statului să l ocupe vreun ciocoi

bogat sau un imbecil cu pretenții, și nu un om de valoare, cu talent și calități reale. Tocmai pentru că Stroescu s a ridicat de jos, cu drept cuvânt i se poate spune că e fiul meritelor sale. Ce!... țara n are nevoie de talente tinere și viguroase? De unde vrei să le ia, dacă nu de jos din popor?...

Și pe tema aceasta urmau discuții înfierbântate, nesfârșite, în cancelaria liceului, între profesori, care de multe ori aduceau ca martori umbrele lui Darwin, Nietzsche și ale altor răposați cugetători, pentru a sprijini, cu teoriile lor, unele păreri care se desfășurau ceasuri întregi, chiar după sunarea clopotului de intrare în clasă.

De două ceasuri Petre Corbu se frământă pe scaun fără a putea prinde un moment de hotărâre. A băut două cafele și a fumat vreo șase țigări. Venise la cafeneaua din centru – la clubul lui Sărdică, cum îi spunea orășenii – pentru a vorbi polițaiului. El ar putea găsi vreun adăpost și hrană veteranilor din port; sau, în tot cazul, ar aduna câțiva lei printr o listă de subscripție.

Sala geme de lume, de fum și de zgomot.

Strigăte în gura mare, ciocnituri de bile și tacuri de bilearde, izbirea pietrelor de domino pe marmora meselor, rostogolirea zarurilor la jocul de table – un amestec de atâtea zgomote deosebite, înecate în forfotul nesfârșit și monoton al celor două lămpi mari – sistem modern – care sfârâie întocmai ca două oale de fasole grasă puse la fiert.

Singur, de la masa lui din colț, Petre Corbu urmărește toate mișcările polițaiului, care joacă pocher cu doi necunoscuți la masa din față.

Din când în când capul acela chel, rotund și lustruit, dispare învăluit în norii de fum de tutun. Și când fumul subțiat se risipește, îi apare iarăși deslușit figura șefului poliției locale: obrajii plini și fălcile mari, ochii mici șireți, și sub nasul scurt cu nările lărgite o pereche strașnică de musteți sure și afumate. Șeful pare a fi un jucător foarte calculat; cugetă adânc în fața problemelor jocului, strânge crunt din sprâncene la fiece carte aruncată pe masă. Pentru a recăpăta puteri nouă, soarbe setos dintr o veche țigaretă cu un capăt de chihlibar cât nuca de mare – „o giuvaeră foarte antică, suvenir de când cu anchetarea crimei grecilor din port”, le spunea el celor care i admirau

această piesă vrednică de muzeul de antichități.

Petre Corbu nu îndrăznește să întrerupă jocul, – are să aștepte, își zicea el în gând, momentul potrivit, când s o termina partida și s o face cărțile din nou... are să i explice cazul, așa ca să l miște, să l facă să se intereseze... și mai la urmă e chiar dator, în slujba lui, să se îngrijească de soarta acestor nenorociți... e cel mai în măsură să meargă cu lista, cunoaște pe toți din sală... ce Dumnezeu! tot trebuie să se strângă ceva dintr atâta lume... un pic de inimă numai și... oricum nu poți lăsa nici un câne să piară de foame afară în ploae...

Hotărât cere o foae de hârtie și scrie cu litere mari: „Listă de subscripție pentru ajutorul celor trei familii de veterani care mor de foame în portul nostru”. Numărul curent, Numele și pronumele, Suma subscrisă.

Afară toarnă cu găleata. De câte ori se deschide ușa, apare câte o umbrelă leoarcă de ploae; din întunericul de afară o suflare rece de vânt străbate făcând să tremure flacăra lămpilor, de pare că se clatină întregul cuprins al cafenelei.

Petre Corbu începe să se neliniștească; și a pierdut răbdarea așteptând.

Atâta vreme de când amână și nu e în stare să găsească un moment hotărâtor de voință. De necaz începe a se judeca singur mustrându se de slăbiciunea asta revoltătoare.

De ce atâta sfială?... Ce are de riscat?... Parcă cere pomană pentru el? E chiar o faptă frumoasă a contribui la o facere de bine. Oricum ar fi mulțimea asta, dar în simțirea fiecărui om există o coardă care vibrează de mulțumire, când știi că ai făcut o faptă bună. Și Petre Corbu își freacă tâmplele necăjit; îl doare capul, a fumat, se vede, prea mult. E așa de acru și înecăcios aerul acesta cald din cafenea... Prin nourașii de fum albăstriu, care plutesc într o încolăcire moale și lenește, abia se zărește ceasornicul din părete purtându și în cadență limba lui neobosită.

O sforțare eroică; se scoală hotărât în picioare; dar tocmai în același moment îi trece pe dinainte un tânăr elegant, care se oprește drept la masa polițaiului.

E Trăenică, grefierul tribunalului, sau arbitrul eleganței, cum îi spun prietenii.

„Fir ar al dracului de secătură pomădată, acum și a găsit și el să vie?" borborosi cu necaz Petre Corbu, trântindu se din nou pe scaun.

Grefierul însă avea gând de stat; de obiceiu el nu juca, dar îi plăcea grozav să privească. După ce și atârnă în cuer cu multă grijă pardesiul cenușiu vărgat mlădiindu și talia, se așează pe scaun, își scoase mănușile gris perle, instalându se de a binelea la masă.

Petre Corbu amărât, ca să și mai liniștească necazul, ia o revistă de pe masa vecină. Un număr vechiu din Illustration. Gravuri cu scene din revoluția rusească: „Foametea în Rusia de Sud". „Vânzarea copiilor". Se văd țărani zdrențuiți, figuri sălbatice cu părul vâlvoi, cu bărbile mari încâlcite... femei slabe cu priviri rătăcite, cu pletele în vânt, își târâie copii goi și diformi, ducându i la vânzare, pentru o bucată de pâine.

Îi fac rău atâtea grozăvii. Întoarce foaia: „Popa Gapon și turburările din Petersburg".

O mare de capete în clocotul nebunei răzvrătiri. Mii de brațe ridicate amenințător, strângând cu degetele încleștate pietrele scoase din pavajul străzii... în fund un escadron de Cazaci crunți aplecați pe cai, șerpuind cnuturile în aer, se repăd la șarjă în zidul omenesc al mulțimii turbate.

Înfiorat, Petre Corbu închise revista și o

aruncă pe scaunul de alături.

Ridicându și capul, dă cu ochii de afișul care se legăna atârnat la globul lămpii. Cu litere mari, pe hârtie roșie, se anunța splendidul Bal al Societății Funcționarilor Români. În colțuri, scris oblic, cu litere de o șchioapă: Regina Balului, Regina Balului; Un cavaler 2 lei; O damă 3 lei...

Și secătura ceia care nu mai pleacă de la masa polițaiului!... Visător, pe altă lume dus, arbitrul eleganței, cu privirea pierdută în vag, își freacă între două degete cârligele mustăcioarelor și vița de păr lins ce i cade pe frunte drept la mijloc.

„Ce lume fericit de stupidă!" își zice Petre Corbu, și, pe când își scoate ceasornicul din buzunar, i se pare că trebuie să se corije: „ce lume stupid de fericită!". Se uită și la pendula din perete: 9 ore fără cinci minute. Și el care încă n a reușit să facă nimica... E teribil să nu fii capabil nici de atâta acțiune. Înseamnă că nu are nici un pic de voință... Când va bate ora 9, punct, se va scula de la masă și va da lista polițaiului.

Cu ochii țintă înainte, pe când numără bătăile ceasului, își stăpânește bătăile inimii ce i

se par de două ori mai dese. La ultima lovitură se scoală hotărât, și, pe când își pregătește lista, zărește în fund spre ușă pe comisarul cel tânăr din port, care își scutură pelerina de ploaie. Fără a l slăbi din ochi, îi aține calea zâmbindu i bucuros. Simte bine că e un sprijin tare de care trebuie să s apuce.

— A!... salut d le Corbu!... Ce făcuși cu protejații d tale din port? Ai fost la prefect?

— Da, însă n a vrut să le dea bilet de drum.

— Dar primarul? Dar cu lista de subscripție?

— Nici el n a voit să le dea nici un ajutor. Cu lista tocmai acum voiam s o dau d lui polițai.

— Ha!... eram sigur, m așteptam eu la asta din partea dumnealor. Dați lista încoa, trebuie să scoatem ceva de la atâta lume.

Și comisarul se duse întins la masa polițaiului. Fără a și ridica ochii de pe cărțile de joc, ascultă toată povestirea cazului până ce deodată d. polițai explodă, adresându se celor doi jucători.

— E teribil, domnule, pe onoarea mea, cu filfizonii ăștia, care au intrat în poliție!... ce mi umblă dumnealor cu traviate de astea! – traviată numea d. polițai orice fapt pe care l considera prea modern.

Petre Corbu urma mașinalicește pe comisar, care întindea lista pe la mese, spunând în gura mare:

— Pentru niște veterani, care mor de foame în port, domnilor!

— Ei, asta mi place, iar cu liste ciupitoare!... nu se mai sfârșesc pomenile astea, domnule? zise indignat șeful poștei.

— E rușine, monșer, să umblați cu cerșitul, adăugă furios un altul.

— Cu veteranii ăștia a ajuns o adevărată halima. Nu te mai poți întoarce de răul lor; pe toate drumurile îi întâlnești! Atâtea pretenții, e scandalos, pe onoarea mea!...

— Nu sunt ei de vină: statul care i a învățat eu nărav. Când spuneam eu să nu le împartă porumb astă iarnă, că i învață rău, nu voia nimeni să m asculte, zise un bătrân respectabil, fost membru în consiliul județean.

Unii se făceau că nu aud, își făceau de lucru și se arătau din ce în ce mai adânciți în socotelile jocului. Alții se iscăleau cu îngrijire pe listă, și, în schimbul gologanilor pe care îi numărau, se simțeau în drept a face câte o morală bine simțită.

— Foarte rău că nu stau în Dobrogea... Statul

face sacrificii, țara noastră are nevoie de o populație românească viguroasă acolo în mijlocul străinismului.

— Sunt nărăviți, Domnule! Nu trebuie încurajați... de atâtea ori am zis și zic că cea mai mare crimă este de a încuraja în asemenea ocaziuni lucruri de astea, care în loc să muncească într un mod sărac și curat, dumnealor îmi umblă după căpătat ca și calicii.

— Dar i ați văzut? Mor de foame în ploaie, domnule, cu femei și copii, – se încearcă să spuie comisarul.

Vreo câteva voci deodată s amestecară strigând:

— Nu moare nimeni de foame în țara românească... muncă domnilor! muncă! în străinătate cum trăesc oamenii? – sfârși convingător rentierul Dănilă Zălogeanu, veneratul președinte onorific al societății pentru protecția animalelor din localitate.

Arbitrul eleganței, care se sculase îndată ce văzu pe comisar venind cu lista la masa polițaiului, izbuti să se strecoare printr o manevră iscusită, așa că nu se mai întâlni cu lista fatală.

Căpitanul Lulea, un bătrân pensionar, își

făcea, ca de obiceiu, somnul de după masă la cafenea ținând sub cot jurnalul Timpul, spre necazul celor care voiau sa l cetească.

— De ce n o fi dormind omul ăsta acasă? întreba adesea câte unul.

— Ca să țină pe loc sub mâna lui Timpul cât mai are de trăit, – răspundea altul, încântat de înțepătura spiritului, ce trebuia să usture pe bătrânul căpitan, care totuși sforăia înainte liniștit și senin.

Ușurel, ca să nu l sperie, comisarul îl trezi din somn.

— Domnule căpitan, vă rog pentru niște veterani... știu că d voastră sunteți un om... care...

Și căpitanul, după ce și potrivi ochelarii pentru a ceti lista de la depărtare de un metru, își scoase din punga lui de mărgele o patacă de doi lei și zise tare cu glas răgușit și aspru:

— Hai, remonților, puneți ici câte un franc; e rușine pentru oștirea de azi să i lăsați pe drumuri pe cei bătrâni, care au făcut războiul și ridicat țara asta. – Ofițerilor tineri strânși în jurul biliardului, li era rușine să nu se înșire și ei pe listă, dar mai toți se jurau că nu mai au parale.

— Dacă vine acum înainte de soldă! Punem nu câte un leu, dar și câte zece tigri, când vom lua solda.

S a hotărât ca să puie pentru toți remonții căpitanul și să i încaseze pe urmă la 20 ale lunei.

Doi greci și un evreu de lângă masa căpitanului, au pus câte jumătate franc, iar Tauc, turcul cu chiristigia din port, scoțând din brâu o pungă de ibrișin roșu, numără tacticos un leu și treizeci în gologani de câte zece bani. Apoi înșirând pe două linii niște cârlige strâmbe, își puse pe listă cu sfințenie iscălitura lui a la turca.

Datori; Uitate

— Este greu tare asta nume, bre, scris a la franca, – sfârși el oarecum rușinat.

După ce se depărta comisarul cu lista, Tauc zise în gura mare ca să audă și ofițerii de la biliard;

— Asta mare rușine vine la obraz, bre... om sărac este asta veteran... el fost așchir ama bre!...

Când a ajuns cu lista la masa cea mare din fund, jucătorii erau înfierbântați la culme. Da un banc monstru domnul Tase Ostroveanu, un

arendaș din județ – om bogat și sărbătorit de toată lumea cafenelei, căci el însuflețea jocul de câte ori se repezea de la moșie cu afaceri prin oraș.

— Domnilor, niște veterani care mor... Dar înainte de a termina vorba, treizeci de glasuri izbucniră deodată în furie aprinsă – câștigase bancul și perduse pontii:

— Ce te vâri, domnule, aici, să ne strici jocul!

— De pomeni ne arde acuma?

— De unde dracul ați mai ieșit cu sfănțuiala asta?

— N aveți nici rușine, domnule, să umblați ca orbeții!...

— E teribil, pe onoarea mea, cu obiceiul ăsta oriental... e o mizerie care numai la noi o poți vedea.

— Zi i țara românească și pace!

— În altă parte se cere la ușa bisericii, la pod, dar nicăieri nu se permite așa ceva într un club civilizat.

După ce s a mai potolit zgomotul infernal pe care l ridicase indignarea și revolta generală, Lică Tiberian, care făcea pe crupierul, aruncând și culegând banii c o ușurință uimitoare, zise cu un ton dramatic și plin de duioșie:

— Nu i așa, coane Tase, că n țara românească nu moare nimeni de foame? Dar vai! câți n or fi murind de sete!... Max!... două halbe aci la conu Tase.

Și jocul urmă în hazul tuturora.

Corbu rămase câteva minute lângă ușă, căutând în jurul lui la toată lumea aceia care foia în cuprinsul cafenelei. Dar simți că nu se mai poate stăpâni; sângele i se suise în obraji, îi vâjâiau urechile; și, fără a și da samă, strângea cu degetele încleștate speteaza unui scaun. Scuipă în jos răstit și ieși trântind ușa după dânsul.

Afară începu să soarbă cu lăcomie aerul rece care i umfla pieptul; aer, avea nevoie de mult aer ca să nu se înăbușe. Simțea o trebuință de a se judeca, de a se lămuri, vorbind cu sine însuși fără milă, fără slăbiciune.

...Ce ridicul! ce naiv!... să nu cunoști lumea în care te învârtești... asta i lumea din care faci tu parte... mai este o lume, dar aceia e departe, afară, necunoscută... Desigur sunt două lumi aparte.

Nu i venea să se întoarcă acasă. O trebuință de a rătăci îl împingea înainte. După ce ocoli câteva străzi fără de țintă, mergând grăbit,

alunecând Ia fiecare pas prin noroiul cleios, se pomeni fără să știe, iarăși pe drumul dinspre port. Ploaia încetase. O ceață deasă ca fumul se lăsa în jos greoaie, apăsătoare, pe stradele pustii întunecate. Portul era gol. Lucrul încetase de mult și în noaptea asta neagră și ploioasă nu se vedea țipenie de om. Era o umezeală rece, care pătrundea până la oase și un aer încărcat, înăbușit de mirosul greu și acru de canale, de la butoaele cu pește sărat și de la niște porumb stricat, aprins întru n șlep din port.

După ce trecu peste câteva rânduri de șine, strecurându se printre vagoanele cu cereale, se opri pe cheiul vechiu de piatră. O umbră mare îi închidea drumul; se apropiă cu grijă, – recunoscu o movilă de saci cu grâu pregătiți pentru încărcarea de a doua zi.

Un surâs amar îi încreți buzele și nu putu să și stăpânească un gând care îi venise în minte, fără să știe cum: grâu... pâinea noastră cea de toate zilele... să mori de foame lângă sacii cu grâu... ce crudă ironie... Dar unde s or fi băgat ei? – se întreba Petre Corbu, cătând în jurul lui prin întuneric, pentru a și da samă de locul în care se găsea. Nicăeri nu se simțea nici o mișcare. Felinarele abia licărind, ca niște pete

roșii, se înșirau în lungul digului departe. Târziu recunoscu un rând de magazii... pe aci desigur trebuie să fie grămădiți... s or fi adăpostit de ploaie.

Și dacă i ar vedea, ce ar putea să le spue?... Desigur că ei l au așteptat toată ziua... Ce rușine ar simți, dacă ar da ochii cu dânșii... Nu, nici nu trebue să i vadă până mâne, când o putea să i ajute într un fel.

Și deodată un fluer ascuțit, prelung ca un strigăt plângător, venind dinspre apă, îi făcu să tresară o clipă. Era desigur vreun vapor care plutea prin ceață. – Surprins, se întoarse și se opri pe marginea cheului.

Pe Dunăre nu se putea zări nimic din haosul întunecat pe toată întinderea fără de capăt. Numai jos. Ia picioarele Iui, apa neagră, lucioasă, se vedea fierbând răscolită în valuri. Pe când se chinuia cu ochii ațintiți ca să străbată noaptea, îi sfâșia iarăș auzul un fluer lung și repetat, care vibra ca o chemare de ajutor parcă, din ce în ce mai tare. Cu încetul se desluși o umbră neagră, care creștea prin ceață, și coada i uriașă părea că se târește în urma ei pe apă. Și deodată îi apăru un ochiu viu de lumină roșind prin întuneric.

Era un remorcher cu patru șlepuri care forfotea pe dibuite tăindu și cu frică drumul prin ceața și noaptea întunecoasă.

Corbu se întoarse iar printre magazii. Ar fi voit să i vadă numai, dacă mai sunt acolo.

La spatele unei clădiri se desprindeau în forme ciudate umbrele carelor cu toată încărcătura lor. Câteva pete se zăreau albind printre carele înșirate la rând, – erau boii dejugați, care rumegau ghemuiți de frig și umezeală.

Ca să nu fie simțit, el pășea încet în vârful picioarelor, ținându și răsuflarea. A colo jos, pe pământul ud, în noroiu, dormeau oameni și vite grămadă Ia un Ioc. Se auzeau sforăituri adânci, răgușite; un oftat prelung; din grămada de jos venea un scâncet slab de copil și parcă cineva gemea încet, înăbușit...

Deodată izbucni fără de veste un lătrat furios și se ivi la doi pași capul unui câne lățos, zbârlit, cu ochii scăpărând printre roțile unui car, de unde se afla legat.

— Cine i acolo, mă?...

— Ia sai, măi Neculai, că pe aici la oraș sunt mulți pârlaci! – se auzi un glas răgușit de supt un car.

Și Petre Corbu, tresărind de spaimă și de rușine, se depărta în fugă. La marginea cheului se opri. De pe apă, de departe, venea un scârțâit jalnic sfredelindu i chinuitor auzul, – cârma vreunui vas, învârtindu se în țâțâni, se văita bătută de valuri. Începuse a sufla un vânt rece dinspre apă, și picături mari de ploae șfichiuiau prin aer.

Și el, cu nervii aţâţaţi, înfierbântat își sălta pălăria, ca să și răcorească fruntea înecată de sudoare. O suflare repede de vânt îi smuci pălăria înainte ca el s o poată apuca. Se repezi după dânsa cătând s o reție în rostogolirea ei de a lungul cheului prin noroi. Dar vântul o mâna de a dura cu atâta repegiune, că n a fost chip s o prindă până la capăt, când s a oprit privind o cum se duce plutind pe fața apei.

Jos, în fața lui, la capătul cheului, valurile gemeau de mânie, învârtite în loc, după ce izbeau furioase în colțul de piatră care li se împotrivea cu îndărătnicie în drumul lor la vale.

Un fior de groază îi săgeta prin trup și l cutremură silindu l să plece de acolo de pe cheu. Și atunci o teamă copilărească îl cuprinse, teamă neînțeleasă și cumplită, îi îngheță suflarea. O luă la fugă perdut și în neștire, așa

de a dreptul, prin noroi și apă, năuc, gonit parcă de cineva din urmă. De câteva ori se mpedecă de șinele drumului de fier în fuga lui nebună prin întunericul nopții, prin ploaia care i curgea pe capul gol înfiorându l din creștet până în tălpi.

Departe, după ce ieși din port, se opri reculegându se... Ce copilărie, – îi era frică să nu întâlnească pe cineva care să l vadă în halul în care se găsea.

Stradele erau pustii.

Huruitul unui șir de trăsuri răsuna făcând să zbârnâie ferestrele caselor. Trăsurile intrau în curtea prefecturii, unde se zărea lumină la geamurile din rândul de sus. Balul funcționarilor publici începuse. De a colo, din lăuntru, scăpau afară picurând sunete dulci, pe care vântul le fura gonindu le răzlețe prin aer și prin ploae.

De undeva de departe se auzea un câne lătrând îndârjit, cu dușmănie, prin negura acelei nopți urâte și întunecoase.

Corbu, când a ajuns acasă, era ud până la piele. Suia scara pe din dos, când îi ieși înainte servitoarea...

— Vai de mine, conașule, începu uimită mama Marghioala, d apoi pe unde v ați băgat, stați să vă aduc papucii că prăpădiți covoarele cu noroiul ista.

— Lasă că nu i nevoie, – și Corbu intră înăuntru, se așeză pe un scaun și începu să și pipăe părui ud cu batista.

Pe ușa deschisă, din camera de alături, se repezi în fugă un copilaș ca de vreo cinci ani, grăsuț și roșu, venea numai în cămașa de noapte, lipăind cu picioarele goale.

— Ce, nu te ai culcat încă, Sorică? – și Corbu îl luă pe genunchi, mângâindu i părul creț, inelat. Simțea nevoia de a l avea aproape, de a l strânge la piept.

— Da' de ce n ai mai venit, tată?

— Am avut treabă în oraș. Dar tu, ai fost cuminte? Ce ai făcut toată ziua?

— Nu, n am plâns deloc, da' eu credeam că și mata ai plecat cu mama. Să vezi, fără ca să fiu vinovat, mama Marghioala m a făcut că sunt țăran; a spus că numai băeții de țăran umblă desculți, boerii umblă cu pantofii prin casă. Ș apoi, dacă am umblat așa, sunt țăran?...

— Da sigur... dacă umbli așa, – murmură Corbu, ducând în brațe pe copil până la pat.

— Hai... culcă te... și lui tata i i somn.

După ce făcu vreo câțiva pași nesiguri prin casă, abătut, Petre Corbu se trânti pe pat zdrobit de oboseală. Voia să adoarmă, să uite totul, să scape de gândurile negre care l chinuise în ziua aceia. Dar somnul nu venea să l prindă. Gazeta, pe care o citea în fiecare sară, acuma o aruncase chiar de la primul rând. Ce scârbă îi era de aceiași comedie proastă, care se repeta pe aceleași coloane zilnic, mereu cu titluri mari așa de strigătoare: „Triumful opoziției”!... „Glasul poporului!...” Câți vicleni? și câți naivi?... Nu, n are să mai citească gazete... o lună, două... câteva zile la început e mai greu, ca și când te lași de un obicei, pe urmă e ușor... nu ai nimic de perdut.

Ca să mai uite, luă să răsfoiască o carte de a Iui Tolstoi, Dezmeticiți vă, – ultima scriere din timpul războiului ruso japonez.

Rândurile îi jucau sub ochi; și fără a și da samă, îi căzu cartea din mână. Cătând printre gene, cu ochii în tavan, în lumina slabă ce tremura de para lumânării, se desprindea din ce în ce mai clar chipul acela de bătrân cu barba albă, răsfirată peste cămașa de pânză groasă țărănească. Ce sfântă și măreață figură de

apostol, rămas parcă din alte vremuri, ca să propovăduiască pacea, făcându și din dragostea către aproapele cel mai înalt scop al vieții sale.

Dar e târziu și ar voi s adormă odată. Așa i de obosit, că i pare peste putință de greu să sufle în lumânare. Abia își urnește mâna, turtind cu cartea mucul lumânării care se stinge înnăbușit.

Cu cât se chinuește să ție ochii închiși, cu atât i se luminează în minte oglinda trecutului uitat. Vedenii, culori și chipuri se perindează unele alungate de altele, ca într un vârtej de joc amețitor.

De ce nu poți să fii stăpân întotdeauna, ca să oprești când vrei morișca asta ce se nvârtește într una fără de voința ta? Și n învârtirea ei, de unde scoate oare imagini prinse odată și reținute în umbră, undeva, ca să le treacă numai prin cercul de lumină și apoi să le ntoarcă iarăși la loc, în întuneric?...

...Și ploaia care nu mai încetează afară! Curg streșinile într una c un zgomot așa de uniform și de nesuferit, că i se pare un sfredel ce se învârtește în urechi adânc până la creier.

Și parcă cineva îi repeta, prin ropotul de ploae, cuvintele pe care le auzise de atâtea ori în timpul zilei: „domnilor, sunt niște veterani

care mor de foame în port”.

... Și i vede înșirându se zgribuliți în ploae, târându și opincile în noroi... femeile strângând la piept copii slăbănogi, ca să le dea căldură... vitele slăbite mugind și tremurând de foame și udeală... și carele în drum, cu lucruri grămădite, restul gospodăriei risipite, puținul rămas din tot avutul pe care l mai pot duce pribegii în rătăcirea lor.

E parcă o mână nevăzută care anume îi poartă vedeniile acestea în șir pe dinainte. Și ca să scape odată, el se întoarce cu fața la părete, trăgându și plapoma pe cap.

De teama de a gândi, voește să adoarmă pe loc, nimic să nu mai simtă. De câte ori se încearcă să fugă, parcă l întoarce cineva înapoi, un glas care i suflă în ureche mereu, chinuitor: „Sunt frații tăi!... Nu i mai cunoști?”

*

Risipite vin amintirile, într un amestec zbuciumat de umbre și lumini. Cu încetul se limpezesc și se întrupează icoane din trecut, pe care cu ochii închiși le vede din ce în ce mai vii!

...Un băețel desculț pe prundul Trotușului, departe, se chinuește s adune un cârd de gâști, și l frige la tălpi pietrișul care arde în arșița de

amiază... În poarta bisericii un om negricios, tăcut și necăjit, – e tatul lui, – stă de vorbă cu n unchiaș, care se jăluește că s a uscat pământul, că dacă s or pierde popușoii, ce or mai mânca la iarnă. Și parcă se vede amestecat prin mulțimea aceia care se trăgănează încet pe drum, înspre ogoare... părintele Ilie în veștmintele de slujbă... tot satul a ieșit cu prapuri și icoane la câmp, să facă rugăciuni... și toți îngenunchiază pe bulgării uscați din arătură... cătând toată mulțimea cu ochii în zarea albăstrie a cerului de vară, rugând pe Dumnezeu ca să dezlege ploaia...

Apoi se revedea în dealul de la Coman, unde șezuse zile și săptămâni întregi, la târlele de vite... Târziu, spre asfinții, când creasta cea mai din fund se rumenea în zare, atunci s auzeau tălăngile sunând și începeau să vie spre bordee flăcăii și băeții mai mărunței cu vitele de la păscut.

La focul de găteje uscate care trosneau în bătătură fierbea ceaunul până se strângeau cu toții la mâncare. Își amintea cum s așezau cu toții roată la pământ în jurul mesei mici cu trei picioare joase, cum cei bătrâni își făceau cruce, scoțându și căciulile din cap și, muți, fără a

scoate vreo vorbă, își rupeau din mămăliga ce aburea pe fund și întingeau în strachina c o zamă roșie spălăcită – saramură de ardei cu mămăligă... Desigur că ș acum cu asta se hrănesc acei care au rămas acolo. – Dar dacă rămânea și el în sat, în loc să plece la școală la oraș?... Desigur că ar fi ca și toți ceilalți...

Și el se chinuia, cu mintea aprinsă, să se vadă așa cum ar fi fost, dacă o întâmplare nu l ar fi ridicat acolo unde se găsea acum.

C un fel de plăcere crudă și îndărătnică, își răscolea trecutul și se vedea sub altă înfățișare, căci creierul lucra cu iuțeală și cu putere, înfierbântat de friguri.

Se vedea pe drumuri noroioase, îmbrăcat țărănește, zdrențuit și flămând, dormind pe pământul gol. – Și îndesându și capul în perna moale de puf, simțea că o apăsare greoaie îl înăbușă; își grămădi pumnii amândoi supt cap, cercând să oprească zvâcnirea sângelui sub tâmple. – Și din mulțimea care i trecea pe dinainte, i se opri un chip bălan cu ochii mari albaștri, Mitriță, – băetul lui Zamfir morariu, tovarășul copilăriei lui. Oare ce s o fi făcut săracul? Ce ager și priceput era la toate, ieșise cel dintăi în școala lor din sat...

În câteva clipe i se închegă o întreagă judecată, care l apăsa ca o nedreptate cumplit de strigătoare:

Pe același drum doi oameni merg alături, și la cotitură se despart: unul pe drumul lui se ridică pășind din treaptă în treaptă pe scara lumii în sus, iar celălalt rămâne jos fără a putea vreodată să se înalțe... Și poate cel rămas era cu mult mai bun, căci numai întâmplarea i a despărțit odată. De ce atâția ani n a mai văzut pe nimeni dintre ai lui? De ce i a părăsit și i a uitat cu totul? Și toate i se luminau, când le punea în fața unei imagini care i se înfipsese în minte: pomul scos din țărâna lui și răsădit aiurea. – Își amintea de cele dintâi zile, când a intrat în viața de oraș, cât de străin și rătăcit era, cât chin până să prindă rădăcini în lumea în care se înălțase. Își aducea aminte de atâția fii de țărani, care și ascundeau tulpina, și unii care și schimbase și numele părintesc de acasă. Intrase în altă lume, trecuse în cealaltă tabără și căuta cu ea să se asemene.

Și el își răscolea păcatele trecute. Nu s a ascuns și el? nu s a rugat, nu s a umilit de atâtea ori în viață? Își amintea de tatăl lui când pentru întâia oară a venit la școală ca să l vadă... ce

rușinat era atunci... Dar conferința pe care o ținuse odată la o serbare națională: „Patriotismul”, lupta pentru moșia strămoșească... Cum?... care moșie?... Dar nu umblau în judecăți de ani întregi pe drumuri? Și ca o mustrare aspră îi reveni în minte glasul lui Bădița Sandu.

Și vorbele care i treceau prin minte erau așa de limpezi, că parcă le auzea. Deodată i se păru că n mugetul vântului s aud strigăte omenești, țipete de copii, fluere ascuțite, un zgomot de mulțime tulburată. – Își aținti auzul. Ploaia bătea așa de tare în geamuri, parcă ploua cu piatră. Buzele îi ardeau de sete, își simțea capul greu cercuit. Făcu o sforțare și deschise mari ochii în întuneric. Numai în fund o lumină slabă bătea în geamul pe care se scurgeau șiroaele de ploae, și în puterea nopții părea că i un ochi înecat în lacrimi. Pipăi cu mâna pe măsuța de lângă pat, dar nu găsi cutia cu chibrituri. Își reculese puterile și se sculă; la primul pas tresări ferindu se în lături, i se păruse că a pus piciorul pe un cojoc, că doarme cineva lungit acolo jos – călcase pe o blană de lup, pe care o avea în loc de covor Ia picioarele patului. După ce aprinse lumânarea, bău pe nerăsuflate un pahar de apă

și se așeză pe un scaun, parcă i era groază să se mai culce în pat.

Deodată se ridică în picioare, împins de un gând care i fulgeră prin minte. Găsise o scândură de scăpare; se duse întins până în fundul camerei la un dulap mare cu oglindă. Zgâlțâi ușa de vreo două ori; era încuiat – desigur că nevasta uitase să i dea cheia la plecare. Răscoli prin câteva săltare, căută prin toate cutiuțele de pe masă fără să poată găsi aceia ce căuta. Începu a se necăji; încercă un smoc de chei străine; nici una nu se potrivea. Se opri din lucru, ștergându și sudoarea de pe frunte în fața ușii care i se împotrivea; îi era așa de necaz, că i venea să izbească un picior în oglindă să o sfărâme în țânduri. Se stăpâni, și luând lumânarea de pe masă, se apropie, observând de aproape broasca. Cu ajutorul unui cuțit de tăiat foile și cu o chee care prindea zăvorul pe jumătate, izbuti să deschidă ușa dulapului. Începu să răscolească grăbit printre lucruri; tocmai în raftul de sus, printre batistele curate păturite în teancuri, din care venea un miros de levănțică, dădu cu mâna de ceva tare, o carte... un carnet?... îl scoase afară și l apropie de flacăra lumânării: era libretul casei de

economie, scos pe numele copilului. De patru ani depunea câțiva lei pe lună economii din leafă. Ceti de câteva ori suma totală, și pe când își făcea socoteala cât ar costa drumul și cât ar mai rămânea de împărțit veteranilor, i se păru că aude un zgomot.

Ușa în odaia de alături era deschisă; cu lumânarea în mână păși în vârful picioarelor până la patul copilului. Sorin, cu fața în sus, cu mâinile supt cap, se prefăcea că doarme; printre genele, pe care le strângea ușor, se vedea jucând globurile ochilor. Corbu, fără să și dea samă, trase la spate mâna în care ținea libretul pe când se apleca de asupra patului.

— Nu dormi, Sorică?

— Ba dorm, tăticule, dar dacă mi i sete ce să fac? îi răspunse copilul, fără să deschidă ochii.

Corbu se întoarse și, după ce băgă libretul sub perină, îi aduse copilului un pahar de apă.

— Haide, liniștește te, dormi odată că i târziu.

— Iaca dorm, – și copilul strângea pleoapele ochilor cât putea mai tare.

Întors în camera lui, Corbu puse lumânarea pe fereastră și se așează iarăș pe scaun, lăsându și capul greu între mâini. – Îl chinuia un gând de

grijă și mustrare. Oare l o fi văzut copilul, când se lupta ca să deschidă ușa dulapului? Desigur, – a făcut atâta zgomot cu cheile?... Ce s o fi petrecut în mintea lui de copil?... De unde poate el să priceapă?... Dar nevasta?... Ce să i spue Marioarei, când o vedea ea că i a luat libretul?... Oare o să l înțeleagă ea?... Și Petre Corbu rămase până târziu așa în prada gândurilor, privind flacăra lumânării ce pâlpâia bătută de vântul strecurat prin crăpăturile ferestrei.

Din vijelia deslănțuită afară, suflări răpezi intrau din când în când, gemând cu răutate, – și para lumânării se zbătea tremurând, atinsă parcă de o aripă nevăzută, se întindea clipind, din ce în ce mai mică... până se potolea vârtejul acela răutăcios, care bătea în răstimpuri.

10 Februarie, 1908

În cușca leului

Câmpia ce se întinde din jos de Brăila, de a lungul Dunărei, până departe, cât poate cuprinde ochiul în zare, părea o mare nesfârșită ce și clătina fără astâmpăr valurile roșii în lumina aurie a unei zile de toamnă.

Întreaga divizie de cavalerie trecea Dunărea.

Eră o încercare grea de pregătire de război, înainte de începerea marelor manevre regale. Miile de tunici roșii, steguleţele colorate fâlfâind ca niște aripi de fluture în vârful lăncilor, prefăceau toată câmpia într un lan de flori de mac ce se mlădia în suflarea vântului de pe malul apei.

Dunărea lată în locul acela, își mâna la vale valurile sale reci și tulburi. Șalupe mici, răpezi, aruncând în forfot aburi și fum pe coșurile înnegrite, se încrucișau de la un mal la altul.

În urma lor înhămate se târau greoaie ciamuri joase și late, niște poduri umblătoare,

încărcate cu oameni, cai și furgoane pline. În vuetul nelămurit de zgomote și glasuri, comenzile de cavalerie de pe maluri se auzeau răsunând în același timp cu cele de marină de pe apă: pentru descălicare... caii la mână... vira... mola... și tropotul cailor, zângănitul săbiilor, huruitul chesoanelor, odată cu sfârâitul aburului scăpat de la căldările vaselor, se amestecau la un loc în freamătul nedeslușit al mulțimii în mișcare.

Caii intrau pe vase tremurând, cu urechile ciulite, pipăind, cu pașii nesiguri, speriați de zgomotul ce l făceau copitele lor pe podeaua de lemn cu legături de fer. Îndată ce vasul se dezlipea ușor de mal, caii, înghesuiți în rânduri, ca sardelele în cutie, se strângeau înfiorați de legănarea vasului; cu privirele rătăcite urmăreau să prindă luciul apei împingându se unul într altul.

Ofițerii îndemnau pe soldați ca să și mângâie caii, liniștindu i până ce vasul ajungea celălalt mal; se oprea c o izbitură scurtă în debarcader și caii ieșeau sforăind, frământându se până ce simțeau pământul sub copitele lor.

Escadroanele se formau pe mal după trecere; încălecau, se încheia regimentul și plecau în pas

domol pe șoseaua albă, răscolind nouri de praf. La cel din urmă transport, un cal nărăvaș, aruncând cu picioarele de dinapoi, rupse bariera vasului. Caii ceilalți, speriați, începură a se mișca; în învălmășeala care se încinsese, un cal mare negru, dintr o săritură, se prăvăli în valuri. Curentul răpede îl mână spre larg; calul zăpăcit de apă, în loc de a înota spre mal, mergea cătră adânc, tot în spre mijlocul apei. Atunci un marinar, care ținea cârma la vas, se aruncă deodată în apă îmbrăcat cum se găsea. O clipă nu se mai văzu în locul unde sărise decât o serie de cercuri care se lărgeau pe suprafața apei; mai departe printre valuri apăru omul luptându se înot.

Toată lumea pe maluri urmărea cu groază cele două puncte negre care se zăreau săltând în drumul lor la vale în scurgerea răpede a curentului. Marinarul înotând voinicește ajunse calul și începu să l mâne înspre mal. În locul acela țărmul era înalt. Calul obosit, sforăind pe nările largi deschise, încercă să rădice malul. Se opinti înfigându și picioarele de dinainte, pe când trupul îi zvâcnea într un tremur nervos, dar malul nesigur se prăbuși în apă.

Omul și calul nu se mai văzură o clipă. Mai

departe la vale se iviră din nou cele două puncte negre care se apropiau unul de altul.

Marinarul, zbătându se printre valuri, ajunse calul și, înotând în picioare, își desfăcu de la brâu cuțitul său de gabier; se afundă pe sub burta calului și izbuti să i taie chinga. Calul, ușurat, o luă mai răpede spre țărm, se opinti încă o dată săltându și trupul și se ridică pe mal.

Rămase așa câtva timp ud și țeapăn, suflând greu, cu nările tremurătoare, pe când apa se scurgea pe coada și coama i linse.

Generalul, un bătrân frumos cu favorite albe, care stând răzămat în sabie urmărise toată întâmplarea, scoase o hârtie de douăzeci de lei și i o dete marinarului ce gâfâia leoarcă de apă.

— Să scoată sticla mea de coniac din coburi și să i se dea trei păhăruțe băeatului ca să se încălzească.

Toți lăudau îndrăzneala marinarului. Și despre întâmplarea asta au vorbit până târziu seara ofițerii și soldații divizionului rămas peste noapte în Ghecet.

Cârciuma lui Domnul Elefterie, de pe malul Dunărei, era plină de lume. Toate mesele erau prinse de călăreți și marinari. O înfrățire generală între forțele de uscat și cele de apă.

Negustorul prevăzuse afacerea și c o săptămână înainte își înfipsese în fața prăvăliei două prăjini cu steaguri tricolore și între ele o fășie de pânză în chip de firmă, pe care scrisese cu chinoros: „Trăiască cavaleria și flota română”.

La o masă afară, în bătătură, sta un grup de ofițeri în jurul unei baterii ale cărei muniții reci se împrospătau mereu. Se luase vorba tot de la întâmplarea de peste zi; fiecare povestea fapte de curaj văzute, auzite sau cetite, pe când paharele de purpuriu cu sifon rece se deșertau și se umpleau pe rând. Când începu să vorbească un căpitan cărunt, care și scosese ledunca deschizându și nasturii tunicii, se făcu liniște la masă; numai un ofițer tânăr șoptea vecinului său: „să ascultăm că unchiul și a deschis sacul”.

Căpitanul Velea, sau „unchiul” cum îi spuneau toți ofițerii din regiment, era un om încă verde deși făcea ultima manevră, căci după patru luni trebuia să înceapă a și încasa pensioara la care visa de atâta vreme. Ochii senini albaștri și zâmbetul care îi flutura pe sub mustețele sure îi da înfățișarea șăgalnică a unui holtei tomnatic, hazliu și meșter povestitor.

— Pentru că veni vorba de curaj, să vă povestesc eu despre un om într adevăr curajos

pe care l am cunoscut de aproape.

Care din voi a auzit de căpitanul Hâncu? A fost primul meu șef de escadron.

Parcă l am și acum înaintea ochilor. Ce înfățoșare bărbătească: înalt, cu pieptul înainte, bombat oacheș, cu mustața prelungită în formă de mușțuc, purta chipiul pe o sprinceană și călca apăsat, în zurnuitul pintenilor ale căror durițe erau cât carboava de mari. Pe gerul cel mai cumplit umbla fără manta, veșnic în tunica lui roșie, strânsă în brandebururi negre. Mândru și strașnic om era. Orice ți spune voi, pot să vă dovedesc că rasa ceia de călăreți s a pierdut de mult și nu se mai găsește nici sămânța ei în rândurile oștirii din ziua de azi.

Ce i drept, nu avea multă carte dar inimă berechet.

Se povesteau minuni despre el. Cică la Smârdan, pe când era numai sergent, făcuse fapte de îndrăzneală nebunească.

Sfârșise campania ciopârțit și cu patru gloanțe în corp. Nimeni nu credea că o să poată ajunge iar om întreg. Ca mângâiere pentru el și pildă pentru alții, a fost felicitat în gradul de sublocotenent. A stat vreun an în spitalul militar la București. Cică plângeau doctorii și damele

de la ambulanță când îl vedeau așa de tânăr și frumos mergând schilod, sărind în cârje ca un cocor șchiop prin curtea spitalului. Dar se vede că frăgezimea tinereții l a ajutat ca să i se prindă la loc toate oasele și să iasă din spital teafăr și mândru, așa precum l am cunoscut eu. Îmi spunea el uneori zbuciumul și năcazurile care le avusese pe atunci când îi cerea să dea examen pentru a fi înaintat ofițer. Dar pe vremea ceia tot se mai găseau șefi cu judecată și de inimă, care i au luat partea, arătând că era destul de strălucit examenul pe care l dase băiatul acesta pe câmpiile Bulgariei.

Când l am cunoscut eu, era în floarea vrâstei, dar nebunii făcea ca și în prima tinereță. Îmi aduc aminte bine de vorbele care mi le a spus întăia dată când m am prezentat la escadron.

— Drăguțule eu îți iert orice cusur îi avea, dar numai molâu să nu fii. Nu pot suferi molâii. Să fii aprig drăguțule, asta îți cer. Eu la cazarmă nu recunosc nici pe tata, după slujbă când am ieșit pe poarta cazărmii sunt frate cu oricare soldat. „Vreau ca în fața frontului să tremure calul când l ăi strânge în pulpe, să zbârnâie escadronul când îi da o comandă, să țipe fiul în pântecele mamei când îi scoate sabia din teacă.

Așa îmi place mie drăguțule!”

Cu toată strășnicia lui avea o inimă de aur. Așa trăsnit cum era, toată lumea îl iubea și îi admira năzdrăvăniile. Odată pe când eram cu al 3 lea de roșiori în Malmezon s a prins că se urcă pe scările cazărmii călare până în rândul al doilea.

Zis și făcut. Într o bună dimineață, după ce a strâns până la capăt chingele Nălucăi – iapa lui cea neagră ca pana corbului – s a aruncat în șea, a tras dârlogii ghemuind capul iepei în piept și aplecându se pe gâtul ei încordat, și a lipit obrazul de părul aspru al coamei.

Deodată iapa a icnit în loc strânsă între pulpele lui de fier, împinsă de pintenii ce i se înfigeau tot mai adânc în coaste, a zvâcnit în câteva salturi, cățărându se pe trepte până sus în capătul scării, ca iapa cea năzdrăvană din poveste care mânca jăratec zburând cu aripi la picioare.

Toți ofițerii și soldații se grămădeau la scară și se cruceau privind la minunea asta care nu se mai pomenise de când era Malmezonul. Căpitanul Hâncu se plimba călare pe sala cea lungă din rândul al doilea al cazărmii.

Tocmai în fundul sălii s a oprit la fereastra ce

da în spre curte. Și pe când Năluca sforăind căta sperioasă pe geam afară, căpitanul își răsucea de călare o țigară groasă după cum obișnuia el să fumeze.

Nici n apucase s o aprindă când se auzi răsunând notele metalice, pe care trompetul le aruncase grăbit de cum zărise pe colonel intrând pe poarta cazărmii.

Hâncu era de serviciu și trebuia să dea raportul de zi colonelului.

Întăi s a încruntat colonelul când a văzut zăpăceala care era în curtea cazărmii, pe urmă a prins a zâmbi pe sub mustețile lui cărunte: „Încă o poznă a turbatului de Hâncu”.

Partea grea a fost la scoborâre. Toate saltelele trupei au fost puse pe scări în planuri înclinate, și Năluca, sforăind, coborî cu grijă călcând pe moale în mijlocul alaiului, ca un cal împărătesc.

Altădată, la Galați, a sărit cu cal cu tot de pe cheiul înalt de piatră în valurile Dunărei. L au scos niște barcagii greci la celălalt țărm.

Omul acesta era înăscut curajos. Însușirea asta, pe care i o dăruise natura din belșug, îl făcea să caute singur primejdia pentru a simți plăcerea s o înfrunte. Din fiecare luptă, în care își juca viața, sorbea atâta plăcere încât umbla

după primejdii ca să și încerce destinul, cu patima jucătorului de cărți, care la masa verde își încearcă norocul.

Culmea nebuniilor lui a fost când a intrat în cușca unui leu.

Să pripășise în garnizoana noastră o menajerie bunișoară. Ne făcusem obiceiul că în fiecare zi, după ieșirea din cazarmă și luarea țuicelor reglementare la băcănia din centru, să dăm câte o raită prin menajerie. Pe lângă animalele de specii diferite, menajeria mai avea și o casieriță drăguță care ne atrăgea mai cu deosebire.

Fraulein Proszka, un fel de poloneză, mică, rotundă, vioae, cu nasul fin în vânt, cu părul roșu arămiu. N am văzut în viața mea așa ciudată căutătură de ochi ca la femeia ceia.

În umbra genelor lungi și arcuite sticleau niște ochi negri, focoși, prin care sclipeau uneori niște scânteieri de fosfor.

Unii susțineau că și toarnă ceva în ochi, beladonă, sau nu mai știu ce anume. De câte ori o necăjeam cu întrebările ca să i aflăm secretul ochilor săi, se pornea nebună pe un râs cu hohote, argintiu și drăgălaș, până ce îi înotau în lacrimi ochii ei scânteetori.

Avea niște mlădieri feline, pentru care o și poreclisem Tigresa. Grațiile ei, manevrate cu multă artă și calcul, urziseră o luptă surdă între ofițerii noștri, o rivalitate ascunsă care trebuia să izbucnească odată.

Într o zi, pe când se formase obișnuitul grup în jurul ei la casa de bilete, Tigresa hotărî într o românească drăgălaș de stricată, că numai aceluia care va face cel mai mare act de curaj îi va permite ca s o sărute pe amândoi ochii.

Pe când fiecare se gândea cum să cumpere mai ieftin cei doi ochi strălucitori puși la mezat, Hâncu strigă în gura mare:

„Cine dorește să bea o țuică în cușca leului?”

Desigur că nimeni n a răspuns la această invitație năstrușnică. Un căpitan mai bătrân adăugă și el în glumă: „nu, mersi, Hâncule, eu o iau mai bine afară, privind leul printre gratii”. La început nimeni n a luat vorbele lui Hâncu în serios, toți credeau că glumește, dar căpitanul Hâncu nu era omul care să glumească în asemenea împrejurări, nici să dea înapoi când a apucat a zice o vorbă.

Au căutat prietenii să l oprească, dar n a fost chip. Eu nici nu m am încercat să i spun ceva căci îl știam că i încăpățânat ca un catâr. Am

trimes un băet la fugă acasă să i spuie ordonanței să mi aducă revolverul.

La ușa de intrare se făcuse un zgomot infernal. Domnul Iohan, patronul menajeriei, striga disperat că el se opune: „asta nu este permis la public, asta nebun este, mi bagă la criminal”.

Biata Tigresă, pe capul căreia se dezlănțuia toată urgia, își frângea manele ei moi și albe cătând să și convingă patronul că nu i vinovată cu nimic. Cu ochii sclipitori scăldați în lacrimi, Tigresa declară că se lasă sărutată pe loc în fața tuturora numai să nu intre căpitanul în cușca leului. Dar căpitanul Hâncu nu era omul care să primească asemenea propuneri.

„Eu nu voi pomană!... pe merit!... voi să cuceresc, nu să capăt!...” zicea el din ce în ce mai hotărât.

Domnul Iohann se învârtea căinându se că nu găsește cheile, dar în cele din urmă a trebuit să le găsească.

Am întrat cu toții în menajerie. Mirosul greu nesuferit, ne îneca tăindu ne răsuflarea. Lângă ușă o cămilă tristă, din ghebul căreia curgeau smocuri de păr dezlânat, își întindea gâtul cu jale spre noi, cerșindu ne parcă îndurare. Am

trecut pe lângă cușca unui urs negru care și sugea tălpile, apoi pe lângă un orangutan care ne privea nedumerit zgâlțâind gratiile cuștei, și ne am oprit în fața leului.

M. S. Regele animalelor sta tolănit pe scândurile murdare ale cuștei sale zăvorâte.

Părea resemnat, nepăsător chiar față de jalnica i stare de captivitate. Doi îngrijitori înarmați cu furci ascuțite de fier se așezară în dreptul gratiilor cuștei. Eu îmi inspectai revolverul care avea șase gloanțe de calibru mare.

Când am auzit troznind zăvorul de la cușca leului, mărturisesc că m am simțit înfiorat de un tremur... de curiozitate?... de teamă?... nu știu... dar emoția parcă: înghețase toată suflarea, nu se auzea nici o vorbă, toți își pironiseră privirile lacome printre gratii ca să prindă momentul rar al unei asemenea întâlniri.

Căpitanul a făcut doi pași scurți și s a oprit cu ochii țintă înainte, așteptând să prindă orice mișcare a leului.

Mi se părea că văd cum își reține respirația și cum își încleștează degetele în mânerul cravașei de vână de bou.

Majestatea Sa, care cu o oră mai înainte

dejunase, se lăfăia dormitând leneș, întins cu botul pe labele i late și stufoase.

La auzul zgomotului de pași își ridică încet pleoapele de pe ochii verzi, sticloși, fără ca să și miște capul pletos, fără ca să și clatine un fir de păr din coama i bogată, care i cădea în jos, îmbrăcându i jumătate de trup într o culoare cafenie brună.

După ce privi lung, cercetător, înaintea lui, clipi de câteva ori și iar închise ochii pe jumătate, adâncindu se parcă într o amorțire lenește.

Căpitanul întinse cravașa și începu ușor să i mângâie în lung șira spinării.

Fără ca să și ridice capul, leul își mlădie cu mulțumire partea dinapoi a trupului, își întinse încet coada pe care o ținuse încolăcită și cu măciuca stufoasă din vârf lovi cu zgomot podeaua cușteі.

Căpitanul ceru atunci să i se aducă o țuică pe care voia s o bea la botul leului.

Și pentru că întârzia sosirea țuicii, el își scoase din buzunar tabacherea cea de argint de Caucaz, își potrivi o țigară groasă în țigareta lui de chilimbar afumat și, după ce o aprinse tacticos, ne azvârli cu dispreț chibritul stins

printre gratii.

Dar n apucase a trage al doilea fum, când leul deschise ochii mari, rotindu i într o sticlire ciudată, care ne făcu să tresărim.

Căpitanul rămase câteva clipe împietrit, cu țigareta între degete, neîndrăznind s o ducă din nou la gură, în fața capului care se ridica grav și majestos, clătinându și încet coama i deasă și lungă.

Stăpânindu ne bătăile inimilor, așteptam: după ce își mișcă de câteva ori nervos mustățile arcuite, Majestatea Sa începu să tragă, smorcâind pe nări, aerul cu fum de tutun; după un strănut groaznic, căscă o gură imensă desfăcându și parcă fălcile din încheeturi, își întoarse capul în cealaltă parte, mormăind ceva în limba lui, cu dispreț parcă pentru cel care venea să i tulbure digestia.

Apoi tolănindu se greoi pe o coastă, suveranul prizonier își lăsă încet capul pe labe, închise iarăși ochii dormitând, visând poate la timpurile de libertate, la regatul său pierdut, la câmpiile nisipoase, înfierbântate de un soare tropical.

*

Domnul Iohann trase grăbit zăvorul și,

apucându l pe căpitan de poalele tunicii, îl smunci afară din cușcă.

Numai atunci am respirat ușurați, parcă ni se luase o piatră de pe inimă.

În mijlocul uralelor nesfârșite, Tigresa căzu în brațele lui Hâncu, ascunzându și ochii ei strălucitori și plânși în brandeburile tunicii lui roșii.

Ce a urmat după asta o să vă spun altă dată. Acuma e deajuns să știți că după vreo două săptămâni, atât menajeria, cât și regimentul al 2 lea de roșiori și au schimbat garnizoana.

Regimentul a plecat la Constanța, iar menajeria la Iași, însă fără casierița cea mică, rotundă și vioae cu ochii focoși prin care sclipeau uneori scânteieri de fosfor...

1912

Bădița Gâlcă

Cum se preface omul cu vremea... nici n ai crede; ca ieri parc ar fi fost când pentru întâiași dată m a dus bunicul la târgul din Cuzăni. Când s a oprit căruța în bătătura crâșmei, Sborel, plin de sudoare, era tot alb de spume, că într o goană suisem Dealul Berzei; dar slujba bisericească tot n a fost chip s o prindem. Leturghia tocmai se isprăvise atunci și poporanii, ca n zi de sărbătoare, se coborau în pâlcuri pe drumul ce desparte livezile de meri domnești. Mulți se opreau la casa primarului Ghimperea, că era masă mare acolo în ziua ceia – boteza al șeaptelea băiat.

Nu știu de ce prin atâta lume adunată, eu am rămas cu ochii țintă la un român voinic și oacheș care vorbea râzând cu hohot. Îl măsurăm din creștet până în tălpi și nu mă săturam privindu l; vezi că găsisem la el ceva deosebit, cum la nimeni de acolo nu mai vedeam: pe

cojocelul scurt și fără mâneci, așa de mândru înflorit în cusături de arnici roșu, în rând prinse la stânga, purta o cruciuliță neagră, o stea strălucitoare și un ban cum îi un gologan de zece. – Erau decorații primite în răsboi. Când a pornit să umble, atunci băgai de seamă că șchiopăta puțin și că la mâna dreaptă îi lipsea degetul mare.

Câțiva flăcăi sorțari se dau pe lângă dânsul și prind a l ispiti să nceapă povestirea din vremea războiului cu turcii.

— Hai, Bădiță, că zău ca mâine ne ia și pe noi... mai trage un gât și ne mai zi ceva, că mări frumos le zici.

Și plosca cea pântecoasă trecea din om în om până se oprea la urmă în mâna ciungă a lui Bădița Gâlcă.

Dar el se lasă greu, c așa i e felul, la început numai cât râde, și încetul cu încetul îl fură vorba, iar când se înfierbântă, să stai să l tot asculți.

— Amu, ce să mai spun?... c am isprăvit de mult poveștile cu turcii.

— Ia le iar de la cap, Bădiță, că tot ni i drag să le ascultăm... știi, cu turcu cela... când i ai dat drumul să fugă.

— He!... săracu Memet!... o fi ajuns el în satu lui?... De păgân, nu pot zice, păgân era, da și suflet bun de om așa, mai rar...

Eu l am cunoscut c un an mai înainte de a se începe focul. Eram cu paza graniței pe Dunăre; stam în bechetele din jos de Brăila, drept în fața Ghecetului. Pe atunci, se chiamă, că era tot parte turcească celălalt mal, că vezi numai după răsboi ni o dat și nouă pământul Dobrogei.

— Știu... știu, în locul Basarabiei care ne o fost răpită, strigă de colo un pici bălan cu sânul încărcat de mere.

— Amu, ce să zic, pe atunci ne aveam bine cu turcii din bechetele de dincolo, așezate la gura Măcinului. Când ei la noi, când noi la dânșii, treceam slobozi așa oricând ne poftea inima câte o cafea turcească, ori când nu mai aflam fir de tutun prin gibernele noastre. Ba de la o vreme începusem, și noi, gheaurii, a rupe câte ceva pe turcește, iar ei, așchirii, prinsese vreo două vorbe de ale noastre.

Mă rog, cu Memet trăiam ca și c un frate, gândeai că i leat cu mine, ori din același sat. După ce ni o venit ordinu cela de plecare, și noi ne am tras în sus la Calafat, nici o știre n am mai avut de dânsul.

Vezi, tot chiteam eu că și pe ei i o fost chemat în foc; și uneori mă încerca un gând... măi, și ce ar fi să l întâlnesc odată, și îmi părea oare cum adecă ar da el în mine, ori eu aș da în el!...

Poi... cum... că n bătălie te mai gândești la frate... ori la părinte să fie chiar, n ai chip nici să mai vezi...

Da vorba veche i sfântă: munte cu munte se întâlnește, d'apoi om cu om; iacă și eu m am întâlnit cu Memet când nici nu gândeam.

Mă rog, ce să vă spun, trecuserăm Dunărea cea tulbure, ne bătusem și noi opincarii, cum toți aveți știință; unii scăpase

Bădița Gâlcă teferi, nevătămați; alții ologi și ciungi, ca mine; iar mulți au putrezit, Dumnezeu să i ierte, în țarinile bulgărești; cum îi Butnariu Petre, de aici din sat... săracu, ce mai mândreță de român era... da i vorba că Plevna căzuse. Amu, ne rânduise să ducem în iscortă prizonierii turci peste Dunăre dincoace în țară. Măi, d apoi ce vreme de iarnă, mămulică, n am mai pomenit de atunci! Tăiam troianul de omăt cu câte 30 de perechi de boi, că alt chip nu era de mers înainte.

Aveam câteva sute de turci pe care îi duceam

prin Nicopoli la Măgurele.

Da ger de scapără piatra și turcii, sărmanii, numai în spențere subțiri și în papuci de ți era mai mare milă când îi vedeai. Îi mai înțoleam și noi cu ce puteam – parcă uitasem că ni erau dușmani – dar mulți s au prăpădit, că au murit degerați de frig. Numai ce i vedeai zgrebuliți, că se sgârcesc și rămâneau în urmă până s abăteau pe marginea șoselei; ș apoi amin!... acolo rămâneau pentru vecie, țeapeni și vineți cum îi porumbrica. Iar ninsoarea ce fulguia într una îi acoperia încet și molcom, anume parcă să nu i mai vadă nime.

He!... mulți au rămas pe acolo îngropați, fără să aibă parte de morminte mai omenești, săracii!...

Într o seară poposisem la un sat bulgăresc, numai țin minte cum îi zicea, bătu l ar pozna, că pustiu și calicos era!

Tocmai se rânduise posturile și se făcuse apelu, când nu știu cum de am dat cu ochii de el. Era chiar el, Memet!... da în ce stare... cât pe ce să nu l mai cunosc! parcă îmbătrânise cu 20 de ani, așa îi crescuse barba. A prins el a spune câte o fost pățit și mă ruga cu lacrimi să cat vreun chip să l fac scăpat.

— Și nu i ai dat drumul, Bădiță?... întreabă de colo o fetișoară miloasă cu niște ochi albaștrii, înecați în lacrimi.

— Da unde se pomenește una ca asta, fa!... da ce te gândești că i joacă?... îmi rămânea și mie ciolanele pe acolo.

După ce i am dat o pereche de căpute și una de obiele din ranița mea, am deșertat și sacul de pesmeți și tutunul ce l mai aveam la mine.

Toată noaptea am stat ș am chibzuit până am pus la cale că a doua zi pe drum el să rămâe în urmă tot pe la coada coloanei, unde am să mă țiu și eu. Deodată să se facă așa căzut în drum, că eu de colo am să sar chip ca să l mân la drum, apoi să zic că i gata să moară și să l lăsăm acolo ca pe un hoit.

Și cum prubuluisem, așa s a întâmplat:

Eu mă țineam tot pe la flancul stâng unde se încheia coloana; cu ochii tot la grade, ca să pândesc când ni o veni mai bine. Și când am socotit că i vremea, îi zic încet: Acu, bre, Memet!... Da el de colo numai ce să ndoae de mijloc și se lasă jos, gemând adânc. Eu mă opresc în loc și cat spre el, pe când coloana se trăgăna înainte. Când ni o zărit în urmă ș o prins a ne întreba, eu mă făceam că dau cu patu

armei și strig că a căzut un turc și i gata să moară, își trage sufletul.

— Bun mort l o fost crezut cu toții.

Și el cum sta, săracu, de jos numai cât s o uitat la mine, apoi și o ridicat ochii în sus, șoptind încet în taină: Bre Gâlcă!... om bun... la tine... vede sus Alah, bre!...

Și l am lăsat grămadă acolo, cu mâna țeapănă pe inimă, cu ochii țintă în cer, cu urmele de lacrimi parcă înghețate pe obrajii lui vineți de ger. Și viscolea într una de prăpădea pământul. Din mers ni am mai întors încă odată capu în urmă, dar n am mai zărit pe luciu alb de zăpadă decât ca un punct roșu... gândesc că era fesu lui Memet, săracu!..

De o fi ajuns ori ba în satul lui, n am putut ști nici până azi, – sfârșește povestirea Bădiță Gâlcă, clătinând ușor din cap și căzând apoi pe gânduri.

*

Mulți ani de a rândul n am mai dat prin Cuzăni și nici pe Bădița nu l am mai văzut de atunci.

În vară m am abătut în treacăt, aveam să ntreb ceva la primăria din Cuzăni. Pe când ședeam de vorbă cu vreo doi săteni, nu știu cum

de mi am adus aminte și de Bădița Gâlcă.

— He!.. apoi rău a ajuns, sărmanu – iacă tă l colo chiar lângă zaplaz.

Privesc pe fereastră. În curtea primăriei un moșneag gârbovit se chinuia să taie un lemn cu ferăstrăul în mâna stângă. M am minunat. – Doar nu i bătrân, de ce s o fi trecut așa?

— A avut multe necazuri bietul... un proces lung l a sărăcit cu totul; nevasta i a murit acum trei ani, și singurul fecior care l avea, s a înecat când cu revărsarea Șiretului, acum un an.

— Ți i mai mare mila, adaugă un altul, să l vezi la vreme de bătrânețe că umblă așa, printre străini. N are pe nimeni, îi mai dăm noi câte ceva de lucru pe aici, pe la primărie, da vezi că nu prea poate munci, că i și beteag. Odată el a fost fruntea comunei; că doi am avut de aici duși în răsboi: Butnariu care o murit la Grivița, și el care s o întors cu trei decorații pe piept.

Îl chem înăuntru. El își lasă căciula după ușă, apoi încet s apropie cu ochii în pământ. Îl privesc și simt că mi vine a plânge; nu pot să cred că i el, veșnic îmi vine în minte icoana luminoasă a lui Bădiță Gâlcă, frumos povestitorul din vremea de pe când eram copil.

Nu mă cunoaște. Îi spui a cui sunt și ncerc să

l mai îndulcesc la vorbă. Dar nu i chip.

— Ia mai zi ceva, Moș Gâlcă... cum o duci?... unde ți sunt decorațiile cele mândre de le purtai pe cojocelu înflorit?

El își ridică ochii tulburi și cătă lung, măsurându mă de sus până jos.

— Adică la ce bun să știți, domnișorule, cum o duc eu pe aici? Ia bine o duc... și bătrânețea și calicia le târâi, cum târâi și piciorul ist olog... da decorațiile nu le pun, că nu le stă frumos pe sumanul ista zdrențuit: măcar pe ele să nu le necinstesc.

Tăcu și pironindu și ochii pe un tablou, oftă lung și zise încet, așa, ca pentru sine:

— He, saracu Butnariu, Dumnezeu să l ierte, o fost mai norocos ca mine... odată cu mărirea și el o închis ochii, la ce bun să întârzie ca mine pe aicea!...

Și clătinând din cap a jale, rămase mult cu ochii țintă la rama de stejar care încununa cu frunze verzi tabloul așezat în sala primăriei. Pe el sta scris cu litere de aur:

În amintirea viteazului BUTNARIU PETRE
din comuna Cuzănii.
Mort pentru țară în răsboiul de neatârnare.
Patria recunoscătoare.

1902, Constanța.

La conferință

Prietenul F... are o manie ciudată: face colecție de discursuri românești. De aceia urmărește cu patimă și poate rezista la toate discursurile ce se rostesc în corpurile legiuitoare, la toate întrunirile politice, congresele anuale, conferințele didactice și administrative, întrunirile meseriașilor și ale muncitorilor, în sfârșit la orice adunare românească, la care, după proclamarea președintelui, vice președintelui și secretatului, e sigur că se va face oarecare cheltuială de vorbă.

Având adunat un material foarte bogat și observații originale, cred că ar putea întocmi un interesant studiu critic asupra elocvenții române din această jumătate de secol.

Întâmplarea mi l a scos în cale acum câteva zile într un orășel din Dobrogea. Se întorsese dintr o călătorie din Scandinavia și îmi istorisea

impresia ciudată care i a făcut o parlamentul norvegian, unde nu se cunoaște aceia ce noi numim oratorie parlamentară.

„Te crezi, spunea el, la o adunare compusă din negustori, care pun la cale oarecare daraveri comerciale! Pe când la noi fiecare om care calcă pragul unei săli, în care se găsește un public mai numeros de trei persoane, se simte cuprins de fiorii emoției unui așteptat succes, îl apucă mâncărimea de limbă, căci se crede dator a rosti măcar un discurs mai mult sau mai puțin bine simțit. Dacă ai vreme și vrei să te convingi, adăugă el, hai cu mine la subprefectură. E o conferință administrativă, cu scop cât se poate de practic, pentru combaterea holerei. – Însă te rog să fi atent și să iei note".

După ce mi am ascuțit creionul, am plecat împreună.

Sala era plină de lume. Toate autoritățile comunelor din plasă erau prezente. Primarii, notarii, jandarmii, învățătorii, învățătoarele, agenții sanitari, moașele, preoții și o bună parte dintre fruntașii satelor.

În așteptarea subprefectului, o liniște solemnă stăpânea toată acea împestrițată populație dobrogeană, care prezintă o mare

varietate de tipuri. Toate figurile acele așa de deosebite erau îmbujorate de căldura chinuitoare a miezului zilei de Iulie.

Ușa se deschise cu putere și, când apăru subprefectul cu statul său major, începu o hârâială nesfârșită de scaune, căci toată lumea se ridicase în picioare.

Subprefectul, un tânăr simpatic cu părul negru frizat, cu o bărbuță tăiată în formă de coadă de rândunică, în drumul său spre fundul sălii, unde îl aștepta paharul de apă pe o măsuță așezată în chip de tribună, dădu mâna cu voioșie tuturor la rând, apăsându i prietenos pe umeri pentru a i așeza din nou pe scaune.

După ce își descheiă nasturii redingotei, lăsând să i se vadă o frumoasă jiletcă fantezie scrobită proaspăt, subprefectul își începu cuvântarea cu o voce clară, într o formă corectă, cu gesturi bine studiate.

Domnilor!...

V ați întrebat oare pentru ce ne aflăm strânși? Pentru ce ați părăsit căminurile voastre și v ați îndrumat încoace, voi toți care reprezentați autoritățile satelor, voi învățători și cuvioși părinți, luminători ai poporului?

Care este motivul care v a determinat de a vă adună laolaltă aici în acest local?

Holera, acest flagel groaznic, bate la frontiera țării noastre, pe care suntem datori a o apăra în orice împrejurare.

Guvernul, în înalta sa înțelepciune, a ordonat ca cu toții, cu puteri unite, să luptăm împotriva acestei primejdii care ne amenință.

Holera pustiește astăzi întreaga Rusie, țara în care după cum v am spus și altădată, nu domnește decât întunericul și sclavia. Pentru a ne împotrivi acestei epidemii trebuie să aplicăm cele mai energice și drastice măsuri higienice.

Holera are o origină asiatică, mai bine zis indiană, căci pe malurile îndepărtate ale Gangelui a apărut pentru prima oară microorganismul specific acestei boli.

Istoria ne arată ravajele, pe care această epidemie le a făcut pe continentul nostru aruncând în doliu familii, sate, orașe, țări întregi.

Se pot urmări pe hartă drumurile urmate de marile epidemii, care venind din Asia prin Marea Roșie, canalul de Suez, cuprindeau basenul Mediteranian.

În loc de a urmări harta sau pe orator, începui a urmări impresia ce făcea această disertație academică asupra chinuitului auditor.

Vreo doi lipoveni pescari, cu pletele bălane linse pe tâmple, cu bărbile încâlcite, abia se țineau pe scaune picurând de somn, cu ochii lor albaștri închiși pe jumătate.

Un jandarm rural strâns în tunica lui albă cu nasturi lucitori, căta în jos, așa că nu se cunoștea dacă doarme sau își admiră jambierile noi de piele roșie.

Un preot bătrân, care ațipise puțin cu mânile încrucișate pe antereul înverzit, se sculase împins de cotul vecinului și căta speriat ca și trezit dintr un vis urât.

Un primar de lângă mine, voluminos, bine hrănit, își lăsase capul în piept și răsufla din greu. Fără să sforăe scotea pe nas un fel de fluerătură ușoară, discretă, ca bâzâitul unui bondar.

O învățătoare, care și ascunsese figura sub o enormă pălărie încărcată cu o mare varietate de flori, strânsă prea tare în corset, respira adânc, manevrându și evantaliul, cu atâta viteză, încât îi flutura barba stufoasă a unui preot de alături.

Numai cei patru turci negustori, gravi,

neclintiți, suportau căldura sălii și conferința subprefectului cu o resemnare de admirat.

Cu batista de mătasă roșă făcută ghem în mâna dreaptă, oratorul își ștergea din când în când sudoarea de pe frunte și o luă iar înainte purtându ne în lungul și în latul Europei, pe căile urmate de holeră în călătoriile ei în cursul veacurilor răscolite.

După mlădierele glasului, din ce în ce mai însuflețit, simții că se apropie sfârșitul conferinții.

„Și acum, duceți vă la căminurile voastre, în satele voastre, și imediat ce veți primi instrucțiunile higienice trimise de serviciul sanitar, veți face tot posibilul de a le da o publicitate cât mai largă pentru ca toți cetățenii să ia cunoștință de ele.

Luminați pe frații voștri, sfătuiți i, spuneți le la rândul vostru tot aceia ce noi vă spunem. La d voastră, cuvioși părinți, mă adresez în special, și vă pretind ca să predicați din amvonul bisericii neîncetat pericolul teribilului flagel care ne amenință!”.

Încheerea conferinței se făcu printr un gest larg, după care câteva oftări de ușurare se auziră din fundul sălii.

Doctorul, un tânăr spânatic și nervos, venit numai de vreo trei luni în plasă, după ce își potrivi ochelarii, rânduindu și câteva fițuici cu însămnări, își începu cuvântarea cam de pe unde o lăsase subprefectul.

„În curând Domnilor, Serviciul Sanitar va distribui instrucțiuni precise pentru combaterea acestei epidemii.

D voastră vă incumbă datoria de a le răspândi printre toți sătenii, căci numai aplicându le cu stricteță se pot evita pericolele care ne amenință.

Până atunci profit de prezența D voastre pentru a mă încerca să vă dezvolt caracterele acestei epidemii și mijloacele de profilaxie care ne pot îndruma la un tratament rațional...”

În timp de o oră și cinci zeci de minute doctorul ne demonstră motivele pentru care D nia sa nu poate admite geneza spontanee a holerei; ne dovedi cum se depune germenul în mediul cosmic ambiant, unde se regenerează și se multiplică; raporturile cu solul, apa și aerul; ne explică apoi producerea acidului hipoazotic (NO_2); și sfârși prin a combate cu energie alimentația cu vegetale care conțin nitrați,

recomandând călduros consumul de carne, pește, lăptărie, supe făinoase și macaroane.

Ceia ce făcu pe un preot de lângă mine să șoptească vecinului: „tocmai acum când ne gătim să intrăm în postul Sântei Mării”.

După aceste două conferinți, atât de solid documentate, nu credeam să mai îndrăznească cineva a lua cuvântul. Mă înșălasem. După o pauză cam lungă, în care timp am observat că doctorul și subprefectul își strângeau călduros mânele, tocmai din fundul sălii un om se ridică făcându și loc printre scaune. Înalt, slab, cu mustățile castanii lăsate în jos, îmbrăcat simplu dar curat, cu o înfățoșare modestă dar hotărâtă.

— Dacă îmi permiteți și mie, Domnule Subprefect?

— Mai cu seamă, mă rog, poftim, aveți cuvântul, Domnule Mitrică.

Directorul școalei din comuna G. începu rar, cu oarecare stângăcie, dar în curând își căpătă deplină stăpânire.

„Mi am luat permisiunea de a mă prezenta în fața D voastră pentru a arăta aceia ce am în inima mea și deci putem zice în inima poporului chiar, căci datoria noastră este de a lucra fără preget numai pentru binele obștesc.

După cum îmi dau și eu cu ideia, cred că este bine ca în loc de a se da circulări și instrucțiuni pentru combaterea holerei, să se facă mai bine niște cărți populare, cu mici istorioare în formă literară pe înțelesul tuturor. După cum și D voastră cunoașteți acum prea bine, starea țăranului român este foarte slabă și într un caz de forță majoră, cum ar fi acesta de o boală molipsitoare, este cu atâta mai greu pentru viața țăranului român. După cum am cetit în gazete și chiar în felurite reviste, prin țările civilizate sunt anume societăți de consum care pentru câțiva bani dau omului hrană zilnică.

Adică la noi de ce nu s ar putea face așa ceva? Dacă ar fi unire s ar putea face un comitet și chiar oarecare mici serbări școlare, care împreună cu oarecare mici cotizațiuni să se strângă un fond care să servească la ajutorul și ridicarea poporului, pentru luminarea minții și îmbunătățirea stării economice, care...”

Și tot așa înainte... timp de o oră treizeci de minute directorul școalei ne vorbi de bănci, cooperative, brutării, societăți de cumpătare, întregul său program asupra activității extra școlare, – lucruri pe cât de importante pe atât

de îndepărtate de holera care ne amenință de aproape. Mi a părut rău că nu am putut urmări mai de aproape această conferință, dar eram prea obosit; căldura sălii mă moleșise de tot și prietenul F... își începuse teoriile la urechea mea:

„Vezi!... ce ți spuneam eu?... din toate breslele, asta e cea mai pisăloagă... am observat că dascălii nu sunt în stare de a vedea și judeca limpede lumea din jurul lor. Poate din cauza meseriei lor care îi deprinde a repeta zilnic cugetările și părerile altora, luate din cărți de a gata. Învățătorul acesta, care pare un om tare de treabă, își închipue că se poate combate holera cu istorioare literare. Ar fi interesantă o literatură holerică".

Conferința se terminase. Începuse unii să se strecoare pe ușa întredeschisă, iar alții, gata de plecare, se sfieau să iasă înaintea subprefectului, care trecând de la un grup la altul, strângea mânele tuturor cu multă bunăvoință.

Tocmai lângă ușă, un turc, negustor, vorbea cu n primar: „Bre, ce faceți la voi dacă apucă pe unul boala asta urâtă?"

Primarul nu știa ce să răspundă și nu îndrăznea să întrebe pe subprefect, totuși, când

acesta se apropie de ușă, se hotărî:

„Domnule subprefect, întreabă Ahmet Rizat, că dacă îl apucă pe un om holera în comuna noastră, ce binevoiți să ordonați ca să facem cu el? Unde să l punem? Ce să i dăm?”.

Subprefectul stătu puțin pe gânduri, apoi se adresă doctorului:

„ Apropo doctore, e o chestiune importantă care se ridică și la care ar trebui să cauți o soluție. Ce faci dacă ți se declară un caz de holeră într o comună?”

Doctorul, surprins, stătu și el puțin pe gânduri și răspunse scurt:

„Izolare și dezinfectare”.

Subprefectul căută să lămurească acest răspuns mulțimii care se strânsese în jurul său pentru a asculta mai bine.

„Omul căzut bolnav se izolează prin urmare imediat și se desinfectează complect, absolut tot ce a fost în contact direct cu el”.

Toți ascultase cu sfințenie. Unul dintre primari îndrăzni să întrebe ceva și atunci toți începură a face întâmpinări:

„Păi n avem dezinfectante de acele.”

„Unde să i izolăm?”

„Comunele n au fonduri.”

Șeful de jandarmi găsi momentul potrivit ca să adauge: „Nu se poate izicuta nici un ordin dacă nu se hotărăște odată care are drept mai mare în comună: primarele ori jandarmul”.

Subprefectul, care se enerva din ce în ce la fiecare întâmpinare ca în fața unor piedici care i se puneau în cale, sfârși hotărât:

„În fine, o să vă comunicăm la timp toate dispozițiile necesare, pe care trebuie să le aplicați cu cea mai mare stricteță și energie, având în vedere că rămâneți direct responsabili”.

Prima dată

De necaz n a mâncat la prânz, s a plimbat două ore și a fumat zece țigări, așa era de enervat domnul director Victor Iliaș, comisar titrat de clasa l a, numit abea de patru luni în serviciu, ca director al poliției locale.

Numai când a constatat că în port tabac nu mai avea nici o țigară, s a hotărât să intre în cafeneaua din centru, unde se găsea concentrată, la orice oră din zi, întreaga viață și activitate a orașului. Cum a deschis ușa, s a oprit în prag, lovit de mirosul greu, înecăcios și acru, al aerului îmbâcsit pe care l consumau zilnic intelectualii provinciei. După prima clipă de șovăială, păși hotărât înainte, grav și corect, cu mâna la pălărie, printre șirurile de mese, până în fund. Căci dl. director avea felul său de a fi și de a se prezinta; din ziua în care debarcase aci, păstra aceiași poză de o corectitudine aleasă, de o politeță rece și gravă,

uneori distrat, alte ori visător, dar totdauna corect și grav. Știa cum să întrebuințeze o anumită tactică pentru a se prezintă și impune în ochii lumei de provincie.

„O gingirlie subțire, fiartă bine” răsună glasul sonor al lui Aurică chelnerul, care ajunsese a cunoaște gustul fiecărui client în parte, așa că le comanda consumația obicinuită îndată ce vreunul se arăta în ușa cafenelei.

E atât de amărât azi d l director, în cât, prin norul de fum al unei țigări speciale, abia își aruncă privirea în fund spre cassă de unde niște ochi arzători îi urmăresc mișcările. Altă dată el observa în tăcere ceasuri întregi pe casierița de zi, bruneta ceea, coaptă și mândră, cu degetele ferecate în inele sclipitoare. Nu că o privea cu vreo intenție oarecare, dar i se părea un subiect nostim, un cap de studii și observații interesante – mai cu seamă când se înroșea emoționată de acordurile muzicii, care repeta anume în fiecare zi „La belle brunette”, valsul al cărui titlu, Anghelachi capelmaistru, îl scrisese cu așa ortografie în cât publicul cetea întotdeauna: Labele brunetei.

De două ore se chinuește să termine primul

articol din „Universul” și nu i chip: rândurile îi joacă sub ochi, ar vrea să nu se mai gândească la cele întâmplate de dimineață, și i peste putință. Mereu îi vin în minte vorbele și observațiile prefectului, ale polițaiului și ale primarului.

Acum se căește că nu le a răspuns așa cum trebuia. Ce, oare n a procedat bine și corect?... Nu și a făcut de cât datoria și nimic mai mult de cât datoria. Și, în definitiv, ce a făcut pentru a stârni o adevărată furtună, ridicând în picioare toate autoritățile orașului? A făcut cu o seară mai înainte o simplă descindere la Iani Cafegiu, în acel tripou ordinar, în care se jefuesc oamenii la jocul de cărți; a confiscat banii și mobilierul, încheind cuvenitul proces verbal, pentru a da pe contravenient în judecată. A lucrat conform legei, cum scrie la carte, îndeplinind procedura întocmai și corect. Unde i, mă rog, abuzul de putere care i se impută acum? Asta e crima de care s a făcut vinovat și pentru care stau gata să l sfâșie toate autoritățile: poliția, primăria și prefectura?...

Nu, nu se miră de polițaiu, care nu poate fi considerat decât ca o brută, care i a primit procesul verbal râzând de i se scutura burta: „da

aprig mai ești mititelule... ce te repezișisi așa... mai sunt alții, cu ixpirientă și practică mai cevașilea”... La ce te poți aștepta de la un bătrân din cadrele vechi ale poliției, înnărăvit în rele, care nu știe de cât să bea, să sfănțuiască și să fumeze cu țigara lui de chilimbar de jumătate de metru lungime.

Dar prefectul!... ei, la asta nu se aștepta; oricum, om serios, cu greutate, cu pretenții de cultură; cine ar fi crezut că poate să judece lucrurile în așa mod.

„Prea te precipitezi, tinere... mai întâi trebuie să cunoști localitatea și oamenii pentru a ști cui trebuie să i faci procese de contravenție și cui nu... sunt interese politice locale care... în definitiv caută mai întâi și te inițiază... altfel trebuesc luate lucrurile...”.

Și cu ce ton i le spusese toate aceste... a!... nu și va ierta niciodată lipsa asta de energie... de ce nu i a răspuns așa cum i se cuvenea? Ei... unde sunt iluziile cu care intrase în noua meserie, când hotărâse să se devoteze ei cu trup și suflet!... Cu puțină stăruință ar fi putut intra în magistratură, că, slavă Domnului, are și el rude care reprezintă câteva voturi, și, oricum, Nenea Costică poate el ceva când a reușit cu majoritate

zdrobitoare la alegerile de astă iarnă la Tecuci,

Dar nu, a preferat, deși avea licența, să intre în poliția nouă care se organiza și cerea elemente culte și titrate. Într adins se ceruse într un oraș străin și nu în locul lui natal, numai pentru a și putea face datoria și serviciul în conștiință.

Visase o viață nouă, aventuroasă, o viață de muncă și emoțiuni; a urmări cu pasiune cele mai delicate afaceri polițienești; pentru amorul meseriei a se expune la orice pericol; a moraliza, a reforma personalul nărăvit, a ajunge la idealul unei poliții moderne ca și în Occident, a parveni ca poliția să fie o a doua magistratură, respectată și apreciată...

Și când colo... ce deziluzie!

La ce i folosise atâtea chinuitoare examene de drept?... Pentru ce își bătuse capul cu criminalitatea lui Tarde, cu memoriile lui Goron... cu o întreagă biblotecă pentru care și acum plătea ratele întârziate?...

Unde și când va aplica măcar o iotă din cărțile care zăceau movilă pe masă și în geamandanul burduf de sub pat?...

La fiecare măsură și reformă nu întâlnea decât piedici; de 4 luni în serviciu și nu instruise

nici o afacere mai frumoasă, nici o crimă, nici un viol, nimic interesant. În provincia asta infectă nu se întâmplau decât beții ordinare, bătăi și scandaluri de cârciumă.

Până acum nu și a pus iscălitura decât pe condicuțele de la biroul de servitori și pe statele de leafă de la sfârșitul lunei.

O viață stearpă și monotonă, târându se după un program neclintit, între birou, birt și cafenea.

Și pentru o mizerabilă leafă care nu ți ajunge nici pentru a ți achita cartela de la birt, trebuie să suporți acest mediu obscur și infect, să stai, fiind totdauna corect, într un cerc de oameni ordinari și ignoranți, care nu știu decât a ciupi mita contribuabililor...

„Ha!... poliție modernă!... Asanarea moravurilor... A două magistratură!... Mofturi!... Spoială!... Barbarie!...” scrâșni d nul Director și se ridică bătând enervat ca pumnul în masa de marmoră.

„Îndată la domnu!...”

„Cassa!... plata și un pachet de dame la domnu!...” se auzi iar sonor glasul lui Aurică chelnerul.

În stradă aerul era curat și rece. D l director

se mai însenină puțin, totuși îi flutura pe buze un zâmbet de amară ironie. Încheindu se corect la haină, plecă în sus cu pași largi, admirându și dunga pantalonilor călcați în ziua aceea.

„Hm!... eram sigur, imbecilul de Ștefanachi se ține ca umbra de mine". Imbecilul de Ștefanachi era un agent secret – după cum se recomanda el singur – însărcinat de polițaiu a urmări zi și noapte pe noul director, doar s o putea să l aibă la mână cu ceva.

După ce și făcu obicinuita plimbare, până în dreptul prefecturii, se întoarse înapoi și, cum era răcoare, voi să între pe la croitor pentru a și lua pardesiul dat la reparat.

Dar se opri, aducându și aminte că mai are de dat încă 26 lei – nu că n ar fi putut amâna oricât ratele la croitor, dar voia să fie corect și de aceea se hotărî să aștepte până la leafă.

În ușa cafenelei se întâlni în față cu Iani cafegiul care l salută respectuos; cum nu l mai putea ocoli, d. director, stăpân pe sine, îi vorbi cu blândeță: – „Bonjour d. Iani, poți veni la poliție să ți ridici banii și mobilierul. Din partea mea personal nu am nimic... eu nu mi am făcut decât datoria... mă rog e logic sau nelogic?... Dar nu înțeleg cum ai făcut ca toate autoritățile

să ți ia apărarea?”

— E loțigo d. directoru... ma scuzați... suntețo omo buno, ma pre seriozo e tinero... încă pe urmă o să înțilegeți cum merge treaba la noi”...

Iani se grăbea să plece, – „vă saluto cu respectu” și în momentul când îi întinse mâna, d. director simțind ceva rece gâdilindu l în palmă, își retrase mâna scurt; atunci un zăngănit de argint răsună repetat și trei patace de câte 5 lei se rostogoliră de a dura pe trotuar.

Directorul rămase o clipă zăpăcit, urmărind cu ochii mersul patacelor, după care Ștefanachi se repezi pe brânci să le prindă. După primul moment de nedumerire, d. director explodă cu o indignare furioasă; Iani însă o șterse grăbit, uitându se mereu în urmă, să vadă dacă nu se ține cineva după el.

Ștefanachi agentul, care nu pricepea întâi cum s a întâmplat lucrul, se minuna cu mâna la gură: mai mare rușinea, asta n am pățit o niciodată, dar cum, doamne iartă mă, le o fi scăpat din mână?

Lumea din cafenea se alarmase, se întrebau unii pe alții despre cele întâmplate, toți se grămădeau pe la ferestre; s au întrerupt toate

jocurile. Ca fulgerul s a răspândit vestea prin cafenele și în tot orașul.

Cazul era comentat în felurite chipuri. Au fost discuții violente între taberile vrăjmașe, care s au format în câteva momente, pentru și contra directorului.

Unii îl considerau un grandoman exagerat, alții susțineau că e un ageamiu, sau că face paradă și fasoane de cinste. Foarte mulți dovedeau pur și simplu că directorul a fost un prost că n a primit banii.

S au găsit și câțiva care își arătau în gura mare sincera lor admirație pentru acest tânăr corect, încât vorbeau cu entuziasm de indignarea sublimă cu care susțineau ei că au văzut cum d. director aruncase banii în obrazul acelui conrupător, care voia să cumpere cu o mizerabilă sumă de 15 lei conștiința unui funcționar titrat. Deși după cum se vede părerile erau împărțite, eroul zilei, mândru, cu un calm admirabil, părea că nici nu voește a da atenție celor ce se vorbeau pe socoteala sa.

D. Director în seara aceia fericită se plimbă până târziu, călcând corect, falnic și mulțumit de sine, asemenea unui general în seara zilei unei victorii strălucite.

Era aproape miezul nopții când d. director, pipăind prin întunerec, dădu cu mâna, pe birou, de un plic așezat lângă chibritelniță.

Nerăbdător, înainte de a aprinde lumânarea, cu chibritul între degete, aproape să se frigă, observă cercetător plicul.

Era închis și fără adresă.

La lumânarea îl desfăcu grăbit și... mirare... înăuntru trei hârtii de câte 20 lei.

De unde și cum? Mister!...

A rămas câteva minute uimit, întorcând plicul pe o parte și pe alta...

Hm!... a înțeles... e teribil, domnule, cu ce încăpățânare se urmărește conruperea funcționarilor corecți!... își zise d. director, aruncând hârtiile pe birou.

Ce i de făcut acum?...

Trebue să procedeze sistematic. O să le dea a doua zi în mâna prefectului... ce mutră o să facă!... Dar prefectul a plecat în seara asta la București.

Polițaiului?... nici vorbă că nu, bruta asta ar fi în stare să bage banii în buzunar și să i râdă cu cinism în față. Dacă ar fi scrisă adresa pe plic s ar cunoaște poate scrisul lui Iani pe care l ar da în judecată... ar fi un proces celebru...

Curios caz. La asta nu s a gândit nici odată: să vii acasă, să găsești de a gata o sumă de bani și... culmea, să fii în așa situație să n ai cui să i înapoezi... Închipuiți că în loc de trei hârtii de 20 ar fi trei de câte o sută... da dacă ar fi de câte o mie? Să vedem cine iar da înapoi? și cui să i dai?

Cine e acela care găsind o pungă în drum să n o ia? Dar când o găsești la tine pe masă?... D. director trânti furios cu pumnul în masă, își scoase haina și smunci butonul care îi strângea gulerul; de abea putea să respire.

Să te compromiți pentru trei hârtii de câte 20, când ai dat probe de corectitudine... ce mizerie!

Hotărât!... banii aceștia nu i aparțin, deci trebuie înapoiați... asta e clar.

Desbrăcându se grăbit, se aruncă în pat, desfăcând un jurnal pentru ca cetind să nu se mai gândească la banii de pe birou. După câteva momente d. director aruncă jurnalul pe care nu l putea ceti, căci era prea turburat.

Cu siguranță că toate autoritățile au primit bani de la Iani Cafegiu, chiar prefectul, acest om grav și sever, cu toate că e așa de sus pus... și cine ar avea curajul să l bănuiască măcar?...

câte se petrec între culise... se vede că fiecare își are secretele sale profesionale.

Cum o să l umilească el pe prefectul acesta îngâmfat, când îi va prezintă cele trei hârtii refuzate... Dar prefectul vine peste vreo săptămână, până atunci primește și el leafa... așa că poate să aibă intactă suma asta, chiar dacă acum ar cheltui din ea.

... O s o dea înapoi deci, ar putea o considera ca un acompt... dar o să se decidă mâine... și d. director suflă în lumânare, pentru a se putea liniști în sfârșit.

O protestare postumă

Terminasem afacerea pentru care mă dusesem la tribunalul din orașul C... Era o zi mohorâtă de toamnă. Afară începuse o ploaie rece, iar pe sălile de așteptare ale tribunalului, curentul și umezeala te pătrundeau până la oase. Mai mult ca să mă adăpostesc, intrai în sala de ședință, îmi aduc bine aminte că era un proces între doi arendași foști tovarăși la o moșie.

De patrusprezece ani în șir advocații pârâtului reușeau să găsească, la fiecare înfățoșare, câte un motiv de amânare a judecății.

În liniștea rece și solemnă a sălii de ședință se auzea numai glasul advocatului, care ridicase un nou incident și căuta să convingă pe Onor. Tribunal că trebuie să se amâne procesul și de astă dată. Cum stam pe colțul meu de bancă, lângă ușă, ascultând cu sfințenie, deodată aud

răsunând niște fluerături haiducești și o izbucnire de... huideo!... Ho!... Ho!... Chioaro! Ho!... niște strigăte așa de groaznice, că zguduiau clădirea din temelii. Nu înțelegeam ce putea să fie: vreun scandal, vreo încăierare între lumea din sală?

Mi se părea foarte ciudat faptul că nimeni nu se sinchisise de întâmplarea asta. Numai președintele, care dormita, răzămat într un cot, a tresărit puțin; și a încruntat sprincenele, dar n a făcut nici o mișcare. Aprodul de lângă ușă nici nu s a clintit. Advocatul și a continuat pledoaria înainte, ca și cum nu s ar fi întâmplat nimic. N am putut răbda, eram curios să știu ce se întâmplă afară. Am ieșit pe ușă în vârful picioarelor.

Pe sală lumea își căuta de treabă ca de obicei. Nimic deosebit. Vreo doi advocați în robele lor fluturătoare, se plimbau vorbind, căutând să și convingă clienții. Într un colț, mai mulți țărani, șezând pe vine, răzămați de perete, ascultau pe un misit care le vorbea ceva. Un gardist își făcea țigara liniștit în fața unui jandarm rural, lângă o fereastră.

— Mă rog, întreb eu pe gardist, n ai putea să mi spui ce au fost huiduelile acele mai adineauri

pe sală?

— Ia nimic, domnule... un țăran țicnit care are năravul ista.

Mă uit pe fereastră și văd aproape de poartă un țăran cu sumanul sur murdar de noroiu, cu o căciulă lată în fund, cum poartă de obiceiu ciobanii. Tocmai se oprise să și lege ațele de la opinci, căci i se târâiau pe trotuarul ud de ploae.

Era un om slab, uscat, cu barba neîngrijită, cu niște ochi albaștri tulburi.

Răspunsul gardistului în loc să mă lămurească, îmi ațâțase mai mult curiozitatea.

— Mă rog, dar pe cine huidue el? Din ce cauză face asta?

— Apoi nu ți spusei că așă i năravul lui. N ai ce i face. Dacă deschisă ușa găsește sălii de ședință, trage o înjurătură țapănă judecătorilor și pleacă. Dacă nu, apoi se oprește în fața statuii celei de colo, de sus, deasupra scărilor, femeia ceia legată la ochi și cu balanța în mână. Pe aceia are el năcaz mare, cică e sfânta dreptății. După ce strigă la ea: Ho! chioara dracului!... pleacă liniștit iar la baltă, că el îi tocmit acum la vite, pe moșia domnului Costică Apostoliu.

— Dar din ce cauză face el asta? mă încerc

din nou a discoase lucrurile.

— Cică a avut el o chestie aici la tribunal și de atunci a rămas cu patima asta. Ce anume o fi fost, nu ți ași putea spune, dar e aici domnul Tache Bufegiu, cel mai vechiu om din tribunal, el le știe toate.

Am plecat pe sală. În capăt, după camera advocaților, sala eră despărțită printr un paravan de scânduri, acoperite cu gazete ilustrate. Deasupra ușii, pe un carton, era scris cu litere de mână: Local de Debit și Bufetul Onor. Tribunalului.

Am intrat înăuntru. La tejghea, cu spatele spre rafturile pline cu rânduri de pachete, sta o fetiță bălană, cu părul buclat. Așa de adâncită era în cetirea unei fascicule de roman, încât nici nu și a ridicat ochii de pe rânduri când mi a întins pachetul de țigări pe care îl cerusem. Mă așez pe un scaun și desfac un jurnal. Lângă fereastră, un bătrân citește Universul. Îl observ cu atenție. Un cap mare, pleșuv, o frunte încrețită, barbișon alb și niște ochi mici, pătrunzători, care lucesc prin sticlele ochelarilor rotunzi, încălecați pe un nas coroiat. Îmbrăcat într o redingotă lustruită, cu poale foarte lungi, domnul Tache Bufegiu, cel mai vechiu om din

tribunal, are o înfățoșare interesantă.

Aștept până termină de cetit jurnalul și mă hotărâse să întreb:

— Am auzit că sunteți de mult pe aici, trebuie să știți ce i cu omul cela care huiduia mai adineauri pe sala tribunalului?

— Domnul se vede că nu i de prin partea locului?... pardon!... cu cine am onoare?

Și după ce îi spun numele, domnul Tache Bufegiu își trage scaunul lângă mine și strigă cu glas poruncitor: Mândițo!... două cafele turcești cu caimac.

— Domnul meu, nu ca să mă laud, dar pot zice, fără teamă de a fi combătut, că sunt cel mai vechiu om din tribunalul local, ca să zic așa, iedecul tribunalului. Am schimbat optsprezece prezidenți, cunosc pe degete toate chestiile de drept care au trecut pe aici, dar încă o speță așa rară, cum a fost cu procesul omului ista, n am pomenit.

„Mă rog, ce i zice d ta, dacă bunăoară, într o bună zi, autoritățile îți fac toate actele în regulă, prin care se arată precum că d ta ești mort?...”

Nu prea înțelegeam bine ce voia să mi spuie, totuși îi răspund scurt: „Am să dovedesc că sunt în viață”.

— He!... făcu înțepat domnul Tache Bufegiu, nu zic ba, ai să poți dovedi, dar țăranul săracu iaca nu poate și pace. Ca și boul, are limbă lungă, dar nu poate să vorbească.

„Mă rog, să ți spun cum se prezintă cazul... nu zău e o speță rară. Individul în chestie, țăran dintr o comună de aproape, îl chiamă Andrei Penișoară, neștiutor de carte, dar nu prost, avea pământ cu chirie de la stat vreo zece hectarii.

Cum și ce fel s a întâmplat lucrurile, nu ți ași putea spune, dar atâta știu că a intrat în dușmănie cu perceptorul și cu secretarul comunal.

Ce au făcut ei, ce au dres, că au întocmit o hârtie cătră șeful ocolului domenial, precum că numitul locuitor fiind decedat și neavând moștenitori, n are cine plăti dările cătră stat și în consecință să fie deposedat de cele zece hectare de pământ.

Numitul decedat, care habar n avea că dușmanii l au îngropat de a binelea, se duce într o bună zi la perceptor să plătească dările, după obiceiu.

Perceptorul nu i primește paralele și i răspunde scurt că pentru dânsul locuitorul Andrei Penișoară nu mai există. Omul deodată

nu s a cam domerit cum stă lucrul, dar în primăvară, când să bage plugul în țarină, se pomenește că i deposedat de pământul din care se hrănia de atâția ani.

S a plâns omul la unul și la altul, dar cine să stea să l asculte și să l creadă. În fața autorităților el eră considerat ca mort.

S a dus și la șeful ocolului domenial, precum ca să dovedească în ființă că este viu și că pe nedrept l a deposedat.

Șeful ocolului ce era să facă? Cum să l creadă pe cuvânt că este viu, când el avea la dosar acte în regulă că omul e mort, fără moștenitori.

I a spus să facă o petiție pentru a se cerceta cazul.

Șeful ocolului trimite petiția, conform legii, subprefectului spre cercetare, subprefectul o înaintează pe cale ierarhică secretarului comunal care de data asta dovedește cu acte că omul este dispărut din comună.

La urmă, omul o ia pe calea judecății. Face proces celui care luase pământul pe care îl lucrase el. Era un cumnat al perceptorului.

Apoi, dă în judecată statul, mă rog, ca omul fără carte, se afundă din ce în ce mai rău. A perdut peste tot, față cu actele doveditoare

aflate la dosar.

La toată urma, când a văzut omul că nu și poate dovedi dreptatea și că a perdut tot ce mai avea, s a exaltat puțin la minte și în ședință a tras o înjurătură sdravănă în fața tribunalului în complect.

L a arestat, l a condamnat, dar când și a terminat pedeapsa, cel dintăi drum l a făcut iar la tribunal, și iar a tras o înjurătură și o huiduială justiției.

L a arestat din nou, l a bătut la poliție, l a trimes la jandarmi să l înapoieze la urma lui, dar după câteva săptămâni, cum s a întors în oraș, s a arătat iar la tribunal ca să și facă obiceiul.

Acum a intrat la o moșie, păzește vitele la baltă și, de câte ori vine prin oraș, dă câte o raită la tribunal, și, după ce trage câte o huiduială tribunalului, se întoarce înapoi cuminte la treaba lui.

N are ce i face, acum s a învățat toată lumea cu el, nu face la nimeni rău, atâta patimă are și el... ce să i faci?

He!... domnule... crede mă că s bătrân, cu administrația să nu te pui niciodată, că dacă o vrea să te frece, te freacă domnule, că nici

justiția nu poate să te scape”.

Raiul lupilor

De trei săptămâni umblam pe malul Prutului. Eram însărcinat cu niște ridicări topografice pentru regularea frontierei.

Ajunsesem cu lucrarea până la margina unei păduri străvechi; fermecat de frumusețea unei zile aurii de toamnă, sătul și ametit de atâtea unghiuri, azimuturi și triangulații, mă culcasem cu mantaua făcută pernă sub cap, pe salteaua moale de mușchiu verde, la rădăcina unui ulm bătrân și falnic, parcă anume pus de strajă la capătul potecii care tăia în curmeziș pădurea bogată, ca peria de deasă.

Stam la umbră sub streșina de frunze și sorbiam adânc mirosul îmbătător de tei, pe care l cernea adierea vântului prin desimea întunecată a pădurii. Singur în tăcerea tainică a firii amorțite, visam cu ochii închiși pe jumătate, abia urmărind pânza apei Prutului, ce șerpuia a lene în scurte cotituri până se perdea

în zare. Departe, șesurile păreau că se mpreună, vederea înșelată ștergea hotarul și nu mai deosebea pământul nostru de cel ce a fost odată al nostru.

Pe cerul limpede, un singur nouraș alb își destrăma marginea de coama dealurilor din Basarabia.

Privind spre hotarul marei împărății rusești, mă încerca aceiași sfială care m apasă de câte ori pășesc granița țării mele.

Pământul pe care îl simți tare și sigur sub tălpile picioarelor, cu câtă bucurie îl prețuești atunci când de pe țărm privești apa în largul necunoscutei și mișcătoarei mări!

Nici o vietate nu simțiam în jurul meu. Frunzele abia se clătinau molatic pe codițele lor slăbite, șoptind sfioase în limba lor o prevestire tristă, pe care le o suflase vântul celor dintâi fiori de toamnă.

Legănat de freamătul pădurii, somnul mă fura pe nesimțite.

Nu știu cât am zăcut în toropeala asta dulce a lenei pană ce pofta de fumat mă învinse. Scotocindu mi toate buzunarele, m am încredințat că n am nici un chibrit. Așteptam. Mi se părea că aud niște sgomote în depărtare.

Îmi ascuții auzul. Ecoul unor bătăi rare și măsurate cădea adus de vânt în niște oftări adânci, scăpate din inima pădurii. Erau lovituri de secure – tăia cineva lemne departe.

Într un târziu, când lumina începu să scadă și o umbră fumurie prinse a învălui dealurile de peste Prut, mă hotărâi să mă întorc în sat.

Un om se ivi ieșind din pădure. Se opri sub bolta de frunze, în capătul potecii care străpungea ca un tunel adânca întunecime a pădurii.

— Bună vreme, bădică!... nu cumva ai vreun chibrit la îndemână, că aștept cu țigara făcută de un ceas?

— Poi!... chibrituri nu prea putem avea, dar om scapăra o țâră și foc pentru o țigară tot trebuie să găsim.

În timp ce el își scotea amnarul și iasca din chimirul lat, bătut în ținte galbene, eu îl cercetam din ochi.

Înalt, adus puțin de spate, cu pletele cărunte, niște sprincene stufoase îi umbreau ochii mari și negri.

Își ținea subțioară securea, și minteanul scurt îi sta aruncat numai pe un umăr.

Dintr odată îmi plăcu înfățișarea și vorba lui

așezată. Simții că am în față un om al pământului, cumpănit la vorbă și la judecată.

Am aprins țigara și i am dat pachetul meu de tutun.

— Îi de cel bun, de oraș.

Am pornit o amândoi alături pe marginea pădurii, spre malul Prutului.

Suflarea ascuțită a unui vânt de nord începu a se simți de odată; vârfurile copacilor se plecară lovindu se într un vuet prelung și tulburat.

— A început iar să sufle Cazacul cu schic de zăpadă.

— Care Cazac, întreb eu.

— Așa i zicem noi vântului ista care ne vine de dincolo, de la Muscali.

Apoi tăcu. Simțiam cum mă cercetează cu coada ochiului din mers.

Avea să mi spue ceva și nu știa cum să înceapă.

— Mă rog matali, să nu vă fie cu bănuială, dar pe la noi prin sat când ajungeți cu măsuratul pământului?... că vă așteaptă oamenii ca pe Hristos.

— Apoi eu măsor numai granița, nu sunt trimis pentru împărțire de pământ, cum veți fi

crezând.

Un zâmbet de neîncredere îi alunecă pe buze, sub mustața groasă, tăiată scurt.

— Doar Prutul e granița noastră... dar eu îmi dau cu ideia că dacă te apuci să masori pământul, trebuie să l începi de undeva, de la un capăt... și statul a găsit să l înceapă de aici, de pe marginea Prutului.

În zadar m am încercat să l fac să înțeleagă că eu nu sunt venit să lucrez pentru împărțire de pământ. Mă ascultă cu neîncredere, urmându și judecata lui.

— Apoi mai bine face statul acum că trimite alde d voastră, c a văzut și el ce au pătimit bieții oameni cu ingineri de ceilalți, țivili... E drept că lumea s a înmulțit, dar statul are, slavă Domnului, destul pământ; ia să se facă odată împărțeală dreaptă... adică noi ai cui suntem?... nu suntem tot ai statului... că dacă facem armată nu se chiamă că tot noi apărăm țara asta?... Ia uite, cât vezi cu ochii, de o parte și de alta a Prutului, tot sate răzășești au fost din vechime. Dar am sărăcit de tot acuma, și hrisoavele pe care le avem de la Ștefan cel Mare, cu câte zece peceți pe ele, le ținem acuma la icoane, că alta nu avem ce face cu ele.

Pământurile noastre țineau tot una, de colea de la pădurea asta, ce i zice Raiul Lupilor, și până dincolo peste Prut, cât prinde ochiul în zare până la geana cea de deal în Basarabia.

Frământat de gânduri, ascultam în tăcere. Iarăși fără să vreau pusesem degetul pe rana dureroasă pe care mă feream s o mai ating, deși o vedeam sângerând sub ochii mei la fiecare pas. Acelaș fel de judecată încolțit în atâtea minți, aceiași plângere înăbușită în atâtea inimi, aceiași căutătură încruntată o văzusem scăpărând în ochii întunecați ai tuturor acelora pe care îi întâlnisem în satele de răzeși scăpătați pe șesul sărăcăcios al Prutului.

De la o vreme pierdusem încrederea în leacul cuvintelor mângâitoare. Nu mai îndrăzneam să încerc nimic, priveam și ascultam îndurerat și dezarmat, ca cioplitorul care și aruncă dalta prea slabă ca să învingă tăria unui bloc de stâncă de granit. Adevărul crud adesea îl ocoleam cu n fel de lașitate și căutam să fug schimbând șirul gândirii, de aceea mă legam de câte o vorbă care mi servea ca punte de scăpare.

— Raiul Lupilor... de ce îi spune pădurii aceleia Raiul Lupilor?

— Apoi dacă a păzit o lupii... cum te gândești

că s a păstrat pădurea asta așa de deasă până acum?

— Cum a fost păzită de lupi? întreb eu mirat.

— Am avut noi aici un boer, conu Iorgu Tulbure, Dumnezeu să l ierte, că i or fi putrezit și ciolanele, dar amarnică inimă de Român. Avea el ce avea cu pădurarii, zicea el că n a întâlnit pădurar cinstit. Și ca să facă dovadă, i a și încercat odată. Mai de mult, când a fost el numit prefect, a strâns pe toți pădurarii din județ și le a spus că a venit ordin precum că statul de acum înainte a tăiat leafa la pădurari. Care vrea să stea fără leafă, bine, care nu, atâta pagubă. Vreo câțiva s au încercat să zică ceva... că e greu... cum o să trăim așa... c avem case, copii... mă rog, ca omul când îl strângi în chingi. Apoi au ieșit afară de s au sfătuit ei între ei ce i de făcut. După aceia s au ales câțiva care au intrat la prefect și au zis că toți pădurarii s au hotărât să rămână la posturile lor și fără leafă, că dacă au apucat meseria asta, se țin de ea.

— Bine, oameni buni, dacă i așa, duceți vă pe la posturile voastre și cătați de vă faceți datoria și serviciul vostru ca și până acum, – le a spus conu Iorgu, și cică a prins a zâmbi acru pe sub

musteţile lui roşe ţăpoase.

N a trecut mai mult ca vreo două luni şi iar a pus să i cheme la prefectură pe toţi pădurarii din judeţ.

Au prins a se bucura oamenii, gândind că are să le dea leafa de mai înainte. Când colo, prefectul le spune că statul a pus o taxă de cincizeci de franci pe an pentru oricine vrea să aibă dreptul de a fi pădurar la stat. Au început pădurarii a se plânge, că după ce li s a tăiat leafa acuma li se pune şi taxă... că de unde au să plătească ei atâţia bani, dar la toată urma s au înţeles să plătească taxa şi să rămâe în slujbă, că dacă asta li i meseria, ce au să facă alta. Atunci l a prins un râs amar pe conu Iorgu şi unde a sărit de odată de pe scaun şi a început a se răsti şi a înjura: afară, mişeilor... voi sunteţi omizile pădurilor!... Şi i a dat pe toţi afară din slujbă. A pus pe alţii noi, dar nici aceia nu au fost mai buni decât cei vechi.

După ce a ieşit conu Iorgu din prefectură şi s a retras aici pe Prut, la moşia părintească, cel întâi lucru care l a făcut a fost să dea afară pe toţi păzitorii pe care i a găsit pe moşia lui.

— Nu am încredere în oameni, zicea el, am să mi aduc lupi să mi păzească moşia.

Și de atunci picior de om n a mai călcat în pădurea aceia, nici scârțâit de ferestrău, nici boncănit de secure, nici bubuit de pușcă nu s a mai auzit pe acolo, ferească sfântul!

Cum muria omului o vită, boerul o și cumpăra, ba trimitea și prin satele vecine de aduna toate vitele pierite, ducea hoiturile până în marginea pădurii, și fiarele momite de miros veneau de și luau tainul, îl sfâșiau, luându și fiecare partea cu care intra la întunericul pădurii ca să se ospăteze.

Nu era chip să lași noaptea afară vreo vită. Se înmulțiseră dihăniile, de parcă veneau din toată părțile lumii, ca și cum ar fi mers vestea de la unii la alții că acolea i traiul bun, așa se strângeau. Mai cu seamă iarna veneau potăile de lupi pe ghiață de peste Prut. Creștea și se îndesa sălbătăcindu se pădurea asta neumblată. Copacii își încâlceau crengile, că numai era chip de străbătut, frunzele căzute se spulberau de vânturi și de vârtejuri se strângeau în troene, unde zăceau putrezind în umezeala pământului, până la care nu mai răzbea niciodată lumina soarelui.

Era câte o urgie de iarnă geroasă, de crăpau pietrele și înghețau păsările pe crengile

copacilor, căzând jos moarte în zăpadă, și la noi în sat nici o legătură de uscături nu era slobod omul să rădice din pădurea boerului. Ardeau și oamenii stuf din bălțile de pe șesul Prutului.

— „Mânca l ar lupii pe care îi iubește el”, așa îl blăstămau femeile din sat pe conu Iorgu, când li se răcea vatra în casă.

Și blăstămul s a împlinit întocmai. Într o noapte, prin postul Crăciunului, viscolea amarnic și mugea vântul de nu era chip să scoți capul afară, se auzeau urletele lupilor pe sub ferestrele caselor, de ne minunam cu toții ce poate să fie.

Și când s a luminat de ziuă tot satul aflase că pe conu Iorgu Tulbure l au mâncat lupii în marginea pădurii. Nu i au găsit decât picioarele de la genunchi în jos băgate în cișmele lui de iuft rusesc, dârele roșii pe albul zăpezii se perdeau în desișul pădurii, și vreo câteva sdrențe din îmbrăcămintea sfâșiată de dihănii în lupta lor.

Ce să fi căutat boerul pe acolo pe o așa noapte? Prepusuri și scornituri au fost multe, dar nu s a putut nimic dovedi. Cică se ducea el uneori noaptea la moara de vânt de pe deal, din marginea pădurii. E drept că morărița, nevasta

lui Toma Nistor, era o șerpoaică de femee fără păreche, cu niște ochi plini de foc și de păcate. Unii ziceau că oamenii l ar fi ucis și pe urmă l ar fi adus în marginea pădurii ca să l rupă lupii și să nu se mai cunoască urma. Alții ziceau că au auzit țipete, dar anume n au voit să iasă să i dea ajutor.

Pe moșie, după el, a întrat fecioru so, conu Țilică, după ce s a întors din străinătate. În vreo patru ani el a bătut moșia la cărți și pe urmă s a împușcat, acuma o ține un boer de la București.

Povestirea era pe sfârșite când am întrat pe poarta satului. Fără să vreau mi am întors capul înapoi spre Raiul Lupilor. Pădurea cea întunecată și plină de taine părea o pată neagră pe orizontul însângerat de flăcările apusului.

Scrisorile tatei

Ce haz a fost în ziua ceia în toată casa noastră.

Tata, după vreo treizeci și cinci de ani de militărie, îmbrăcase surtucul civil. Cât de greu ne am putut deprinde cu el; de când ne trezisem noi pe lume îl apucasem tot chipeș, nalt și mândru în tunica lui strânsă pe trup și încheiată în cei șeapte nasturi lucitori cu numărul 13 pe ei.

Cu toate că în jurul lui o spuză de copii creștea văzând cu ochii, el rămânea mereu acelaș; doar în răstimpuri, la câțiva ani, i se îngroșa epoletul pe umăr; și pe când la mâneci îi înflorea câte o tresă de aur, mai multe fire de argint îi înălbeau părul cel negru și lucios.

Acum îl măsuram cu toții din creștet până în tălpi și mult ne minunam de dânsul – să juri că era altul – tot sdravăn, verde încă, dar nu știu de ce nouă ni se părea acuma cu mult mai scurt,

și parcă perduse din mândreța ce avea mai înainte. Deși voios ca întotdeauna glumea privindu se în oglindă, noi ne ascundeam în suflet un gând nedeslușit, asemeni unei păreri de rău.

Era schimbat; îmbătrânise de o viață grea, de muncă, cu acelaș zâmbet ce i flutura șăgalnic pe sub mustățile cărunte, lăsate în jos, nu drepte și ridicate în sus, cum le purta odată în vremea copilăriei noastre. Doar ochii rămăsese aceiași; tot lucitori și ageri, prin care noi copiii ne deprinsesem ca să citim deodată ce are el în suflet. Păstra aceiași licărire blândă și dulce când ne privea cu drag, sau aspră, hotărâtă, când grijile de casă, necazuri de cazarmă, îi adânceau o brazdă de pe frunte lăsată în îmbinarea sprâncenilor stufoase.

Ce stingherit a fost deodată în viața asta nouă.

Liber, fără grijă și fără de serviciu. Avea să se odihnească; dar el nu eră obosit, se simția în putere încă. Atinsese limita de serviciu, își împlinise până la capăt datoria către țara care i poruncea acum să se retragă, să facă altora loc; și el s a supus... era pensionar.

Nu putea ca să și împace gândul cu titlul acesta nou – ce avea să facă restul de viață ce i mai rămăsese? La asta niciodată nu se gândise până atunci.

În primele zile se scula dis dimineață ca după obiceiu, aștepta parcă să i vie calul – la șase dimineață începea instrucția la câmp. Dar calul nu mai venea; acasă simțea că nu i chip să poată sta, și atunci o lua încet pe jos spre dealul Copoului. Deprins ca să și mângâe cu stânga întotdeauna mânerul săbiei prinsă la șold, acuma își ținea bastonul în mâna stângă și călca tot scurt, militărește; dar sgomotul de pași ce răsuna în cadență, cădea mai sec și stâns acuma, neînsoțit de acelaș zornăit de pinteni, obișnuiți de altădată.

Nu se oprea din drum decât pe deal, departe, în răscrucea șoselei spre cazărmi.

Trupele erau afară, pe câmp, la exercițiu; acolo era și regimentul său. Mergea până la șanț și se oprea pe loc sub un castan sălbatic. Prin aerul curat și rar al dimineței o boare dulce îi mângâia obrajii și i ropotea în auz un sgomot vag, nelămurit amestec de glasuri, semnale și comenzi, odată cu tropote prelungi și zăngănit de arme.

Târziu își întorcea privirea din spre mulțimea ce furnica în zare în linii înșirate ce se făceau și desfăceau într una, bătând fără astâmpăr întinderea câmpiei.

În drum adesea întâlnea vreun militar grăbit, care urca la deal înspre cazărmi, atunci se oprea în loc și, fără a și da seamă, căta în urmă i lung, și iar pornea înainte dar mai încet, domol; doar n avea nici o grabă, era fără serviciu, liber, era... pensionar.

Până la prânz el sta în grădină. Cu pălăria mare lăsată pe ochi, prin iarba înaltă și udă încă de roua dimineței, îl vedeam trecând încet de la un pom la altul: îi cerceta pe rând, și ceasuri întregi îi chinuia tăind și altoind în fiecare zi. Târziu, când prind fiorii de toamnă să ngălbinească frunza, pe când se nevoia să curețe copacii de crengile uscate, el se oprea din lucru și uneori cădea pe gânduri privind înduioșat cum se perdea podoaba de frunze arămii a unui nuc bătrân și falnic altă dată în mijlocul grădinii.

După amiază pleca întins la cafeneaua în care s adunau la oră anumită, ca la apel aceiași prietini vechi, tovarăși care luptau împreună cu puteri unite cu toții ca să și omoare timpul în

fiecare zi.

Adesea, după masă, se așeza un ceas la birou în fața unei cutii de lemn plină cu hârtii. Atuncea nimeni din casă, cu nici un preț, n ar fi îndrăznit să l tulbure.

Ce anume conținea cutia cea veche de lemn, multă vreme nici unul dintre copii n am putut afla; nu știu de ce, cu toții ne deprinsesem a o privi ca ceva sfânt – părea că un mister nepătruns se ascunde între pereții acelei cutii de lemn afumat și lustruit de vreme.

Odată făcându mi de lucru în juru i, nu mai coada ochiului a putut fura din coprinsul câtorva rânduri; am înțeles că erau acte, diplome, brevete, chitanțe și felurite hârtii trebuincioase.

Ce mă ațâța mai mult era un pachet învălit în hârtie vânătă și legat în cruciș c o sfoară vișinie.

Știam că sunt niște scrisori. Văzusem de mai multe ori pe tata deslegând cu grijă pachetul și scoțând una câte una acele hârtiuțe îndoite în patru pe care le citea încet și cu sfințenie. Îl priveam cum i se lumina chipul într o înfățișare blândă și uneori îl surprindeam căzut pe gânduri, cu ochii pironiți în gol, voind să prindă parcă firul vrăjit al amintirilor duioase, iar ochii

minții cătau ca să străbată perdeaua deasă a unui trecut îndepărtat.

Tocmai târziu de tot, când și noi copiii ne ridicasem mari și ajunsesem oameni, și prin lume care ncotro ne răspândisem, odată, prin sărbători, când iarăși ne aflam strânși în cuibul părintesc așa de cald și dulce în care rămâneau numai bătrânii singuri, tocmai atunci am putut afla înțelesul acelor scrisori ce mi chinuise atâta vreme mintea mea copilărească.

Ce anume am simțit când pentru întâiaș dată ochii mei lacomi au căutat să prindă acele rânduri de slove înșirate, iată ce n aș putea niciodată să deslușesc prin vorbe.

Eră închisă acolo, în acele rânduri, povestea cea mai duioasă din viața unui om; și atât de mișcătoare și de adevărată că n o întâlnisem nicăeri cântată în poezii frumoase, nici n auzisem s o fi rostit patrioții în cuvântări înflăcărate și nici nu se găsește scrisă în mândra povestire a răsboiului pentru neatârnarea patriei.

Era partea ascunsă, aceiași dramă intimă, dureroasă și veche ca și lumea, care s a repetat pretutindenea și în toate vremurile când vrajba se pornea între neamuri ridicându le unul în

potriva altuia.

Era povestea ostașului chemat să și facă datoria, plecat în luptă departe de pământul și vatra părintească unde l plângea soția și o casă de copii rămasă fără sprijin.

Și fiecare petic, hârtie sdrențuită pe care se șterse cerneala albicioasă de vreme sau de lacrimi care căzuse odată, păstra comoară sfântă de simțiminte curate omenești ce s așternuse în slove adesea scrise în clipe când moartea sta la pândă, ca să încleșteze mâna care însemnase acolo.

Erau mângâieri duioase, vorbe de credință, îndemnuri bărbătești, oftări de dor și lacrimi de grijă și iubire. În toate simțiai încordarea mușchilor de criță ai ostașului și bătăile caldei inimi de soț și de părinte.

Tocmai atunci am aflat de ce păstrase mama cu atâta sfințenie vraful acela de hârtiuți sdrențuite de atâta amar de vreme: Erau... scrisorile tatei din răsboiu!...

Acasă și în război

Când a plecat tata în război, eu eram mic de tot, așa de mic, încât mă săltăm în vârful picioarelor ca să l pot apuca de urechi pe Mochi – cânele nostru cel mare și flocos adus de peste graniță de la Nemți – și, cu degetele încleștate în blana lui aspră, când îmi atingeam nasul de nările lui răci, strănutam cu lacrimele în ochi, iar el pufnea și se scutura, învârtindu și pămătuful de coadă cât un măturoi de mare.

Văd limpede și acum întreaga lume, lumea ochilor mei de pe atunci, cuprinsă în cercul uriaș de pământ ce părea că înconjoară pe departe casa noastră. O casă albă, cu ferești multe, joasă și veche, pe care mușchiul crescuse ca niște pernițe verzi printre șindrilele înnegrite de ploaie și de vreme.

Două uliție lungi se încrucișau tăind în patru târgușorul nostru, mai mult un sat mare, răspândit până pe prund departe, unde apa

Sucevei se încovoaie în cotituri șovăitoare, silită ca să facă hotarul Bucovinei.

Șoseaua dreaptă și netedă ca n palmă – șoseaua nemțească ce trecea dincolo peste graniță – se desfășura ca un val de pânză albă, întinsă la uscat, printre lanurile galbene de săcară coaptă.

Peste drum de noi era o casă mare și neîmprejmuită; acolo locuia compania de dorobanți, dar rămăsese goală, pustie de când plecase soldații în război. Nu se mai auzia nici bocănitul tobelor, nici glasul metalic și ascuțit al goarnelor care sunau semnale în limba lor din zori și până seară. O liniște adâncă plutia de la o vreme ca o tristețe mută ce apăsa peste tot locul. Numai bătăile de toacă, la ore anumite cădeau înfiorând cuprinsul și clopotul bisericii din deal se tânguia adesea.

Departe, se zăria cumpăna barierii și crâșma lui Iosif. În bătătură se înălțau spre cer furcile goale, între care altădată se învârtia scrânciobul plin de lume în sgomotul mulțimii strânse ca să petreacă acolo.

Pe nicăeri nici hori, nici jocuri, nu se făceau de mult.

Și pe la poarta noastră vedeam trecând

oameni de toată seama; și multe femei îmbrobodite care și duceau de mână copii desculți, pe drumul prăfuit, spre biserica cea nouă unde slujia duminica părintele Arghir.

Parcă o văd și acum pe mama Paraschiva, cu lumânărica de ceară galbenă învălită într o gazetă veche, cum se abătea din drum să afle de la noi știri din război și de Culiță, nepotul cel mai mic pe care l aștepta și l căina cu lacrimi.

Adesea treceau pe drum, spre gară, cirezi de vite, turme de oi, ridicând în urma lor nori groși de praf, care se frământau prin aer până se spulberau în vânt. Și uneori care mari încărcate cu fân se cumpăneau greoae în mersul lor spre drumuri depărtate ca să împlinească nevoile armatei.

Drumul de fier trecea pe aproape. Din cerdacul nostru se vedeau șinele sclipind la soare ca două lame de cuțit prelungite în zarea depărtată.

De două ori pe zi casa noastră și tot pământul dimprejur se clătina și duduia de fuga năpraznică a trenului ce gâlgâia din goană rotocoale alburii de fum. Și atuncia se opriau din lucru sătenii pe ogoare și răzămați în sape, îl urmăriau în râs și glume învârtind căciulile în

vânt până ce nu mai rămânea pe sus decât o dâră albă de încolăciri de fum, care se mistuia în liniștea văzduhului albastru.

În dosul casei noastre, erau câțiva butuci de vie și trei nuci bătrâni și scorburoși. Vara acolo stam la masă. Și noi, copiii toți, ne așezam la locurile noastre în rând, numai locul acela din capul mesei, unde se punea tacâmul tatei, acuma era gol.

Târziu, când totul se potolia pe afară și umbrele începeau să învăluie grădina în taina asfințitului, atunci intram și noi în casă. O lampă cu glob verde ne lumina odaia în care ne adunam la lucru.

Mama și mătușa Maria brodau până noaptea târziu niște înfloriturі de fir și de mătasă pe o față de atlas roș aprins – un acoperământ pentru moaștele sfântului Ioan făcătorul de minuni, de la Suceava, – așa o sfătuise părintele Darie, pentru ca să fie și tata acoperit împotriva focului de pușcă în războiu. Iar noi copiii, jos pe covor, lucram cu hărnicie, făcând grămezi de scamă care se trimetea pentru răniții de la Crucea Roșie.

Lucrul ne cuminția pe toti; uitam sburdălnicia din timpul întregii zile, și sara se

odihniau în pace toți caii de lemn șchiopi, soldași de plumb turtiți, păpușile stâlcite, cu capetele rupte – o lume de jucării rămasă uitată pe sub paturi.

La noi se strângeau mai în fiecare sară vecinele la lucru. Cea dintăi care se arăta, pășind încetișor, era coana Eliza, o bătrână mărunțică, veșnic cu un șal vărgat pe umeri. Coana Anica, naltă și uscată, vorbea gros și fuma țigări subțiri ca chibritul; venia însoțită de nepoată sa Duduia Frosica, o brunetă mică și vioae, logodită cu Mihai, băetul coanei Eliza, plecat și el în războiu, căci era locotenent în vânători.

Uneori venea și conul Doxachi, un bătrân nalt și drept, c o barbă albă și mare până la brâu.

Nu știu de ce chipul lui mi se părea că seamănă întocmai cu al lui Dumnezeu, așa cum îl văzusem zugrăvit pe cea dintăi foaie dintr un abecedar francez, pe care începusem a cunoaște literile mari. Scrisorile venite de departe, de la cei duși în răsboiu, se citeau cu glas tare în auzul tuturor. Gazetele se comentau și fiecare știre se cântăria cu judecată; se schimbau păreri și temeri, își spuneau griji, necazuri și calde mângâeri.

Coana Anica nu uita să aducă în tășunca ei de catifea albastră, pe lângă lâna, croșetul, ochelarii, tutunul, foiță, chibrituri – și câte o pereche de cărți pe care în fiecare zi le înșira pentru pasians.

Coana Eliza ofta mereu, și se căina că a „rămas suflet stingher pe lume, că dacă a plecat Mihăiță, ce să mai facă ea singurică pe pământul ista, ardă l focu de resbel!" – Numai conu Doxachi le mai îmbărbăta cu glasul lui domol, asigurându le că n are să fie nimic, că nu s or mai bate, că Românii au să care numai proviantul Rușilor; a mai apucat el multe de aestea și tot n a fost nimic, că nu i doar întâia oară când vin Rușii... las că are să între bani în țară; numai când vin Nemții îi rău, că aduc cu ei și calicia.

Duduia Frosica mai totdeauna sta deoparte, tăcută și uitată în colțul canapelei, c o carte deschisă pe genunchi. Uneori se așeza jos pe covor, între copii, la făcut scamă, și noi ne bucuram îngrămădindu ne în jurul ei ca să ne înceapă lucrul, scoțând primele fire din bucățile de olandă, pe care ni le împărțea mama pe rând la fiecare.

De multe ori cădea pe gânduri, ori rămânea

cu ochii țintă la o fotografie pe care o ținea totdeauna între foile cărții. Și când ne lua pe câte unul de după gât și ne strângea tare la piept, întrebându ne dacă cunoaștem portretul acela, îi răspundeam repede: „nenea Mihai Viteazu”. Ș atunci, ea ne săruta apăsat pe amândoi obrajii și rămânea așa câteva clipe, închizându și ochii ei mari, care sclipeau negri și umezi.

Așa ne treceau sările, pe când se înălța grămada de scamă moale ca puful și albă ca zăpada. Târziu, când începea să ne usture vârfurile degetelor și ochii ni se painjiniau de somn, atunci plecam copiii la culcare.

De câte ori mă ocăra mama, necăjită de nebuniile mele, alergam peste drum, ca să mă jăluesc coanei Elizei.

Mi aduc aminte că într un rând, pe când eram acolo și culegeam flori de romaniță, pe care bătrâna le întindea pe foi de hârtie la uscat, am văzut intrând pe poartă o căruță în care era o ladă și două legături.

Coana Eliza a sărit deodată speriată de la locul ei, ieșind înaintea unui vătăjel de la primărie, care aducea un plic galben cu multe peceți de ceară. „Vai de mine și de mine!... e

sipetul lui Mihăiță” – atât am auzit o vorbind, căci o apucase un tremur, pipăindu se cu degetele ei uscate pentru a și căuta ochelarii. Și negăsindu i, se repezi în neștire pe scări, cu plicul în mână, împiedecându se în șalul ei vărgat care se târa căzut de pe umeri.

Am auzit apoi isbucnind un țipăt groaznic, sfâșiitor. Cuprins de spaimă, am plecat spre poartă, cătând în urmă la casa cea cu ferestile deschise, din care se auzea un sgomot parcă de isbituri și gemete înăbușite.

Pe lângă mine, fără să mă vadă, a trecut Duduia Frosica, alergând cu pumnii încleștați, cu buzele vinete. Pe urma ei venea la fugă coana Anica, gâfâind, ca s o ajungă: „stai!... fii cuminte, liniștește te”, dar ea nu mai auzia nimic, căci se năpustise ca o furtună pe scări, în sus.

Acasă la noi se știa totul: Mihai Condrea murise la atacul Griviței și acum i se înapoiau familiei bagajele.

În fiecare după amiază trecea pe ulița noastră Domnul Andrei, curierul poștal. Un om cărunt și gros, care răsufla din greu, călcând apăsat și bocănind pietrele cu țăpușa de fier din vârful

bastonului. Toți îl așteptau cu nerăbdare, dar numai eu îl pândiam de departe și îi ieșiam în cale înainte de a ajunge în dreptul porții noastre; căci mătușa Măria mă însărcinase ca să iau scrisorile și gazetele ce ne sosiau și pe ascuns să i le duc ei. Numai după ce le cerceta, le dădea mamei să le cetească. La toți li era drag Domnul Andrei, numai Mochi nu l putea suferi. Era o dușmănie veche și înverșunată. Cât am avut de luptat ca să l fac să înțeleagă că nu trebuie să latre și să se răpeadă să l mănânce pe curierul care venea de la tata! – Eram încredințat de asta, căci Domnul Andrei, când era cu chef, mă asigura că a vorbit cu tata, că e bine mersi și că ne a trimes complimente. Iar când nu avea nici o scrisoare, striga de departe că are să vie, sigur, e pe drum.

Mochi ședea și el la pândă și îndată ce l zărea pe drum, se repezia cu atâta înverșunare, încât uita toată morala pe care i o făcusem. Cu greu se potolia și tot nu l răbda inima, căci multă vreme încă după ce se întindea cu botul pe labe, mai bombănea acolo în limba lui ceva.

Trecuse multe zile de când Domnul Andrei nu ne mai adusese nimic, când, într o după amiază, îl văd că scoate tacticos din geanta lui de piele

un pachet mic pecetluit: „iaca de la tata; vă trimete ceva aici, scrisori nu sunt”.

Voios o iau la fugă, întins la mama; mătușa Măria lipsia atunci de acasă. Îmi scăpărau ochii de nerăbdare, pe când mama desfăcea pachetul.

Ce putea fi acolo? Ce ne trimetea tata într un pachet așa de mic? Văzui că mamei deodată începu să i tremure mâinile și se opri o clipă cătând cu ochii țintă la pachetul ce l desfăcuse. Am recunoscut îndată ceasornicul de aur pe care tata îl purta totdeauna la el.

— Nu se poate, trebuie să fie vreo scrisoare; spune i Ilenei să dea fuga după factor, – și mama, palidă la față, se lăsă moale pe un scaun, cătând cu ochii în lacrimi la ceasornicul de aur care strălucia pe masă.

După câteva minute Ileana bucătăreasa veni într un suflet să spue că factorul nu are nici o scrisoare pentru noi. Și atunci am văzut pe mama lăsându și capul între mâni și isbucnind într un plâns desperat care i sguduia tot corpul.

Ce jale a fost în ziua aceia în toată casa noastră! Era o liniște de gheață; noi copii umblam în vârful picioarelor, cu ochii în lacrimi, înfiorați, fără să înțelegem bine tot ceia ce se întâmpla. Ne înspăimânta numai grozăvia

bănuelii.

E drept că pe mama o păliau lacrimile cu mare ușurință, dar niciodată n o văzusem plângând în așa fel. Mătușa Maria se silia s o liniștească și s o mângâe în tot chipul. O auziam vorbind în camera dealături: „nu se poate, soro!... ai să vezi că ne vine mâine, poimâine, scrisoare; de ce să te desperezi așa, gândește te la copii ăștia din jurul tău!”

În seara aceia nu ne am mai adunat la făcut scamă. Eu m am ascuns și n am fost nici la masă, căci auzisem pe mătușa Maria spunând, în supărarea ei, că sunt un copil prost, că nu m am priceput să ascund pachetul până la întoarcerea ei. Niciodată până atunci mătușa Maria nu mi vorbise în așa chip.

O durere amară îmi chinuia simțirea mea copilărească. Mi se părea că eu am fost singurul vinovat, că eu am fost pricina acelei întregi nenorociri.

Ne am culcat devreme și am adormit plângând înăbușit, cu capul îngropat în perne.

A doua zi am primit o scrisoare lungă, și mama, după ce a cetit o, cu ochii încă roși de plâns și de bucurie, ne a dat o la toți copiii pe rând s o sărutăm, după cum era obiceiul la noi

în casă de câte ori se primia o scrisoare de la tata din răsboiu.

Breșlinița, Septembrie 1877.

Smărăndel dragă!

Abia azi pot să ți mai scriu; până acum mi a fost peste putință, începusem o scrisoare atunci când ți am trimes ceasornicul, dar am întrat în avantposturi, de unde abia acum ne am întors.

Crede mă, dragă, că mustrările ce mi le faci că nu ți scriu mai des și că te las în neliniște și grijă, nu sunt drepte, și asprimea lor m a durut mult căci nu le merit nicidecum.

Adică, crezi tu oare că nu mi ar fi drag să stau de vorbă cu tine? Doar astea sunt singurele momente de mângâere ce le pot avea în pustiitatea în care mă aflu, însă ce să fac dacă n am nici timp, nici mijloace de corespondență? Regimentul nostru a fost totdeauna cantonat sau tăbăruit departe de orașe cu stații poștale; tot mereu fracționat prin niște mizerabile sate bulgărești. Suntem nevoiți adesea a trimete cale de poște întregi pentru predarea sau primirea unei scrisori.

În împrejurările în care mă găsesc am crezut că e mai cuminte să nu am asupra mea nici un

lucru de valoare, de aceia ți am trimes ceasornicul de aur pe care cred că l ai primit.

Ai văzut desigur prin gazete isprăvile regimentului nostru, soarta a făcut că al XIII lea să intre întăi în foc.

Eu am ieșit sdravăn, sănătos și propus pentru a fi decorat cu „Virtutea militară".

Ne au dat cam mult de lucru Turcii și mă tem că au să ne dea din ce în ce mai mult. Gazetele ca întotdeauna spun tot felul de minciuni și prăpăstii; e extraordinar cât de multe minciuni se fabrică în timp de războiu. Înainte de începerea atacului ce avea să l execute Divizia a 3 și a 4, trebuia să se facă o recunoaștere cât mai apropiată de reduta No. 2, pentru a se pipăi forțele turcești și a ne încredința dacă au sau nu acolo artilerie. Compania mea și a lui Irimia au avut însărcinarea aceasta.

Să vezi, dragă, ce însamnă destinul omului:

Eram în repaus: Ședeam mai mulți ofițeri înghesuiți într un cort, când apare căpitanul Ureche cu o pereche de cărți de joc – știi că pe aici se joacă la desperare – se așează o tobă în loc de masa verde, toți se îngrămădesc în jurul ei și clubul e gata. Începuse a se tăia un stos strașnic; mă ademenește și pe mine și pontez

deodată cu 20 de lei.

Abia scosesem bumașca din pungă, când sosește în fugă un furier și îmi spune că sunt chemat de urgență la comandamentul Diviziei și că e un ordin ca să se gătiască două companii pentru a pleca în tranșee. Am înțeles îndată că trebuie să fi fost ales pentru vreo recunoaștere. Toți s au oprit din joc, eu m am stăpânit și cu un calm – prefăcut bine înțeles, căci simțiam cum se măresc în galop bătăile inimii – zic tare: țin douăzeci de lei, trage cartea, îmi joc viața acum la noroc... dacă câștig, scap teafăr, dacă pierd, să știți că m am dus pe vecie". Toți s au grămădit să vadă cartea și nimeni nu sufla... „nouă!... bravo!... ai câștigat" și m au scos cu alai din cort.

Mă prezint maiorului Makri, știi că el comandă acum regimentul în locul lui Petrovanu, care i bolnav. Pe când îmi vorbia, sosește și colonelul Sergiu Voinescu, care mă cunoaște bine – ți aduci aminte de el când a venit la noi în inspecția frontierei – grozav om, el duce aici tot greul războiului. M a chemat deoparte și după ce s a uitat țintă în ochii mei, mi a spus că el anume m a cerut pe mine ca să mi încredințeze misiunea asta.

După ce am primit toate instrucțiile, am plecat mai hotărât și cu mai multă încredere. Uite, acum când îți scriu, sunt în repaus, a trecut focul și judec mai limpede. Nu poți să ți închipui cât mi a folosit afacerea ceia cu jocul de cărți, deși siguranța, încrederea mea, era la urma urmei prostească, nu se sprijinea decât așa pe o idee că nu poate cartea să mintă.

Compania era gata sub arme. A trebuit să le explic ce aveam de făcut. Știi că în asemenea momente cea mai mare prostie e să ții discursuri țăranilor noștri. Trebue să i spui omului numai două vorbe, dar acele trebuie să i meargă drept la inimă și pentru asta trebuie să fi stăpân pe sufletul lor întotdeauna.

Eu unul am ajuns așa că l cunosc pe fiecare în parte ce poate și le cetesc în ochi ca într o carte deschisă.

Mai erau câteva minute până la ora două când, după ordin, trebuia să plecăm și îmi venise o poftă strașnică de fumat; nu mai aveam nici un fir de tutun și simțiam că mă topesc dacă n oiu trage măcar două fumuri.

Cer sublocotenentului Nenițescu; el avea niște praf pe fund, numai pentru o țigară. Am împărțit o în două.

Plecarăm pe tăcute, mai mult târâș, toată distanța până aproape de redută, un drum afurisit de chinuitor; n am tras nici un foc, dar Turcii ne au simțit și au început deodată o ploaie groaznică; dar tot am înaintat până la vreo treizeci de metri de redută. Turcii credeau că e un atac general și dinspre Bucov se vedeau venind în goană trupe de ajutor; atunci am început a ne retrage. – Dar ce să te mai turbur și pe tine cu toate grozăviile astea ale războiului?

Au căzut pe câmp în jurul meu doisprezece morți și patrusprezece răniți. Nenițescu e și el rănit, dar nu grav; eu am scăpat teafăr, neatins.

Îți amintești de Țintilă, sergentul meu major, știi cel nalt, negricios, care venia uneori cu hârtiile la mine. Pe când înaintam, se rădică în picioare și vrea să tragă; nici n am avut când să i strig să se culce, căci un glonț l a isbit în cap și l a culcat numaidecât. Cum ne am întors, am trimis un cornist, băet voinic și inimos, să l aducă pe Țintilă de acolo de unde era căzut. I am dat și hârtia de douăzeci de lei pe care o câștigasem la cărți. Mi l a adus în spate, mai mult târâș; de câte ori se opria să se odihnească, el se așeza dedesupt și l punea pe Țintilă deasupra, ca scut. Dar în sfârșit l a adus.

Nu murise, dar era rău de tot. L am trimes la ambulanță, însă e slabă speranță de scăpare. Săracul băet! E logodit c o fată din Iași care a spus că nu l ia dacă nu se face ofițer. De aceia și el era așa de hotărât: ori moare, ori se face ofițer.

Ți am spus însă de atâtea ori că nu se pierde toată lumea care merge în război. Lasă, o să treacă și furtuna asta și soarele iar o să luciască, mai luminos încă, în cea mai frumoasă zi a vieții mele, când mă voiu întoarce în cuibul nostru așa de dorit și așa de departe. Tare mi i dor de casă și de toți ai mei... Scrie mi mult, mult de tot. Ce fac copiii noștri? Spune mi cu de amănuntul despre jocurile și ghidușiile lor, despre ce vorbesc ei. Cum merg cu franțuzeasca? Poezii au mai învățat? N ai idee ce bine îmi fac toate câte mi le spui despre dânșii.

Cât despre faptul că ei sărută scrisorile primite de la mine, mă umple de mulțumire și mă înduioșează, căci e încă o dovadă de delicatețea sentimentelor ce tu le insufli pentru tatul lor.

Ce știu ei, mititeii, de suferința ta și de chinul

și dorul meu de a i săruta! În frământarea din timpul zilei, în fierbințeala luptei, atunci când nu mai sunt al meu, nu am nici vreme să mă gândesc la toate astea; doar uneori așa câte un gând îmi săgetează prin minte, dar mă înving răpede ca să fiu mereu stăpân pe mine. În luptă nu i îngăduit soldatului să priviască înapoi„ asta l ar slăbi mai mult. Dar seara, seara când mă culc, când sunt iarăș al meu, și stau cu ochii pierduți în pânza cortului sau în tavanul afumat și murdar al vreunei cocioabe bulgărești, în cartier, mă gândesc la tine, la copii, la toți ai noștri, la tot ce mi i drag și scump în lumea asta. Și somnul atuncia nu vrea să mă mai prindă și stau așa până târziu, stingher, numai cu mine însumi. Nu știu însă de ce – și tare mi i necaz – chipul tău îmi apare totdeauna în minte trist și plângător. Tot aceiași mâhnire și desperare citesc și printre rândurile scrisorilor tale.

Dragă Smărăndel, de atâtea ori te am rugat să te stăpânești, să încerci a ți mai schimba caracterul. Nu fi atât de slabă și peste măsură de simțitoare, nu îți fă așa inimă rea, primește viața și înfruntă greutățile ei mai cu îndrăzneală. Gândește te la viitorul copilașilor

noștri; tocmai în aceste momente

Acasă și în războiu ei au nevoie mai mult ca oricând de o mamă voinică și inimoasă.

Vezi dragă să nu cumva să pierzi vreo recipisă sau chitanță, sau să le încurci; că toate hârtiile cele care ți le am lăsat în saltarul din dreapta al biroului au să ți servească la scoaterea garanției. Cât despre vite, cred că ar fi bine să le vinzi. Să ți oprești numai vaca cea roșă, pentru casă.

Îți mulțumesc de grija ce ai avut o să mi trimiți mantaua cea nouă de ploae. Îmi prinde de minune acum când au început ploile. Cu îmbrăcămintea stăm prost de tot pe aici; dacă o începe frigul, o să ți scriu să mi comanzi niște haine blănite.

Ziua și noaptea stăm cu aceleași haine, căci lada cu bagaje am lăsat o la Măgurele; așa s a dat ordin înainte de trecerea Dunărei. Am cu mine numai un mic geamantan de mână; de mult am terminat schimburile care le aveam de rezervă. Și mulți dintre ofițeri se plâng că au început deja să simtă foind inamicii... nu Turci... alți vrăjmași mai mărunței...

De așternut nici vorba: o pătură aspră de trupă mă înfășoară de la cap la picioare,

deasupra mantaua, iar gluga păturită pe o geantă de piele, servește drept pernă.

Uneori sunt așa de trudit încât seara cad ca un buștean și dorm tun ca într un așternut de puf; numai dimineața mă scol cu gâtul țeapăn.

În avantposturi viața e încă mai chinuită și mai urâtă. Veșnic într o continuă și nesfârșită așteptare: alarmele din timpul nopții, grija de a avea mereu trupa în mână. Mai cu seamă noaptea, prin zăpăceala întunericului, la orice zgomot, fâșâitură, sau foc de pușcă, sărim în sus și la arme afară. Uneori, stăm în noroiu și băltoage zile și nopți întregi, hainele nu se mai usucă pe noi. Și plouă, plouă fără să se mai sfârșiască odată, parcă s au rupt zăgazele cerului. Și când nu plouă, cade câte o ceață deasă ca o perdea care se pune între noi și inamic. Grija și încordarea atunci e mai mare că ne temem să nu fim surprinși.

Cu mâncarea o ducem și mai greu. Proviziile se transportă tocmai din țară, de la Măgurele. Bulgaria e o țară prea calică pentru a hrăni atâta norod flămând cât se află grămădit aci. Cu cât ne vom îndepărta de Dunăre, cu atât va fi mai greu. Închipue ți numai câte mii de căruțe trebuie să circule zilnic pe drumurile proaste și

desfundate ale acestei sărăcăcioase țări!

Noroc că ne mai desfătăm și cu popușoiu copt, luat cam fără ordin din lanurile care au avut nenorocirea de a fi călcate de opincile curcanilor noștri. O pâine e doi franci pe aici.

Păcat că domnii de la Intendența noastră nu gustă și ei aceiași soartă.

Ne mângâiem însă că Rușii o duc și mai rău. Ei strigă pe față și în gura mare contra Intendenții Ruse, care e numită în bătae de joc: Intendența suferințelor de foame. Cică sunt colosale cantități de făină, pesmeți, brânză, chiar fân și orz, care au fost mistuite de stomahuri profunde și nevăzute, pe când soldaților li s au lărgit tunicile iar cailor chingile.

Cât va mai ținea felul ăsta de viață oare? Ceasurile mi se par luni și zilele ani...

De bietul Mihai, băetul coanei Eliza, cred că ai auzit. L am văzut cu vreo câteva oare înainte de a se sfârși. Nu știam nimic de el, când a venit un sanitar să mi spue că mă chiamă. Eră culcat într un cărucior, tocmai atunci îl transporta la ambulanță: palid, stins, pierduse mult sânge, că era cu totul schimbat la față, E cu neputință să ți spun ce am simțit când l am văzut așa întins.

Avea o voce așa de stinsă, încât n am înțeles ce avea să mi spue; vroia el săracul să mi vorbiască ceva, dar nu putea decât să și miște buzele. Mă făceam că l înțeleg și mi mușcam și eu buzele ca să nu izbucnesc în lacrimi.

Ce jale o fi pe biata coana Eliza... un singur copil... și ce inimă de aur avea băietul ăsta... dar Frosica... sărmana fată, se vede că n a avut noroc.

Dragă Smărăndel, trebuie să sfârșesc căci chiar acum se aud iar bubuituri, trebuie să fie salve de artilerie de pe linia întâia...

Îți trimet două milioane de sărutări, unul împarte l la copii și unul pentru tine, din partea lui

Pitachi al tău.

În ziua despărțirii.

Am auzit glasul de aramă al clopotelor de la biserici, bătăile repetate ale tobelor, sunetele metalice ale goarnelor chemând pe străzi mulțimea să asculte citirea, cu glas tare, a ordinului de mobilizare.

E primăvară. O dimineață rece c un cer senin și luminat cu atâta limpezime că scânteiază în zare șuvițele rămase din ceața străvezie. În depărtare se pierde șerpuind, cu luciu argintat, șoseaua albă ce tae în curmeziș ogoarele înnegrite de brazde întoarse proaspăt în arătura nouă.

Mama și noi, copii toți, grămadă în trăsura cea largă de la țară, înaintăm la pas în mijlocul mulțimii, în urma armatei care pleacă.

Păstrez în minte vie încă prima viziune a mulțimii; lumea forfotea împrejurul nostru și se scurgea într una în valuri de capete ca o apă revărsată din albia prea strâmtă a drumului.

E pentru întâia dată când simt atingerea mulțimii – și nu mă înspăimântă suflarea zgomotoasă care plutește în aer și mă coprinde în haosul acela nedeslușit de vuet surd și vag.

Parcă mai văd și acum căruța ce mergea în pas alături cu noi. O bătrână se văita și clătina din cap. Alături o femee tânără cu broboada căzută în jos pe umeri, ținea un copilaș care țipa și se sbătea în brațe. Un băețel, cu o groază de căciulă, mâna caii la pas, iar doi moșnegi tăcuți, cu ochii în pământ, mergeau pe cărărușă alături cu șanțul.

Eu nu mai am astâmpăr. În tactul de tobe și de goarne mă răsucesc ca într un șurub pe scăunașul trăsurii, doar voiu putea ca să privesc soldații.

Și prin atâtea rânduri de puști, și pene de curcan înfipte la căciuli, zăresc trupul înalt al tatei săltând ușor călare în capul companiei de dorobanți.

În depărtare o pată neagră închide zarea: pădurea de la Salcia – locul despărțirii.

Aud glasul răsunător care comandă oprirea. Mă ridic pe la spatele vizitiului să pot vedea mai bine.

În răscrucea drumului armata se oprește c un

ropot scurt și apăsat. Se rup rândurile și soldații se amestecă în neregulă prin mulțimea ce furnică pe șesul din marginea pădurii.

Îmi aduc aminte că am rămas în urmă privind la un car cu boii desjugați ce se oprise alăturea cu drumul. E mult de atunci, și din oglinda îngustă a minții de copil abia se mai resfrâng imagini risipite, sclipiri răslețe și fără legătură din clipele acelei duioase despărțiri. O femee care ținea o pușcă, alături cu un soldat ce se chinuia în genunchi ca să și îndese în rania deschisă o legătură albă. Un băețel bătea cu pumnul într o tobă.

Iar glasul unei babe ce se bocea în hohot parcă l aud și acum: „Ionică, mamă, te duci Ionică”... „Mai taci femee hăi, că voi cobiți a rău”, o mustra un moșneag, mărunțel. Strigăte, vorbe desperechiate din larma și ferberea mulțimii se amestecă într una cu uruitul căruțelor pe drum. Și fără să înțeleg ce se petrece, o frică mă cuprinde și caut pe ai mei.

Tata vorbește încet, întunecat, ceva; ne ia apoi la rând pe fiecare, ne ridică în sus și ne sărută pe amândoi obrajii, ne strânge la piept și noi ne ținem agățați de gâtul lui. Cu ochii tulburi se scutură, se îndreaptă și ne spune cu

glasul schimbat:

„Să fiți cuminți, să ascultați de mama”.

Soldații iar se înșiră în rânduri. Încep bătăi de tobă, gorniștii prind să sune, întâiu prelung și rar, apoi tot mai aprins, până ce clocotitor răsunetul metalic coprinde tot văzduhul și acoperă orice sgomot de glasuri omenești... Și nu se mai aud nici ei singuri, nici vuetul mulțimii rămasă în urma armatei care pleacă.

O ceată de copii îi mai petrece în fugă. Și cum aș vrea și eu să alerg cu dânșii... dar mie nu mi dă voie.

Plecăm tăcuți spre casă.

Eu nu mă îndur ca să mi întorc privirea; cu ochii țintă în zare abia mai deslușesc un tremur de sclipiri prin norii de pulbere argintie ce fumegă pe drum.

Ne depărtăm, dar tot ne mai ajunge din urmă câte un sunet, vreo notă rătăcită adusă de adierea dulce a vântului ce întâlnise în cale oștirea înecată în ceața depărtarii.

— Ce repede s au dus... nu se mai văd de loc... și merg departe mamă?... Da când se întoarce tata?... El nu ți a spus matale?...

— Numai Dumnezeu știe de acuma, îmi răspunde mama oftând.

Și fără să mi dau seamă privesc cu ochii pe jumătate închiși în lumina albastrului ceresc.

Târziu, când îmi întorc capul, o văd cu ochii în lacrămi, mușcând colțul batistei. Aș vrea să mai vorbesc, dar nu mai pot... un nod pare că mă înecă, bărbia îmi tremură ușor și ochii lăcrămează.

Aș vrea să mai întreb... dar nu mai îndrăznesc, că mama începe a plânge și plânge acuma în hohot...

După treizeci și șease de ani iarăși am auzit glasul de aramă al clopotelor de la biserici, bătăile repetate ale tobelor și sunetele metalice ale goarnelor, chemând pe străzi mulțimea să asculte citirea, cu glas tare, a ordinului de mobilizare. Iarăși armata noastră avea să treacă peste Dunăre.

Tata, bătrân și obosit, privea cu ochii în lacrimi pe cei care plecau.

Eu aveam vârsta pe care o avusese el pe timpul războiului cu turcii. Băetul meu, pe care l adusesem să vadă armata la plecare, era de vârsta pe care o aveam și eu pe vremea războiului trecut.

„Băeți! acum e rândul vostru, ne zise tata

clătinând din cap.

„Eu am fost, acum îți vine rândul ție și, cine știe, mâini ori poimâni va merge piciul ista mic... fiecare la rândul lui... și așa mai departe”...

Ce zi cumplită a fost aceia...

Câteva mii de rezerviști erau adunați pe malul Dunării; trebuia să i îmbarc în șlepurile care așteptau la debarcader gata de plecare.

Sgomotul mulțimii care forfotea pe cheu se potoli numai când preoții, îmbrăcați în odăjdii, începură slujba bisericească afară, sub cerul liber. Se făcu liniște.

Femeile stăpânindu și plânsul își strângeau copii pe lângă ele.

De sus, de pe debarcader, priveam marea de capete descoperite care se închinau clătinându se în taina durerii stăpânite. Numai câte un suspin întretăiat, scăpat printre buze tremurătoare, se perdea șovăind în liniștea clipelor solemne.

După ce se sfârși slujba, se făcu apelul. Fiecare soldat sărută pe rând crucea și apoi călca pe puntea vasului. Îmbarcarea era pe sfârșite, când soldatul care îmi adusese

revolverul și binoclul pentru ținuta de campanie, îmi întinse o telegramă.

Un fior de groază mă săgetase înghețându mi mișcările. Literile îmi jucau înaintea ochilor.

Nici o speranță de vindecare.

Soția d voastră e în ultimele momente,

veniți urgent.

Doctor M.

O clipă am rămas amețit. Parcă primisem o lovitură ucigașă drept în creștetul capului. M am rezemat de balustrada debarcaderului.

Și mâna, cu degetele strânse într o încleștare dureroasă, am apăsat o tare pe tâmple, pe fruntea încrețită și pe ochii închiși câteva clipe.

Cu o repegiune uimitoare am văzut toată grozăvia întâmplării, căzută la un asemenea moment al vieții... Ea stingându se, singură, departe, între străini, pe patul unui sanatoriu din Elveția... doi copilași neștiutori că rămân pe lume fără mamă... s a sfârșit dar... perdută... și nici un chip să alerg până la ea, odată s o mai pot vedea...

Erau ordine severe: frontiera închisă pentru toți mobilizabilii. Să plec în disperare? Dacă mă treceau ca dezertor în timp de răsboiu?

„Domnule căpitan, îmbarcarea e gata; toată

lumea la bord; ce ordonați?" – Tresar, cu mâna încleștată, fac ghem telegrama pe care o bag în buzunar și strig cu putere:

Echipaje la posturile de plecare.

Mașinele gata de manevrat; corniștii să „sune înaintarea".

Convoiul de vase încărcate cu oameni se pune încet în mișcare deslipindu se ușor de lângă mal.

Vuetul confuz ce se ridică din mulțimea de pe cheu crește cu cât vasele se depărtează de mal. Sgomotul amețitor de chiote, urale și vaete se înăbușă deodată acoperit de răsunetul fluerelor și sirenelor de la vapoare, care clocotesc umplând întreg văzduhul.

— „Ancora sus!... mașina încet înainte!..". Rămâne în urmă cheul negru de lumea care se frământă fluturând batistele și pălăriile în aer. Rezerviștii încep să cânte La arme! Un cor de câteva mii de voci se formează și ecouri prelungi și repetate răsună pe apa tulbure a Dunării până se pierde în pustia depărtării. Furnicarul acesta omenesc pare că simte nevoia de a se ameți îmbătându se de propriu i glas; prin cântece aprinse, prin chiote nebune se încălzește și uită a socoti clipa prezentă.

Vapoarele cu piepturile lor de fier taie valurile care se împotrivesc în cale. Încă odată mai privim în urmă, portul abia se mai zărește nedeslușit în ceața depărtării.

Nimic nu se mai vede, numai gândul, ascuns și nevăzut, aleargă într acolo în taină spre ce ai lăsat mai scump în urmă.

Dar... convoiul și a luat formația în linie de șir; apuc hotărât mânerul telegrafului de la mașină: înainte, mai iute, pe drum... toată viteza!...

Iunie 1913.

Din Concentrare

Era a treia zi de marș.

Înaintam încet, greoi, abea mișcându ne picioarele îngropate în praful șoselei, ce se întindea înaintea noastră fără sfârșit ca o dungă albă șerpuită printre lanurile galbene perdute în zare.

Arșița arzătoare a soarelui ne frigea obrajii. Ca să ne apărăm ochii trăgeam bonetele pe frunte, ceia ce ne făcea să suferim mai cumplit căldura. Boabele de năduşeală se scurgeau în lungul obrajilor, lăsând în urmă dungi umede pe stratul de praf ce ne acoperea fața. De năduşeală se iviseră pete negre pe bluzele albe.

Cureaua centironului îmi ardea mijlocul ca un brâu de foc.

Bidonul era golit demult. Ce n aș fi dat atuncea pentru un strop de apă și un petic de umbră!

Dar nu, atunci nici nu mă gândeam la asta,

căci închipuirea lor m ar fi făcut să sufăr mai mult.

Adică, la ce mă gândeam atunci?... zău că n aș putea spune, – mi se pare că nu mă gândeam la nimic.

Ca o mașină mă mișcăm în neștire luat de șuvoiul acelei turme omenești, ce cu puterile sleite se târa încet în lungul drumului perzându se apoi în nori de praf.

Era o tăcere de cimitir; ai fi crezut că mergem la o înmormântare; toți parcă erau muți; numai țăcăneala baionetelor lovite de coapse se auzea într o cadență desăvârșită.

Din timp în timp, câte un oftat înăbușit se perdea printre rânduri și uneori câte o șoaptă rară dar nedeslușită îți atingea auzul.

Era, desigur, o înjurătură scăpată printre dinții vreunuia care mai avea încă puterea de revoltă.

În dreapta mea aveam un voluntar, băiat înalt și subțirel ca o trestie. Sărmanul, parcă l văd cum mergea suflând greu, murmurând cuvinte neînțelese, îndoit înainte sub greutatea celor douăzeci și două de kilograme ce le purta în spinare.

Și când puterile îl părăseau, rămânea în urmă

printre aceia pe care picioarele nu i mai puteau duce și istoviți, moi ca de ciară, se lăsau pe marginea șanțului șoselei.

Atunci se auzea glasul sălbatec al sergentului major Dobrea, care anume rămânea la coada coloanei: „scoală leat, hai la drum... ce te ai muiat... sus că te scol eu...”

Iar câte unul din front, fără a și întoarce capul, mai adăoga și el așa prietenește: „e hei letuță, credeai că i pleașcă la meliție? iacă ai găsit o...”

Unii oftau din adâncul inimei, alții zâmbeau numai, fără a face mult haz și a prelungi glumele ca altădată.

Ce i dreptul, mă prindea mila de bietul voluntar, dar îl uitam îndată, când îmi aruncam ochii în stânga mea: la Drincă rezervistul.

Drincă, sau moșneagul, cum îi zicea în bătae de joc toată cazarma, fusese dezertor în nenumărate rânduri; îl chemase acum în concentrare să facă manevra.

Era unul dintre cei ce se găsesc întotdeauna la orice regiment; era dintre nenorociții care intrați odată în armată nu și mai văd visul liberării decât foarte târziu și îmbătrânesc în cazarmă, rămânând ca exemplu și batjocură

pentru camarazi.

Avea, sărmanul, un corp diform, niște picioare lungi și îndoite, pieptul încovoiat, ochii stinși în fundul capului, o barbă neagră și încâlcită.

Și cum mergea el tăcut, aplecat înainte, tușind și scuipând la fiecare pas, privea mereu în lungul drumului, parcă ar fi căutat ceva în zare.

Într un târziu se întoarse către mine spunându mi încet: „Vezi colo un sat?... sunt Stelenii... îi satul meu, am casă, nevastă și copii... oare ne a da repaus acolo?...” și ochii prinseră a i sclipi în cap.

Ne apropiam mereu. Șoseaua trecea pe marginea satului, lume multă se adunase la răscrucea drumului, cânii începură să latre; iar copiii droaie, în goana mare, ne ieșiră înainte.

Când am ajuns la poarta țarinei, de unde începea un rând de sălcii, colonelul a descălecat, a făcut semn corniștilor să sune „oprirea și repaus.”

Am rupt rândurile și ne am îngrămădit la umbra sălciilor, lungindu ne la șir pe marginea șanțului șoselei, cu ranițele sub cap.

Iar alții au dat năvală la o fântână a cărei

cumpănă se înălța și se lăsa cu grabă, scoțând un scârțâit lung și jalnic.

Ce înduioșetoare priveliști: acea mulțime de bărbați, femei și copii, care ne ieșiseră înainte cu doniți și ulcele pline cu apă:

— „Sărăcuții de ei, cine știe câte poște mai au de făcut!" ziceau femeile cătând cu milă la noi.

O babă cu o legătură în mână își căuta feciorul.

— Dragii maicăi, arătați mi pe Niță al meu, că aici trebuie să fie...

— Da bine, mătușă, nu știi în ce regiment îi?...

— Ba știu, măiculiță, că i în dorobanți și aicea trebuie să fie...

Ce prețuite erau acele clipe de odihnă! Nu mișcăm nici dintr un deget, lungit pe spate cu fața în sus, cu ochii aproape închiși, abea zăream jucând printre gene albastrul străveziu al cerului de amiază.

Zăceam așa moleșit în pacea asta dulce și binefăcătoare; simțeam cum somnul încercă să mă fure, când se auzi răsunând semnalul: „drepți și înainte!"

Îmi era corpul greu ca de plumb. Ce n așsi fi dat să mă lase încă numai câteva clipe să mai

zac așa în toropeala asta neînchipuit de dulce.

Ne dam mână unul la altul ajutându ne să ne sculăm de jos.

Din toate părțile se auzeau strigăte și comenzile ofițerilor; sergentul major Dobrea plecase să i adune în front pe toți care întârziau.

Ne am pus iar în marș. Colonelul, un om înalt și sdravăn, mergea în capul regimentului pe jos cu picioarele înțepenite, iar în urma lui calul, aburit de nădușeală, călca alene apărându se de muște.

Ca să ne mai învioreze, se dase ordin să cânte muzica; dar de abia se auzeau până la coada coloanei sunetele slabe și întretăiate care se perdeau în huruitul asurzitor al unei baterii de artilerie ce ne trecuse înainte.

Tocmai târziu am băgat de seamă că Drincă lipsește; mă uitam în toate părțile, nu era nicăerea. Atuncea am înțeles totul: rămăsese în sat. Ce puteam face decât să tac?

Spre seară, începu a se zări satul în care trebuiam să rămânem pe noapte.

În fundul plumburiu al cerului ce părea sprijinit pe creasta dealului din față, soarele roșu ca o pată de sânge se oprise parcă anume din coborâșul său să ne aștepte în cale.

Dar noi înaintam încet, aruncându ne privirile spre vârful dealului, și, îndoindu ne puterile, urcam suflând din greu.

Întârziarăm destul până am ajuns în muchea dealului. Soarele nu ne mai așteptase; asfințise lăsând numai o geană aurie, care sclipea împurpurând cerul până departe și poleind stuful de pe acoperemintele caselor sărăcăcioase înșirate în lungul drumului fără sfârșit.

Ne a dat în quartier. Am căzut la un biet om sărac, cu vreo cinci copii mărunței. Ne am lungit cu toții la rând, pe prispă, cu ranițele drept căpătâiu.

Cu ochii țintă în lună, sdrobit de oboseală, mă fură somnul pe când bietul om, scuturându și luleaua stinsă, ne povestea necazurile care i rodeau inima.

N avea în curte nici picior de vită, le vânduse pe toate; vârâse tot ce avea în peticul de pământ, rămas de la părinți; dar de secetă popușoii se înecaseră în buruiană și acum în toamnă nu mai avea nimic... îl auzeam prin somn cum ofta din adâncul inimii, și vorbele lui parcă le repetam și eu șoptindu le așa în neștire:

— Măi frate, și mă tot bat cu gândul, noi ce om mânca la iarnă?

În zorii zilei, corniștii colindau satul sunând deșteptarea; tocmai dimineața la apel s a dat de lipsa lui Drincă.

— Ai auzit, mă, moșneagul îi lipsă la apel, – zicea un sergent altuia.

— A dezertat iar, măi, pârlitu ăla; apoi în meliție moare.

— Cu atât mai bine, adaugă un altul în glumă, îl îngroapă armata pe cheltuiala ei.

Tocmai a treia zi sub seară a venit Drincă, s a întors de bună voie.

Unora le eră milă de el, alții îl întrebau în bătaie de joc ce i fac copii și nevasta: îs „bine mersi?”

În noaptea aceia a dormit în cort lângă mine; l am luat cu binișorul și mi a povestit totul.

Ce jalnică și adevărată eră povestea acestui suflet chinuit.

Mi a spus cum numai s a repezit într o goană să și vadă nevasta și copii și cum a găsit copilul cel mai mic, care zăcea de douăzeci de zile, nevasta bolnavă și ceilalți patru copii flămânzi, și nici un pic de făină în casă. Mi a spus cum a plecat prin vecini ca să l ajute, că n avea nici pentru o lumânare; cum și a îngropat copilul și a lăsat câteva căușe de făină acasă; cum a vrut

să plece de câteva ori și cum îl țineau plângând copiii de poalele mantalei!

— He doamne, ce ți mai sperii eu somnul cu necazurile mele? parcă poți să le înțelegi? – sfârși el întorcându se pe partea cealaltă.

Cu pumnii sub cap, cu ochii pironiți în pânza cortului, ascultam mut de grozăvia acestor mărturisiri, nu eram în stare să leg o singură vorbă, nici măcar de mângâiere.

Am rămas așa înlemnit; nu știu, dormeam sau nu, dar nu mi ieșea din minte bordeiul murdar și sărac; vedeam parcă chipul de ceară al copilului de pe cuptor... desigur visam, căci într un târziu m am deșteptat tresărind.

Toți în jurul meu sforăiau greu, pânza cortului se umfla în adierea unui vânt răcoritor.

Prin gaura în chip de ușă, luna din înălțime privea așa de blând la noi poleind baioneta unei sentinele care picura de somn rezemată pe armă.

Câteva raze ale lunei, ce se furișau în cort luminau fața galbenă și slăbită a vecinului meu care dormea adânc.

Și la lumina tainică ce i mângâia fața, am văzut bine urmele umede de lacrimile ce i se scurseseră de a lungul obrajilor oprindu se în

barba încâlcită și îmbâcsită de praf. Adormise plângând ca un copil.

Prin somn, tresărea gemând încet, înăbușit.

Visa.

*

Manevra se sfârșise; rezerviștii plecaseră toți pe la casele lor, aruncând după obiceiu căciulile în vânt ca semn de bucurie.

Drincă rămăsese să și sfârșească pedeapsa; știam că a intrat în spital bolnav de piept; când într o zi auzii în cancelaria companiei vorbind:

— Dom sergent furier, trebuie să l ștergi din registru și să i pui cruce moșneagului că a scăpat de armată.

— Și armata de el – adaugă un altul.

— Da când a murit, bre?

— He, l a și îngropat de trei zile spitalul militar pe cheltuiala corpului.

Dom sergent major Dobre, glumeț cum era el, sfârși zicând răstit, pe când toți ceilalți râdeau de porunceală cu hohot zgomotos:

— Mâni îl scot la raport; auzi vorbă, să plece pe lumea cealaltă când știa bine că mi era dator încă zece zile de închisoare?... nici nu sfârșise pedeapsa...; e hei leat!... dar nu te iert nici mort!...

O înmormântare militară

Când l a adus întâi pe Niță Clipea, caporalul de pompieri, cu jumătate de trup ars, se cutremura tot spitalul de țipetele lui.

Ai fi crezut că mugește o vită înjunghiată.

Din ziua întâia, maiorul medic, cum îi era obiceiul, se prinsese rămășag cu șeful spitalului, colonelul, că l va scăpa. La ultima vizită însă, maiorul spusese îngrijat că i e teamă de o complicație de inimă.

Era a treia zi de chinuri sfâșietoare; învălit în vată, bandajat, părea o momâe zăcând în patul lui în fundul sălii mari abia luminată de o lampă aprinsă în tavanul afumat.

Toată ziua se plânsese de durere de inimă; spre seară parcă se mai potolise, nu mai țipa, doar din timp în timp icnea greu înăbușindu și câte un sughiț adânc ce i cutremura trupul.

Și în mintea lui se cernea încet, ca printr o sită deasă, aducerile aminte, în o gândire greoae

și împainjenită.

Da, își aduce bine aminte de visul acela frumos pe când dormea rupt de osteneală pe patul lui din cazarmă; cum a sărit în picioare la semnalul acela blestămat de: „foc mare...” Cât ai clipi era gata cu toporașul prins la spinare, sărise în droaga care plecase în fuga cailor. Și parcă simțea sfredelindu i urechile sunetul acela metalic al trompetei ce suna desperat, împrăștiind groază în puterea nopții.

Și fără a și da seamă își încleșta degetele ca și atunci când strângea înfiorat banca, pentru a nu fi aruncat la fiecare pas din droaga ce și sfârâia roatele de piatra pavelei

Un colț al cerului ardea în pară, roșu aprins ca toamna într un asfințit de soare.

Era în adevăr foc mare; flăcările se înălțau pâlpâind în svârcoliri nebune; un rând întreg de case era încins în flăcări. Fumul negru se frământa izbucnind în znopuri de scântei sub țâșniturile apei de la pompe.

Ca focul să poată fi localizat, căpitanul strigase la câțiva toporași să intre pentru a tăia grinzile care legau pereții a două case alăturate.

De două ori îi spusese vagmistrul că nu pot intra oamenii acolo, că o se dărâme zidul;

căpitanul nu voia să asculte. Dase ordin și trebuia să se execute.

În sgomotul asurzitor de țipete desperate, prin fumul care l orbea tăindu i răsuflarea, Niță strângea năbușit coada toporului isbindu i muchia, cu necaz, în grinzile de stejar. Fumu îl îneca, coiful de alamă îi strângea dureros capul; cu ochii închiși isbea în neștire; când o trosnitură prelungită îl asurzi; înăbușit, n avu timp decât un pas să facă înapoi și căzu lungit svârcolindu și jumătatea de trup rămasă afară din dărâmăturile ce fumegeau acoperindu i cealaltă jumătate, care se prăjea sfârâind. Câteva isbucniri de țipete sfâșietoare... și apoi nimic.

L au scos cu jumătate de trup negru, aproape ars. L au pornit în grabă la spitalul militar, acolo s a deșteptat.

Maică sa sta încremenită la căpătâiul lui. De trei zile de când plecase de acasă din fundul mahalalei; îl privea cum se svârcolește sub ochii ei, și i se strângea inima de durere fără a putea să i ușureze chinul.

În liniștea înfiorătoare a sălii, tăiată numai uneori de câte un gemăt înăbușit, bătrâna ațipea răzămată de speteaza scaunului, urmându și

firul gândurilor ce i frământa mintea.

O viață chinuită, vecinic în sărăcie și boală, cu o casă de copii mărunței; și feciorul ei cel mai mare era în armată, mai avea numai șase luni până la liberare... cum îl aștepta ea să i vie, el avea s o ajute, s o scoată din nevoi... în el era toată nădejdea, toată scăparea, ș acum să l vadă trăgându și sufletul sub ochii ei.

Câteodată tresărea deschizând mari ochii înroșiți de plâns, își pironea privirea pe fața îngălbenită și stinsă a bolnavului, care horcăia încet, întretăiat.

Ofta lung, din adâncul inimei, ștergându și cu mâneca soioasă a hanei câte o lacrimă ce aluneca la vale printre sbârciturile obrazului oprindu se în bărbia i ascuțită.

De câtva timp, bolnavul începuse a se frământă sub plapomă; limba vânătă și umflată îi atârna în jos; deschidea ochii mari cu o căutătură rătăcită, apoi pleoapele grele ca plumbul îi cădeau la loc tremurându i genele.

Iar pumnii încleștați îi apăsa pe piept, pentru a și potoli bătăile grăbite ale inimei ce prin svâcniri repezi parcă voia să iasă spărgându i coșul pieptului.

Soldatul sanitar ce era de planton, îi urmărea

mișcările; când deodată plecă grăbit la internul de serviciu.

Internul, un tânăr nalt, subțirel, cu ochelari fumurii, când s a oprit lângă patul bolnavului, i a luat mâna rece, l a privit câteva secunde și clătinând din cap a șoptit sanitarului: „adă repede sticla de coniac”.

Fiecare bolnav, când era în agonie, avea drept la câte va grame de coniac – așa era obiceiul la spitalul militar.

Ceilalți bolnavi, din paturile lor, răzămați de perne își ridicau cu încetul capetele; prinși de fiori cătau cu groază spre patul acela în care se încinsese lupta între viață și moarte.

Bolnavul căsca ochii mari, sticloși, cătând în neștire; un gemăt surd îi scăpă printre buzele vinete și subțiete ce se mișcau borborosind ceva neînțeles.

Apoi se îndoi într o tremurătură spasmotică și un horcăit adânc, prelungit, îi înțepeni trupul – o clipă de tăcere sfântă, plină de groază, până bătrâna izbucni în hohot, ascunzându și capul în plapuma care alunecase pe jumătate de pat.

Internul, cu ochii țintă la patul în care se stângea o viață, își întinse mâna la tabloul din părete, pe a cărei hârtie scria felul boalei, făcu

hârtia mototol și o aruncă murmurând printre dinți: „numai trebuie, s a sfârșit”. Când deschise ușa, vântul scăpă înăuntru și o suflare rece ca ghiața străbătu cuprinsul acelei săli de spital, încinsă de o lumină slabă, roșietică, a lămpei care fumega tot mai tare în pâlpâituri dese și repetate, gata parcă a și trage și ea sufletul.

Ca în totdeauna când murea vreunul, cornistul începu să sune semnalul de rugăciune.

Și pe când trupul rece zăcea înțepenit, cu pumnii încă strânși pe piept, cu fălcile încleștate, sticlindu i printre gene globul ochilor pe jumătate deschiși, afară se auzeau tremurând înfiorat, notele lungi ale rugăciunii, care tăiau liniștea sfântă a nopții, stingându se departe într un ecou sfâșietor de jalnic.

*

Ce vreme urâtă era în ziua aceia de Noembrie. Încă de dimineață începuse a albi prin văzduh primii fulgi de zăpadă, care alunecau în jos topindu se în apa și noroiul de pe străzi.

Generalul, comandant al garnizoanei, ținuse să dea un exemplu frumos, ordonând la toate corpurile să trimită trupe, și toți ofițerii în ținută de ceremonie trebuiau să vie la spitalul

militar de unde avea să plece carul funebru.

Eră un soldat care murise făcându și datoria; avea să fie o înmormântare frumoasă.

Pe la amiază, toată piața din dreptul spitalului militar era plină de lume.

Trupele adunate așteptau de o parte în repaus, cu arma la picior; se formaseră grupuri de ofițeri de toate armele, cu felurite uniforme; unii fumau tăcuți, alții râdeau vorbind în gura mare.

O mișcare se făcu prin mulțime; câteva comenzi repetate se auziră și cornistul sună lung sosirea generalului.

Printre șirurile de ofițeri înțepeniți cu mâna la viziera chipiului, trecu grav generalul: un om scurt, gras, cu niște mustăți albe stufoase.

Totul era gata de plecare.

Carul se puse în mișcare – era o droagă de la pompieri îmbrăcată în cearșafuri albe, curate, iar alama de la felinare sclipea de lustruită ce era; patru cai mari, albi, de la baterie, erau înhămați.

De cum s a pornit carul din loc, au și isbucnit țipetele și vaetele femeilor; parcă venise toată mahalaua acolo – că doar de ai lor era mortul, copilul mahalalei – și cine nu cunoștea pe Niță,

băetul cel mai mare al lui Clipea căruțașul!...

Întreg convoiul s a pus în marș.

La câțiva pași în urma carului mergea generalul și colonelii; apoi pe măsura gradului toată acea mulțime de ofițeri, o împestrițare de uniforme, muzica în cap; iar în urmă veneau șirurile de soldați, pe secții, mișcându se în pas domol și cadențat.

Sub un cer cenușiu, de culoarea pământului, și prin fulgii de zăpadă care pluteau rătăcind leneși până alunecau încet în apa și noroiul care i mistuia ușor, înainta carul la pas, săltând greoiu pe arcuri prin hopurile și băltoagele străzei, împroșcând în lături stropii de noroi.

În urma și în jurul carului mergeau rudele mortului: oameni săraci și prăpădiți, cu capetele goale, sgribuliți de frig în haine zdrențuite; femei bătrâne, ieșindu le părul despletit de sub broboade, își târâiau papucii rupți, gata la fiecare pas a i pierde prin noroiul cleios care le îngreuia mersul.

Și n bocete nesfârșite, și n tânguiri plângătoare, își vărsau durerea, singurele dureri adevărat simțite din toată acea mulțime de lume, care umplea strada cu nepăsarea oamenilor ce privesc la o paradă frumoasă.

Prin mijlocul străzii, noroiul era prea mare și ofițerii se despărțiră în două șiruri mergând de o parte și de alta pe trotuare; soldații însă mergeau de a dreptul, cătând cu jale la cișmele ce aveau să le frece seara ca să lucească oglindă la inspecție.

Printre rânduri, glumele și vorbele de spirit începură a curge din belșug:

— Da știi că i bine să fii pompier! uite ce paradă îți face! – zicea un locotenent de infanterie mergând cu mâinele vârâte în fundul buzunărilor mantalei.

— Ai dreptate, frumoasă meserie, dar numai la moarte – adăugă un altul.

— Monșer, zău că i ridicol atâta paradă și scandal pentru un soldat și încă pe un timp ca ăsta – spunea plictisit un ofițer tânăr de cavalerie, care călca ușor în vârful picioarelor pentru a nu și murdări frumoasele i cisme de lac.

Și toată mulțimea își întorcea privirile zâmbind și salutând figurile care apăreau în pervazele ferestrelor deoparte și de alta a străzii.

La o casă, un grup de domnișoare ce nu și găseau loc la fereastră, șopteau aruncând ochiri

zâmbitoare prin mulțime.

În altă parte, o doamnă în balcon, gata de vizite, cu o pălărie încărcată de pene, cu umbrela subțioară, încheindu se la mănuși, privea cu ochi cercetători prin valurile colorate, prin acea felurită mulțime de uniforme; desigur căta vreo cunoștință.

— Titi, mă prind că la tine se uita așa de drăgălaș Bela.

— Ași!... nu știi că Nicu îi acum în grațiile ei.

— Da madam Rizeanu ce gătită sta și ce duios cătă spre noi!

— Ei, asta i, doar știa că o să trecem noi pe aici, putea să piardă ea o ocazie ca asta?

Vorbe de spirit, crâmpeie de discuții în gura mare, glume mai mult sau mai puțin sărate urmau fără sfârșit.

Desigur nu te ai fi crezut la o înmormântare dacă nu te înfiora din când în când notele plângătoare ale marșului funebru, care despicau aerul răspândindu se departe și mureau frânte de zidurile caselor într un ecou vag, de o duioșie jalnică, dureroasă.

Adesea acoperea c un zgomot sinistru câte un hohot de plâns, ce izbucnea din grămada nenorociților ce se târau, alunecând prin noroiul

cleios, ținându se de car și de capetele cearșafurilor înnegrite de stropii de noroi.

Prin centrul orașului a început a se micșora numărul mulțimii.

— Da unde i Dumitrescu? – întreba un căpitan de infanterie.

— S a evaporat, îi răspunse un altul.

— Las că o șterg și eu acuș; nu se mai cunoaște prin mulțimea asta.

Când a ajuns convoiul prin marginea orașului, prin mahalaua de unde era mortul, caii albi, bătrâni, se opinteau din greu, întinzându se în hamuri, pentru a urca la deal carul ale cărui roți se năMoleau în gropile de noroi.

Și în fața caselor mici, sărăcăcioase, îngrămădite în neorânduială de a lungul drumului fără sfârșit, o lume săracă, oamenii femei, copii zdrențuiți și murdari, pe jumătate desbrăcați, cum erau în case, ieșeau să vadă mortul – căci doar de ai lor era.

Pe când fulgii de zăpadă se cerneau pe capetele lor goale înghețându le suflarea, unii își făceau semnul crucii cătând înfiorați, cu sfințenie; alții murmurau cuvinte neînțelese clănțănindu și dinții în tremurături de frig.

În fața unei căsuțe tupilate, cu geamurile

lipite cu gazete, câteva vecine strânse în poartă, cu mânile la bărbie, se căinau în gura mare; „săracul băet!... biata Smaranda!...” și clătinând din capete urmăreau până departe, cu ochii înecați în lacrimi, șivoiul acela de lume ce se scurgea încet și trăgănat.

Și ningea, ningea mereu, împrăștiind o tristeță adâncă, care apăsa tot mai tare pe sufletul celor nenorociți.

Când a ajuns convoiul aproape de cimitir, nu mai rămăsese nici un sfert din mulțime și din cinci preoți care plecaseră, nu mai erau de cât doi.

Carul s a oprit.

Patru soldați ridicară coșciugul și apucară în pas rar și măsurat printre șirurile de cruci și movilitele de pământ moale și umed.

Trupele s au oprit formând un pătrat în jurul groapei proaspete.

Un pluton de soldați așezat mai departe aștepta gata să tragă focuri de salvă, cum e obiceiul la scoborârea coșciugului în groapă.

Soldații luară arma pentru onor; un căpitan de stat major cu o hârtie în mână, suit pe o movilă de țărână scoasă de curând din groapă, rosti câteva cuvinte, care abia atingeau auzul în

sgomotul tânguirilor de lângă groapă.

Numai vântul prin suflări răpezi și înghețate aducea sunete, vorbe desperechiate, pe care le înfigea din timp în timp în urechile celor mai depărtați.

Era vorba de: datorie... camaradul Niță... țara... armata... iarăși datorie... și nu știu mai ce... pentru că șirul vorbei i se perdu stins de glasurile preoților, în cântecele înfiorătoare de: „veșnică pomenire”.

Și n groapă, în pământul moale și umed în care se strânsese apă, coșciugul căzii cu un sgomot surd și năbușit, ca o piatră grea aruncată într o baltă.

În același timp, plutonul de soldați descarcă armele în trei focuri de salvă și trei bubuituri rare, sguduind coprinsul, umplură văzduhul răspândindu se pe vale și spărgându se în fund, departe, în peretele dealurilor împânzite în ceață plumburie.

Și prin fumul roșietic, mirositor, de tămâe, ce se pierdea mistuit de norii de fum albicios prinși încă de vârful țevilor, de abia se desprindeau chipurile celor strânși în jurul groapei.

Iar prin ecoul repetat al bubuiturilor frânte, se amestecau țipetele de durere ale despărțirii

pe veci – mama lui Niță, care isbucnise în hohot, cu părul despletit în vânt, cu degetele încleștate, ridicându și manele în sus către cerul cenușiu, din care se rostogoleau fără sfârșit fulgii de zăpadă albi și reci, care atingeau parcă înfiorați pământul negru cernit...

... Mulțimea se răspândi în grabă spre poartă – era și târziu.

Două bătrâne, rămase mai la coadă, cu urmele lacrimilor, umede încă, prin zbârciturile obrajilor, mergeau prin noroiul cleios sprijinindu se de garduri și vorbind în gura mare:

— Sărăcuța Smaranda lui Clipea!... ce face ea fără nici un sprijin!... mândreță de flăcău ca Niță... mai mare păcatu...

— Da ce i dreptu... frumoasă îmormântare... mai ceva ca la un prinț, soro, zău așa!...

Galați, 1899.

Amintiri din manevre

Ploaia rece și măruntă, cernută parcă prin sită, începuse să cadă de cu noapte. Deși ordinul de plecare era pentru ora șase dimineața, dar după vechiul obiceiu moștenit în armată, fiecare căpitan se grăbea să și pregătească trupa mai din vreme, pentru ca ai lui să fie cei dintâi gata de drum. De pe la miezul nopței sgomotul crescuse înfiorător: strigătele, înjurăturile, nechezatul cailor, huruitul trăsurilor de subsistență, învălmășeala aceea a miilor de oameni care și strângeau grăbiți corturile ude de ploae, s amestecau în haosul întunecos al nopței, ridicându se într un sgomot nelămurit, prelung și fioros ca mugetul mărei în răscoala unei furtuni.

Toată ziua n am mâncat decât pesmeți muiați de ploae.

Pe la amiază, trecurăm râul Ialomița de a dreptul, prin apa ce ne ajungea până la subțiori,

în timp ce de pe mal, atașații străini, călări, admirau „rezistența soldatului român”.

Cei dintâi kilometri de drum ce ușor îi străbătusem. Dar cu cât vremea trecea și noi mergeam mereu, cu atât ranița se îngreuia mai mult îndoindu ne spinarea tot mai tare, arma mutată de pe un umăr pe altul se făcea tot mai grea; cișmele tot mai anevoe le ridicam, încărcate de noroiul cleios și moale, de prin arăturile de toamnă, prin care înotam.

O zi nesfârșită de drum greu, chinuitor, îndulcită numai din timp în timp de aria duioasă și naivă, pe care o cântă în gura mare Lupan, cântărețul companiei: un țigan înalt, cu mustața răsucită și cu bonetul dat pe ceafă.

Fiecare companie trebuie să și aibă artistul ei, protejatul tuturor gradelor, omul căruia i se iartă orice și care, la un semn al căpitanului, e gata a și face cu sfințenie datoria de artist.

Cântece rămase moștenire, de cine știe când prin rândurile oștirei: „Un soldat din oastea română” ori:

„Maică măiculiță,
Ia ieși la portiță,
Și mi dă drumu n casă
Ca să stau la masă.”

Și toată lumea repetă cu glas jalnic cuvintele știute de toți, și care în anume împrejurări, iau un farmec deosebit, având darul de a răscoli aducerile aminte, făcând să uiți pentru câteva clipe, greul și amarul drumului fără sfârșit.

Mai sub seară ploaea încetase dar nu se mai auzeau nici cântece, nici glume; parcă amuțiseră cu toții. Nici o vorbă măcar nu eșea dintre rânduri; doar uneori câte un oftat înăbușit se auzea din mulțimea acelei turme omenești, care se târa încet și în neorânduială, în lungul drumului, de a curmezișul ogoarelor pustii, părăginite.

Și cum mergeam atunci, amărât de suferințele marșului, în zgomotul cadențat și monoton al gamelei care se certa ciocnindu se de o cataramă a raniței din spinare, cum mergeam având în jurul meu aceiași oameni cu fețele ofilite de oboseală, cu trupurile istovite și aplecate înainte, abia ridicându și picioarele, șchiopătând de rosăturile cismelor... atunci numai am înțeles marele adevăr ce coprindea cugetarea spusă, de un nu știu care celebru general: „În cele mai mari războaie, victoriile nu se câștigă cu capul, ci cu picioarele”.

Într amurg, prinse a se întinde, departe n

zare, o fâșie sângerată tivind cu roșu orizontul întreg.

Și noi mergeam mereu înainte, tot înainte, pe șesul acela întins și sterp, al cărui fund amăgitor, parcă anume se muta mai departe, fără a putea fi atins vreodată.

Și nici o casă, nici un pom, nu întâlnea vederea; doar unde și unde, cumpăna vreunei fântâni se legăna încet scârțâind a jale.

Atunci, încă de departe, se zăreau oamenii care se rupeau din grămadă și o luau pe furiș târându se ca șopârlele prin șanțul șoselei, ca să ajungă să pue mâna pe ciutura cu apă și s o răstoarne pe obraji, pentru a se mai înviora puțin.

Aceia cu toții rămâneau apoi la urmă, în coada coloanei, neputând să și mai apuce locurile lângă tovarășii care se depărtau mereu, în cadența aceluiaș pas obicinuit.

Într un târziu, se ivi luna arătându și fața rotundă și plină, așa de blând cătând la noi de după colțul unui nour fumuriu, de unde își arunca lumina i de beteală peste tot cuprinsul până departe, oprindu se pe umbrele sure și nedeslușite ale unui sat pierdut pe întinsul câmpiei.

„Se vede... se vede... ajungem”" și o mișcare deosebită se simte prin mulțime.

Ca prin farmec, un fel de murmur de bucurie copilărească se respândește printre rânduri. Voințele se încordează, osteneala nu se mai simte, puterile se îndoiesc, pașii se fac tot mai mari, și ochii străbătând depărtarea cată țintă la luminele acele roșii, slabe ca niște ochi osteniți care vegheau în noapte, licărind la geamurile caselor tupilate.

Era satul în care trebuia să cantonăm până a doua zi.

Când am ajuns acolo am mai găsit încă vreo trei regimente care umpluseră satul împărțite pe la case.

Strada din dreptul cârciumei era înțesată de soldați. Fiecare, strângând gologanul în mână, se îngrămădea ca să străbată până la fereastră unde se vindea pâne, rachiu și tutun.

Cârciumarul, om practic, își fortificase cârciuma înainte de a fi asediată: bătuse scânduri la ușe și la ferestre, lăsând numai o gaură pe unde întindea mâna și, după ce primea paralele, dădea marfa cerută.

În sfârșit, departe, tocmai în coada satului, ne a găsit și nouă cuartier.

Am căzut la un biet unchiaș, un suflet bun de creștin, care a și pus ciaunul la foc cum am trecut pragul casei.

„Da dincotro, voinicule, că după vorbă parcă îi fi moldovean”; și mă privi, cu atâta milă și duioșie, bătrânul acela cu fața încrețită și luminată de limbile roșii ale focului care se încolăceau pâlpâind pe vatră.

„Mărico, ia mai adu murile alea pân s o cerne mălaiu”; și Mărica, fata unchiașului, se ivi în prag, înaltă și mlădioasă, cu obrajii rumeni, cu buzele roșii și umede, cu niște ochi aprinși, mari și negri ca și murile ce le aducea în șorț.

Un copilaș ca de vreo șapte ani, nepotul moșneagului, cum sta după vatră, mă măsura cu ochii lui vii, cercetători; ca să l mai îmblânzesc îi dau arma în brațe și i pun țigara în gură.

„Ia lasă l, domnișorule, c abea l am desbarat de năravul ăsta; când l am luat de la tată so trăgea tutun cum îi șarpele”.

Nu puteam să mi stăpânesc râsul; un copil de șapte ani care se lăsase de fumat.

Târziu, cu trupul amorțit de osteneală, am adormit pe prispă și ochii aceia aprinși și negri cum îi mura, au strălucit mereu stându mi de strajă în somnul adânc și plin de visuri dulci.

Des dimineață, cântecul cucoșilor din sat se întrecea cu sunetul metalic al goarnelor care cântau zorile.

Un: „rămas bun” și „umblați sănătoși, voinicilor” zis cu n glas blajin, o privire înduioșată de milă și de părere de rău și... la drum!

Din front ne am aruncat încă odată ochii în urmă spre casa unchiașului: pe prispă în pervarzul ușii, se zărea parc o umbră cătând în lungul dungei albe a șoselei ce se perdea departe în ciața dimineței.

Pe drum, una din cartușiere pe care o știam deșartă mi se părea prea grea; o deschid și o găsesc plină cu mure. Mărica mi o umpluse pe ascuns.

Și cum mergeam în șir, cătând înainte, nu era chip să scap de ochii aceia, adânci și negri care mă urmăreau sclipind la fiecare pas.

Ne apropiam de Otopeni; acolo trebuia să întâlnim inamicul ce avea să atace fortul; – așa era tema manevrei.

Departe încă de sat, ne întâmpinaseră bicicliștii, călărețiii, trăsurile, toată lumea mare venită din Capitală ca să privească la lupta ce avea să se dea.

Se zicea că Regele, Regina și miniștrii sunt veniți la Otopeni ca să observe lupta de pe înălțimea fortului.

În depărtare se zăreau câteva pete negre mișcându se pe întinsul câmpiei.

Un ofițer de stat major urmat de câțiva călăreți veneau în galop spre noi: „s a semnalat inamicul” și vestea se răspândește ca fulgerul printre rânduri. Auzul se ascuțește, degetele se încleștează pe curelele armelor, pașii se fac tot mai vii, ochii se deschid tot mai mari, cătând întrebători la acei ce printr un semn sau o comandă le va porunci ce trebuie să facă.

S au luat formațiile de luptă.

Plecăm în pas gimnastic să ocupăm o poziție în aripa stângă. Ce goană nesfârșită prin bulgării arăturilor; câțiva căpitani bătrâni rămân în urmă gâfâind; picioarele abia se mai pot ridică, suflarea ni se taie; vreo doi soldați cad tremurând la pământ, sanitarii îi culeg din urmă.

În aripa dreaptă lupta s a angajat.

Din ce în ce se întețește ploaia de pocnituri; sunt focurile liniei de tiraliori.

Ne oprim pe marginea unei șosele, culcați pe burtă în lungul taluzului deschidem focul.

Fortul începe canonada. Și când monstrul acesta cu trupul îngropat în pământ, începe să arunce flăcări prin nări, pământul parcă se ridică clătinându se din temelii și văzduhul întreg se răscoală cutremurându se, întunecat în nori de fum.

Bubuitul lung, repetat, al gurelor de foc din cupole, umplând cuprinsul, se pierde în pustiul câmpiei întinse, fără margini.

O baterie de artilerie de câmp, vine în goana cailor să ocupe o poziție dincolo de drum.

Ajunge în dreptul nostru ca să urce de pe câmp pe șosea și, când tunul din cap intră smuncit în șanțul șoselei, cei trei soldați de pe cheson își perd cumpătul și sunt aruncați într o clipă înainte, sub roatele tunurilor care trec toate în goană turbată peste trupurile lor.

Înfiorat de groază am închis ochii.

...Când m am uitat iarăși, n am mai văzut decât bucăți de trupuri omenești împrăștiate, creeri răspândiți și amestecați cu pietricelele șoselei înroșite de sânge cald.

Dar tunurile erau departe, ajunseseră pe poziție, și așezate în baterie, își începură tirul. Lumea de sus, de pe înălțimea fortului, în admirație privea ca la o reprezentație frumoasă

și bine jucată, care reda închipuirea grozăviilor războiului.

...Muzicile și corniștii încep să sune „atacul”. Noi o luăm la fugă, din ce în ce mai repede prin iadul acesta care fierbe de strigăte, clocotind în bubuituri de tun și n sunete de trâmbițe.

Și alergăm mânați de notele metalice ale „atacului”, acele note aprinse care îți smulg parcă picioarele din încheeturi, ne mai dând pas minței să lucreze, ci numai pieptului să se umfle în strigătele nebunești de „ura” nesfârșit... și alergăm într o goană din ce în ce mai turbată, aiuriți și în neștire!...

*

...Tocmai la sfârșit, după ce a sunat „încetarea manevrei” mi am întors privirea în urmă spre șosea.

Am zărit crucea roșie a unei căruțe de ambulanță: le duceau, culese grămadă, acele țăndări de trupuri omenești.

„Văzuși, măi – zicea un ofițer – pe nenorociții ăia, i au terciuit cu totul.”

„Ei, ce vrei: victimele manevrei” îi răspunse flegmatic un căpitan bătrân.

...Și când gândești că manevra nu i de cât o palidă imagină a acelui sinistru joc ce se

numește: războiul.

1897

După douăzeci de ani.

D nei Armonica G...

Ce bucurie am simțit când îmbarcându mă pe vaporul care cobora Dunărea, am dat cu ochii de Miluță. Cu ce mulțumire sufletească ne am strâns în brațe; prieteni buni și vechi, pe care vremea ne despărțise, aproape să ne pierdem urma.

Mână în mână, ca doi școlari, ne uitam acum unul în fața altuia. Ne măsurăm din ochi, ne cercetam trăsăturile cunoscute și totuși oarecum schimbate de cutele adânci săpate de vreme.

Și pe când ne admiram laba de gâscă, care începuse la amândoi să ne încrețească pielea de la coada ochilor spre tâmple: acelaș regret ne lunecă întru un suspin ușor pe buze:

„Așa i că nbătrânim!... fără să știm... mereu, pe nesimțite!...”

— Ce iute trece viața... numai când o măsuri privind în urmă, o vezi cât de scurtă a fost și

cum s a risipit fără s o prețuim cum trebuie.

Amândoi parcă simțeam o nevoie ascunsă de a ne mângâia, încurajându ne unul pe altul.

Miluță tăcu o clipă, apoi cu ochii la părul încărunțit, îmi zise: „Altfel te văd destul de verde, doar pe la tâmple a nins cam mult la tine; cât despre mine, adaugă el râzând, pe când își descoperea capul chel strălucitor:

— E fildeș curat, nu i așa?

— Tot singur, Miluță? Vecinic, flăcău tomnatic? Nu te ai mai hotărât să te însori, tu care ai plasat atâtea acțiuni de simpatie prin toate garnizoanele pe unde ai trecut?

— Tot singur, dragul meu. Tu știi ce greutăți am avut de dus. Apoi și firea mea poate i de vină... tu mă cunoști.

Și după ce tăcu puțin, îmi zise clătinând din cap:

— Și mai la urmă, pe mine nici o femee nu m a iubit cu adevărat, așa de mult pe cât îmi cerea inima.

După ce ni am ales un loc retras pe punte, în fața a două halbe spumoase, am început să legăm firul rupt al trecutului, depănând amintiri de tinereță pe ghemul vremii.

De mai mult de douăzeci de ani îl cunoșteam

pe Miluță. Ce natură ciudată! În viața mea n am mai întâlnit o asemenea alcătuire sufletească.

Școala n o făcusem împreună. Ne am cunoscut mai târziu ca ofițeri tineri. Știam vag ceva despre origina macedoneană a familiei lui. Suferise și muncise mult. Pe când noi ceilalți în câteva zile ne tocam solda, el trimetea regulat o parte la cei rămași acasă.

Am legat cu el o prietenie strânsă, pe când ne aflam îmbarcați pe acelaș vas, lucrând la harta Dunărei. Câțiva ani i am trecut trăind viața monotonă de mică garnizoană, prin porturile din susul Dunărei.

O vară întreagă am petrecut o în portul C... Eram vreo șase, toți tineri și, niciunul însurat. Apariția noastră făcuse oarecare senzație în oraș.

Părinții și fetele începură de a doua zi vânătoarea și pontajul pentru căsătorii.

Dar, ce desamăgire! Iluzii pierdute, speranțe înșelate...

Deprinși cu viața „publică" ocoleam societatea, fugeam de viața intimă de familie. Stam toată ziua pe apă lucrând și măsurând pe arșița soarelui. Seara ne mulțumiam să ascultăm o serie de cântece răgușite, la o grădină de

varietăți unde ne cheltuiam banii și tinerețea. Unul făcea teorii ca să și îndreptățească purtarea: „marinarul nu trebuie să aibă legături cu uscatul, el e logodit cu apa”. Altul, mai sincer, spunea curat: „mi i frică de încurcătură, sunt păcătos în chestii de inimă; când încep să alunec, mă duc de a dura ca un bolovan până în fundul prăpastiei”.

Singurul care făcuse cunoștințe era Miluță; lui, toate ușile i se deschideau. Avea un talent deosebit de a se alipi de unele familii; ajungea în scurt timp amicul intim al casei. Noi începurăm a l tachina. Cum era firesc, la început, n a fost cruțat de gura lumii. Dar, lucru rar, cu toții au amuțit când au văzut la dânsul dovezi de prietenie curată.

O trebuință sufletească, nevoia de o inimă amică, îl silea pe omul acesta să și lege viața de câteva familii.

Devotat până la sacrificiul vieții, rămânea în serviciul unor femei frumoase, pe care poate că le iubea în taină.

Nici o dorință nu arăta pe față. Părea cuprins de un fel de pasiune încătușată, neîmpărtășită.

Desigur că nu era adevăratul, unicul amor, divina flacără, puterea aceia suverană care i

deasupra oricăror alcătuiri de legi și stăvili omenești.

Nici ceia ce se numește flirt – jocul ușor și distractiv de galanterii periculoase; și nici amorul platonic, înclinarea aceia mutuală, de o ideală candoare. Un amestec bizar de sentimente... Uneori părea robit de o dragoste fără speranțe, iar alteori lega prietenii de felul celor din melodrame.

Trebuința sufletească de a iubi, părea să fie la dânsul cu mult mai mare decât aceia de a fi iubit.

Dacă era mulțumit sufletul lui cu această prietenie durabilă și senină? Dacă această prietenie se schimba apoi în dragoste adevărată și mistuitoare? Niciodată n am putut ști sau distinge felul și nuanța iubirilor lui Miluță. Pe când alții ne apăreau limpezi ca sticla transparentă, el rămânea acelaș, închis și neînțeles.

Niciodată n avea numai o singură legătură. În fiecare oraș avea două sau trei simpatii, cărora părea că i gata să și închine viața. Împărțea tuturor aceiași egală iubire... Așa că s ar fi putut spune că forțele sentimentale se neutralizau – poate asta îl susținea să nu cadă. Nu știu să fi

avut în viața lui vreo aventură.

Nici o umbră de gelozie nu deștepta în inimele bărbaților însurați. Primea confidențe, făcea servicii, scria și primea scrisori, dădea cadouri fără să provoace supărări sau grijă.

De la dânsul am învățat că unei femei măritate îi este permis să primească flori, parfum și bomboane, căci după cod aceste trei articole nu sunt considerate drept cadouri.

Colegii, că să l năcăjească, în fiecare zi îi scorneau câte o poreclă nouă:

Miluță inimă largă.

Sultanul din Bagdad.

Cavalerul servant.

Monopolul confidențelor...

Înțepătura glumelor, uneori nesărate, ajungea până la cruzime:

Salvadentul sexului frumos.

Discreția garantată.

Curtezanul public.

Domnul Căzăturescu.

Locotenent Crampon.

Dar el nu se supăra, decât atunci când credea că una din simpatiile sale ar putea fi atinsă prin vreo glumă.

Nu pot să uit o scenă după care am putut

cunoaște firea acestui om.

Era în orașul acela o doamnă văduvă cu patru fete mari, frumoase dar fără nici o zestre. Miluță, în rolul de tutore pe care și l luase singur, reușise să le căpătuiască cum nimeni nu s ar fi gândit. Un ofițer mai tânăr, care era în vorbă cu cea mai mică, părea că stă încă pe gânduri, căci fata nu avea zestrea cerută de regulamentele militare.

Atuncea l am văzut pe blândul Miluță înfuriat și hotărât.

— Pentru ce ai compromis fata? Dacă în trei zile nu înaintezi actele de dispensă de dotă, să știi că te provoc; te bați cu mine la zece pași distanță, cu „Manlicher!" și ochii lui mici erau tulburi și fulgerători.

Scund, slab și nervos, cu trupul încordat, avea înfățișarea unei hiene sburlite.

Un coleg șopti atunci: „Vocea sângelui! numai la furie apare anțarșul macedonean".

În orașul în care ne aflam atunci, avea trei simpatii. După anumite calități, el da fiecăreia câte o numire de admirație.

Nevasta unui doctor, o pianistă de talent, cu părul mat și ochii catifelați, era femeia genială. O profesoară mică, vioaie, cu părul rătezat la

ceafă, cu pălărie băețească, – pentru că fuma și citea la berărie pe Nietzsche, era femeia superioară. Iar Geta Ulmeanu, o blondă cu ochii mari, albaștri, măritată c un inginer mai bătrân și cartofor, era femeia sfântă.

*

Geta!... „femeia sfântă”... De câte ori în viața mea nu mi a venit pe buze numele ei șoptit în taină ca o rugăciune.

Pe femeia asta am iubit o eu în prima tinereță.

O iubire ciudată, eterică. Mă întreb și azi dacă n a fost numai un vis în prima palpitare a vieții, numai o umbră a amorului adevărat, a acelui sentiment unic și etern. Și totuși, în acordul sufletelor noastre de atunci, câtă armonie, câtă căldură; momentele acelea de fericire divină nu pot să le asamăn cu nimic altceva în lume, căci nu le am mai putut simți a doua oară în viață.

Pe vremea aceia, abia scăpat dintre zidurile școlii, numai în pragul vieții, mi se zicea: sălbaticul. Privit ca un animal de o specie rară și curioasă, treceam liber prin lume cătând țintă înainte, fără a privi în lături; tocmai târziu am căzut târât în vârtejul valurilor vieții.

Ofițerii ceilalți plecaseră în susul Dunărei cu lucrarea hărții. Miluță și cu mine trebuia să rămânem toată vara în acelaș port, – pe o șalupă mică, cu o singură cabină așa de strâmtă încât abia ne puteam învârti. Ne îmbrăcam pe rând afară pe punte, căci între cele două paturi era întinsă o masă imensă cu hărți și planuri. Pe când prietenul meu se chinuia calculând și desemnând, eu fumând citeam sau visam.

Pe timpul acela am cunoscut o pe Geta,

De mai multe ori o zărisem de la distanță, dar niciodată nu mă apropiasem de ea; o teamă instinctivă mă ținuse departe.

Ne am întâlnit într o zi pe la sfârșitul lui Mai, cu prilejul unei escursii pe Dunăre.

Ne am dus cu șalupa la o carieră de piatră de pe malul fluviului, să l luăm pe inginerul Ulmeanu care avea acolo niște lucrări.

Veniseră și câțiva ofițeri și magistrați cu familiile lor, bucuroși că se pot plimba pe apă.

Ce întipărire mi a lăsat în minte momentul întâlnirii, misterul acelei sclipiri electrice, când ochii noștri s au oglindit unii în alții pentru întâiași dată!

Am văzut o pe mal, la capul schelei din fața șalupei. Trebuia să pășească încet, cu atenție, pe

o scândură îngustă, de aceia se uita țintă în jos. M am răpezit s o ajut. Mi a întins cu grație mâna ei fină, fără să și ridice privirea.

Numai când a călcat ferm pe bordul șalupei și a ridicat ochii ei albaștri, adânci, cătând țintă în ochii mei.

Din clipa celei dintâi priviri părea că licărise scânteia acelui foc lăuntric ce pâlpâe în inimi înăbușit în taină.

M am prezentat singur. Miluță, care tocmai atunci se urca pe punte, adăugă râzând: „ăsta i sălbaticul de care ți vorbiam".

— Din câte am auzit mi se pare că vă cunosc de mult, răspunse ea învăluindu mă într o privire blândă și prietenoasă.

Simții o neliniște și bătăile inimei deveniră mai repezi. Aveam nevoie să umblu și n aveam loc să mă mișc. Îmi găsii de lucru la probă și începui să sorb până în fundul pieptului unde simțeam un gol, aerul proaspăt și rece al dimineței.

După ce am plecat, m am liniștit puțin. Și, pe când șalupa aluneca ușor pe oglinda străvezie a Dunării, m am apropiat pe nesimțite, la pupă, de grupul care se formase acolo vorbind și admirând frumusețea naturii.

Așezat la pândă o priveam pe Geta cu atenție, vroiam să prind toate nuanțele figurii, toate liniile acestui minunat profil femenin. Căutam în liniște să mi dau seama de unde vine armonia pe care o întrupa această ființă, farmecul tainic pe care l răspândea, de la prima vedere.

Era înaltă foarte mlădioasă, delicată, aproape fragilă; cu mișcări încete, elegante, de o naturaleță desăvârșită.

Peste bluza ușoară de mătase neagră o dantelă de Irlanda, ca un val de spumă albă, îi acoperea tot bustul. Gâtul gol de tot, ovalul figurii cu trăsături fin modelate, străluceau scăldate în lumină; și în razele soarelui pielea albă, fragedă, părea o țesătură satinată.

Vântul nebunatic, ce adiea pe apă, flutura, plutindu i în jurul capului câteva bucle desprinse din păru i auriu roșietic, cu tonuri de aramă topită.

Câte tipuri de frumuseță feminină nu mi au văzut ochii, prin diferite țări cât am umblat prin lume, dar nicăeri n am întâlnit asemenea ființă, care să radieze în juru i atâta farmec atrăgător de la cea dintâi privire...

Mai mult decât în desemnul acelei figuri gingașe, secretul cred că stă în ochii mari,

umbriți, cu irisul albastru, culoarea peruzelei, în adâncimea cărora o taină sufletească părea că se ascunde.

Atras, învăluit de razele privirii calde, de un zâmbet dulce ca o desmerdare, simțeai că te apropii de armonia vieții, suprema fericire pe care o visăm cu toții.

Din locul în care stam nu înțelegeam ce spune, deși îmi ascuțeam auzul; dar glasul ei îmi alinta urechea și timbru i muzical mi se părea o melodie dulce. O comparam pe rând cu toate celelalte femei ce se găseau acolo. Nici umbră de asemănare; părea de o altă rasă străină și rară.

Cum de se rătăcise aici această creatură? Căzută parcă dintr o altă planetă în fundul acesta de provincie obscură, într o lume atât de banală.

După câtva timp apropiindu mă intrai în vorbă. Am văzut îndată că ea mă asculta cu atenție deosebită.

Vorbind, mă însuflețeam pe măsură ce apropierea se stabilea mai mult. Eram de o vervă neobicinuită. Îmi aduc aminte că povesteam întâmplări dintr o călătorie din Scandinavia, unde fusesem c un an mai înainte.

Vorbeam de blondele Nordului, cu părul auriu, cu ochii albaștri și cuminți, care stau câte zece ani logodite, așteptându și iubiții duși peste ocean, să și facă stare, pentru ca apoi, întorși, să poată întemeia căminul.

Ea asculta cu atenție, c un fel de mulțumire sufletească care i colora obrajii, surâsul și privirea i prietenoasă.

O sorbeam privind o pe furiș cum își apleca ușor capul să prindă cuvintele pe care vântul le fura.

Apoi, după ce am tăcut, ea n a mai ascultat pe alții; și a tras puțin scaunul lângă balustradă și a rămas mult cu ochii duși pe luciul apei. Pierdută, ca ntr un vis, părea că urmărește ceva, în jocul sclipitor al razelor de soare pe solzii argintii ai undelor de apă.

Tot drumul am fost ca într un vis frumos, într o beție dulce; mi se părea că sorb cu deliciu dintr o băutură spumoasă, amețitoare.

Ne am întors târziu, pe una din acele nopți clare, când cerul întreg se resfrânge scânteind în adâncul tremurător al Dunării. Un colț de lună nouă, ce străpunsese un nour poleit, ne urmărea sclipind pe oglinda apei ca lama unui paloș de argint.

De a doua zi începură a se arătă simptomele acelei boli care se încuibează în noi fără să știm cum, și ne copleșește viața,

În firea mea și în lumea din jurul meu simțeam ceva schimbat. O putere nouă parcă, mă însuflețea la umblet și în vorbă. Uneori senin, vioi, călcam sprinten, hotărât, cu pieptul înainte, cu ochii scânteind, vibrând de fericire. Alteori nervos, neliniștit, c un gol chinuitor în suflet, cuprins parcă de friguri, cu trupul fără vlagă, îngreuiat ca plumbul.

Mâncam puțin și fumam toată ziua; nu mai puteam dormi decât trei patru ore, iar de lucrat, deloc – nu i vorbă că nici înainte nu prea lucrasem mult. Umblam pribeag pe malul apei ca un școlar fugar. De zece ori pe zi treceam prin fața casei ei. În fiecare seară veneam să văd... dacă luminile erau aprinse acolo și rămâneam cu ochii la un geam, luminat de razele aurii trecute prin mătasa perdelei care cădea în falduri.

De ce aș ascunde azi curatul adevăr?

La început mă lingușiam chiar și de cânele din curtea ei. Cu ce plăcere îi mângâiam blana sburlită și ce duios cătam în ochii lui cei blânzi și parcă așa de iubitori. „Leul”, deși nu era de

rasă, un câne ciobănesc lățos și nespălat, dar era în destul de fin să mi simtă slăbăciunea. Știuse așa de bine să mi speculeze pasiunea, încât reușise îndată să fie primit în porție la cazanul soldaților de pe șalupă,

Simțeam bătăile grăbite ale inimii de cum zăream de departe boneta cu panglicele pe spate, pe care o purta Frau Berta, bona ce venea în fiecare zi să plimbe copilul prin port.

Stăpâna ei știam că trebuia să vie în urmă.

Frau Berta, cu care mă deprindeam să vorbesc nemțește, avea un păr roș, deslânat; urâtă, dar foarte simpatică îmi părea pe atunci.

Copilul, purtat în cărucior, un băețel bălan și rotofeu mi se părea un îngeraș din cer căzut într o movilă de horbote legate în panglici albastre.

Bărbatul Getei, inginerul Cristea Ulmeanu trebuie să fi fost om frumos în prima lui tinereță; acum avea figura obosită, părul sburlit și ochii înroșiți; era mai totdeauna nervos și agitat.

Se spunea despre el că fusese un inginer distins, făcuse școli prin străinătate, avusese lucrări însemnate și câștigase bani mulți pe care îi pierduse la jocul de cărți.

Umbla mult pe drumuri după lucrări și

afaceri, iar cât sta în oraș, nopțile le petrecea mai mult la club decât acasă.

Era dintre bărbații care nu știu de ce se însoară.

Nu era gelos deloc; simțindu se bine, în siguranță, cu o femee frumoasă, deșteaptă și cuminte, avea un fel de mândrie – plăcerea stăpânului ce și vede calul frumos că i admirat de toți câți îl privesc.

La început făceam plimbări pe malul Dunării cu toții împreună. Eu o întovărășeam pe Geta, bărbatul ei venea în urmă cu Miluță pe care l cunoștea demult, înainte de a fi însurat.

După scurt timp inginerul fu nevoit să plece în Germania, pentru comanda unor mașini ce avea de instalat la niște lucrări.

De pe puntea șalupei mele așteptam ora când Geta venea să și facă plimbarea zilnică în port. Stam cu binoclul la pândă, o cunoșteam de la distanță; avea un fel de ritm în mersul ei sigur și grațios. Venea întotdeauna cu lucru sau c o carte, mergea pe malul apei până la o salcie bătrână unde se așeza la umbră. Sub salcia aceea am stat și eu ceasuri întregi robit de glasul și de privirea ei, trecând prin toată gama emoțiilor nedeslușite ce turbură iubirea

înflăcăratei tinereți.

Când mă gândesc la starea aceea sufletească, la mulțumirea tainică în care pluteam, orele ce le trăiam acolo mi se par cele mai frumoase din toată viața mea.

În schimbul de observații ce făceam cu ea, avea un chip de a privi și înțelege viața și lumea dimprejur care mă încânta și mă uimea adânc. În fiecare zi descopeream mai multă putere și fineță în judecata ei. Adesea surprindeam câte un val de tristețe care i umbrea privirea. Dar nu se plângea niciodată de soarta ei, deși simțeam că e nefericită. Cu vorba și zâmbetul cuminte mă potolea, îmi îmblânzea asprimea cumplită de câte ori mă aprindeam vorbind cu pasiunea și avântul tinereții.

Îi sorbeam cuvintele de pe buze și i urmăream orice mișcare; un gest, o intonație mă încânta, mă urmărea vibrând în mintea mea zi și noapte, până o vedeam din nou.

Mă aruncasem în valurile iubirii fără să mi dau seamă, uneori pluteam deasupra, legănat de undele dulcilor iluzii, alteori mă zbăteam în neștirea chinuitoare a îndoielii. Simțeam de la început că i place s o întovărășesc, că i e drag să stea cu mine de vorbă mai mult decât cu

ceilalți; în strângerea de mână în fiecare zi înțelegeam din ce în ce mai bine acordul stabilit în inimile noastre.

Și totuși niciodată n am reușit să i spun ce aveam pe inimă, deși în fiecare zi mă hotărâm să încep. Avea un fel de tact în vorbă și n purtare, care mă desarma. Era la ea un echilibru sufletesc, un resort puternic, care simțeam că mie îmi lipsește.

Văzusem că i place cum citesc. Și uneori pe când lucra la o broderie și eu citeam alături, o surprindeam cum se oprea din lucru și rămânea așa privind în nemișcare. Fără să mi ridic ochii simțeam cum mă ardea privirea ei. Dar într o clipă își revenea și mi arata în zarea albăstrie vreo pânză de barcă ce flutura în vânt, sau vreun stol de păsări călătoare care sburau spre baltă.

Odată, într o seară când ne întorceam din port sub pletele de sălcii de pe mal, tăcurăm amândoi; părea că ne ascundem sub calmul aparent furtuna ce o simțeam gata să isbucnească în sufletele noastre.

Ne am oprit din drum. În fața noastră o parte din cer ardea în asfințit și soarele roșu aluneca în apă ca într o bae strălucitoare, – amestec de

purpură și aur topit.

Era răcoare și ea era cu brațele goale, c o bluză de vară; i am învelit umerii cu pelerina mea.

Pe când mă apropiam ca s o închei la gât, aprins și tulburat de răsuflarea i caldă care mi suise tot sângele în obraz, m am aplecat într o pornire bruscă strângându i manile amândouă pe care le apăsai pe buze și pe ochi c o patimă arzătoare.

Până în adâncul inimii simții înfiorarea ei.

Vibrând și isbucnind în lacrimi, cu gesturi furioase își smulse pelerina și, fără nici o vorbă, mi o aruncă plecând cu lacrimile în ochi.

Amețit, cu brațele întinse, am rămas pe loc fără s o pot opri și fără să scot o vorbă. Simțeam că lacrimile sunt gata să mă înăbușe. Ca un copil umilit m am aplecat să rădic pelerina și n loc să mă întorc acasă, am luat o înapoi pe malul apei, șovăind, abea târându mi picioarele, până sub salcia bătrână la rădăcina căreia de atâtea ori am stat.

Acolo m am trântit jos, pe pământul umed, sdrobit, învins, rănit de moarte. Îmi era parcă groază de mine însumi, rușine de stângăcia mea; mă judecam și mă găseam vinovat, nenorocit și

ridicol. Până târziu noaptea am zăcut așa părăsit, în nedumerire, cu mintea zăpăcită de sbuciumul lăuntric, de vijelia stârnită dintr odată, care mi zdrobise viața c o singură suflare.

În zadar făceam sforțări să prind firul gândirii clare. Nimic, nici o rază de lumină. Nici un sprijin de nicăeri. Resturi de gânduri frânte se ncrucișau în jurul aceleiași idei fixe și negre care mă chinuia în disperare:

S a sfârșit... am pierdut totul dintr o dată... viața parcă s a întrerupt brusc... Ciudat... cum numai într o clipă se poate schimbă soarta unui om...

Ce mi mai rămâne de făcut?... Cu mâna mea, singur mi am zdrobit viața, mi am distrus fericirea... Ce mai am de așteptat?... Ce sens mai poate avea viața, viitorul, lumea, întreaga omenire fără ea?...

Simțeam mereu că mă înăbuș, un nod chinuitor mi se oprise în gât, un gol dureros părea că se lărgește în mine și în jurul meu; peste tot era pustiu și întuneric.

Părea că mă cufund în adâncul mării pe o noapte întunecoasă.

Cu capul gol, cu haina descheiată căutam o ușurare oftând adânc; răsuflând din plin

simțiam cum năvălește în mine aerul rece al nopții. Un vânt ascuțit sufla pe fața apei gonind val după val, iar murmurul apei care bătea în țărm, se îngână cu un șopot prelung de trestii îndoite sub biciuri de vânt.

A doua zi i am scris o scrisoare.

Tot ce nu putusem să i spun prin grai: scuze, mărturisiri, jurăminte, lacrimi, toate le am așternut în scrisoarea aceia lungă și disperată.

Vreo zece zile am fost bolnav; mă aflam într o cumplită stare nervoasă. Pe Miluță îl ocoleam; de câte ori încerca să mi vorbească îl opream și plecam furios.

Ce zile grozave. Rătăceam tot timpul în voia întâmplării, stingher, părăsit, simțindu i lipsa, parcă aș fi perdut o călăuză care mă conducea în viață. Hoinăream așa, mut, cu fălcile încleștate, cu ochii tulburi, disprețuindu mă, simțindu mi slăbiciunea ca o povoară care mi zdrobia viața necăjită.

Numai noaptea mă apropiam pe furiș de casa ei, privind lung la geamul cu perdeaua de mătasă aurie. Cu n fel de lașitate mă strecuram pe stradele întunecoase, târziu noaptea și adormeam apoi în visuri nebune și obositoare.

Mă sălbătăcisem de tot.

Când negura albăstrie se risipea de boarea dimineții, plecam c o carte și cu pușca spre baltă.

Treceam Dunărea c o lotcă mică, trăgând singur la lopeți și mă afundam în ostroavele pustii și păduroase.

Câte o zi întreagă nu întâlneam țipenie de om. Eram într o lume aparte, pe un petic de pământ rămas parcă fără stăpân și fără legătură, uitat în singurătatea tainică a bălții.

Pe deasupra mea vedeam sburând stoluri de rațe stângace, de lișițe cernite care fugeau la adăpost prin foile de nufăr, caravane de cocori care pluteau în unghiuri înșirate cu șefii lor în cap. Și uneori, cum mă simțeau departe, se înalță în șir câte un cârd de lebede sfioase, care și mișcau domol aripele în zare ca niște steaguri albe de pace, lin fâlfâind în vânt.

Stam lungit cu fața în sus, cu brațele sub cap, în lotca mică și neagră, legănat pe apa bălții, cu ochii țintă în albastrul cerului de vară.

Nu mișcăm nici dintr un deget, zăceam singur în mijlocul naturei primitive și mă afundam perdut în voluptatea durerii mele.

Cum stam așa întins în amorțire ceasuri

întregi, adesea mă urmărea câte un vultur care plutea pe bolta văzduhului albastru. Zărindu l printre gene îl observam cum se lăsa plutind în cercuri mari, rotindu se pe sus în jurul lotcei negre, așa de mică și îngustă încât părea din depărtare un sicriu rămas fără capac, ce rătăcește perdut, mânat de vânt pe apa moartă a bălții.

Pușca o luam degeaba; nu mi venea să trag nici un foc. Zadarnic îmi încordam mintea să pot citi, nu eram în stare să urmăresc în șir câteva rânduri.

Voiam să dorm, să uit totul. Mă hotărâm cu toată voința, dar cum închideam ochii îmi apărea imaginea ei așa cum o văzusem atunci, în seara aceia: ochii ei albaștrii și cuminți înecați în lacrimi, buzele fragede cu zâmbetul lor blând și dulce, strânse de o indignare furioasă.

Ca o mustrare chinuitoare mă urmărea neînduplecat aceiaș imagine, mereu și pretutindeni.

La fiecare pas îmi reveneau aceleași gânduri cu n avânt copilăresc:

Ce i de făcut? Cum pot să i dovedesc cât o iubesc de tare? Să sufăr orice... să risc totul, să

sacrific totul... să dispar, să mi dau pentru ea viața, cu zâmbetul pe buze...

Rar, când ațipiam puțin, de cum alunecam pe nesimțite din lumea reală, mă perdeam în vise nebune și fantazii rătăcitoare.

De la o vreme mă prinsese o teamă; mi se părea că încep să înnebunesc. Oarecum, ca să mă controlez, mă apropiasem iar de Miluță a cărui blândețe îmi ațâța mai mult nervii bolnavi.

Într o seară, pe când ne plimbam amândoi prin port, ne ieși drept în față Geta și cu o prietenă a ei.

De departe, cum am zărit pălăria ei albă, pe care o cunoșteam așa de bine, simții cum începe inima să mi bată mai tare tulburată. Se îndreptau spre noi, trebuia să ne întâlnim. În clipele acele de așteptare aveam o sensație ciudată: o bucurie de mi venea să strig în gura mare, în același timp o teamă copilărească mă împingea s o iau la fugă înapoi.

Cu același ritm ușor și elegant în mers, senină, pășea în fața noastră. Se opri și ne întinse mâna c o grație prietenoasă, cu același surâs alinător de altădată, și pe buze și în ochii ei albaștri.

— Ce scumpi sunteți la vedere, îi spuse

prietena ei lui Miluță, care începu a râde cu pofta lui obicinuită.

Toți patru o luarăm încet de a lungul malului. Micșorând pasul, rămăsei cu Geta mai în urmă.

Călcam rar și în acelaș tact, dar nu scoteam o vorbă, mergeam așa cu ochii în pământ: ne apăsa, ca o mustrare parcă, pe amândoi aceleaș gânduri.

De odată ridicai ochii, hotărât să încep o explicare ce atâta vreme îmi frământase mintea, dar în acelaș timp ea se opri și c o privire dulce, rugătoare, mă îmblânzi – părea că instinctiv îmi ghicise gândul.

Apoi șopti cu glas moale, tremurător: „Te rog mult să mi promiți că n o să mai scrii... e mai bine pentru amândoi...”

Pe când vorbea, îmi furișai o clipă privirea pe chipul ei: mai trasă și mai palidă la față, avea în ochii umezi altfel de lumină și în surâsul ei părea că se restrânge secretul unei mâhniri ascunse.

Îndoioșat, învins, îmi venea să i cad în genunchi, să i spun cât sunt de vinovat de cele întâmplate. Zadarnic mă încercam să încep, ea nu mă lăsa să vorbesc; și apucându mi brațul,

plecarăm înainte. Cu încetul redeveni senină, calmă, stăpână pe sine în resemnarea ei.

— Ești vinovat desigur, îmi spuse cu o asprime dulce în glasu i blând și protector; ca pedeapsă n ai să vorbești de loc; să mă asculți pe mine: în viață ai să suferi mult, căci ești o fire aprinsă și pasionată. Rău ai făcut fugind. Unde ai umblat de atunci de când nu ne am văzut? Eu nu vreau să suferi din cauza mea, din contra, vreau să ți fiu o prietină, un sprijin sufletesc... Și îmi vorbi mult, cuminte, ca un prietin vechiu.

Iar când ne am despărțit, odată cu strângerea de mână hotărâtă, caldă, mi a șoptit c o grație intimă, c un fel de gingășie în vorbă și n privire: „Așa i că ne am împăcat?... Și pentru totdeauna".

Toată noaptea n am putut închide ochii. Strângerea ei de mână pe care o simțisem tare, ferbinte, din toată inima, îmi pricinuise atâta emoțiune și bucurie încât nu mă puteam liniști. De a doua zi începui iar să calc sprinten, cu pieptul înainte și capul sus, cu ochii senini, scânteetori, căci eram mândru, eram fericit.

După trei zile primesc o telegramă. Trebuia

să mă prezint imediat la Ministerul de Război. Urma să plec pentru doi ani de stagiu în Marina Italiană,

Am rămas împetrit, cu telegrama în mână.

— „Nu plec” îi spun scurt și hotărât lui Miluță care se uita nedumerit la mine.

— Ce, ești nebun? – îmi răspunse el răstit. N ai să sfârșești odată cu toate copilăriile tale, nici acum când ți i în joc soarta și viitorul tău?

Cu telegrama în buzunar am plecat întins acasă la ea. N a fost chip s o văd atunci. M am întors necăjit și nehotărât.

Miluță i a anunțat pe toți prietenii că a doua zi dimineața plec cu vaporul.

N am dormit toată noaptea. Am fumat și am oftat.

Miluță mi a făcut bagajele și m a spovăduit până dimineața. La plecare au venit să mă petreacă vreo două familie cunoscute; Geta nu era singură; venise întovărășită de bărbatul ei.

Am surprins un moment când toți priveau la mașina vaporului care forfotea sub presiune și, luând o pe Geta de braț, am ieșit pe punte. De odată am simțit încleștarea brațului ei care tremura strângându mă. O privii cu spaimă – n o mai recunoșteam. Fața i era palidă, buzele

strânse de o sfâșietoare durere, ochii înroșiți sclipeau în lacrimi. Tresărea înfiorată și respira adânc ca să și revie în fire.

I am strâns mâna, care mă frigea, șoptindu i apăsat: „Spune un cuvânt, un singur cuvânt... să știu ce trebuie să fac”.

— „Să pleci... e mai bine pentru amândoi”, îmi răspunse ea încet dar hotărât, pe când își chinuia nervoasă batista făcută ghem între degetele strânse.

O clipă avui un gest nestăpânit de disperare mută și în acelaș timp zării pe Miluță, cu toți ceilalți în urmă, urcându se pe punte.

Am înaintat câțiva pași, făcându mă că i arăt ceva pe Dunăre, departe. Ea aplecându se să vadă, pe când îmi strângea mâna înfiorată, îmi suflă aproape în ureche: „Să ai încredere... curaj... nu vreau să te pierd... să mi scrii, ca să știu ce mi rămâne de făcut și mie în viață”.

Nu mai aveam niciun moment de stat, lumea era lângă noi. Clopotul bordului suna ora de plecare. Sirena vaporului începu să fluiere, să se vaite ca o fiară rănită, pe când ne deslipeam ușor de mal.

Rămas singur pe marginea punții vaporului care se depărta treptat, îmi ascuții vederea, o

clipă împânzită de un val trecător de lacrimi ferbinți. Mă siliam să prind cu ochii încă odată, să reținu, să sorb din depărtare forma aceia armonioasă care se micșora pe mal, îmbinarea acelui desemn de umbre și linii grațioase în care știam un suflet înlănțuit de al meu, în taină părtaș, la aceiași suferință, o inimă vibrând la unison cu a mea.

Zadarnică sforțare... vaporul alunecând pe apă ne depărta unul de altul din ce în ce mai mult. Malul părea că fuge în urmă, ștergându se în zare și forme și colori. Până târziu când se perdu de tot, am urmărit un fulg plutind în ceața diafană: era voalu i alb ce l desfăcuse și l flutura în vânt.

Apa, depărtarea, lumea, păreau puse anume între noi, să ne despartă. Am plecat având amintirea ei așa de vie și luminoasă încât mă însoțea plutind în jurul meu, în mintea, în inima mea; purtând o parcă în mine, o simțeam pretutindeni în drumurile mele pe mări și prin țări, pe unde am umblat. Și acum mi aduc aminte cum o chemam în gând, cu ochii ei cuminți, să mpărtășesc cu dânsa bucuria de cele ce vedeam când admiram răpit frumusețele de artă și natură ce le întâlneam în cale.

Pe mare, în quarturi lungi de noapte, singur sub cerul țintuit, cu ochii perduți la câte o stea ce scânteia în spațiu, mă întrebam dacă în aceiaș clipă și ea nu urmărește aceiaș stea pe bolta uriașă, sub care stam amândoi la atâta depărtare.

Căzusem tocmai în timpul manevrelor escadrei italiene, încrucișam tot timpul în largul mării și rar ne opream prin rade și prin porturi. Poștă aveam foarte neregulat. Scrisorile către ea le adresam lui Miluță care trebuia să i le dea în taină.

I am scris scrisori pline de iubire înflăcărată, de durere sfâșiitoare, de desperare cumplită.

Nimic, nici un răspuns.

Târziu am primit de la Miluță o scrisoare lungă, cu sfaturi prietenești: „să mă gândesc la viitor... la viața mea... la a ei... stric o casă... distrug o familie... o vei uita... vremea care trece și vindecă toate”... și celelalte obișnuite sfaturi.

De atunci multă vreme a trecut... resorturile sufletești s au ruginit cu încetul, și s au distrus aproape; totuș, privirea acelei femei care mi a scăpărat în suflet scânteia divină a iubirii, supremul bun al vieții, eu n am putut s o uit.

*

Sunt douăzeci de ani de atunci. Și cum ne minte vremea! Cu atâta repegiune zi după zi s a scurs ștergând totul în urmă, de parcă nimic nu poți să vezi când te întorci o clipă cu ochii înapoi.

Nimic nu pare că s a schimbat de atunci pe locurile acestea, unde am trecut o parte din tinerețea mea.

Dunărea, liniștită și largă, cu aceiaș nepăsătoare maestate de mii de ani alunecă spre mare în lenește încovăiri.

De o parte și de alta aceleași maluri joase se prelungesc în zare. Zăvoae mari de sălcii își schimbă haina verde în fiecare an. Ostroave, pustii și păduroase, se leagă în depărtare cu întinderea de mlaștini în care viețuesc și acum sălbătăciuni în cârduri. În ochiuri de luminiș, prin stuh, lucește apa bălții ca cioburi dintr o oglindă spartă. Și în ele se restrânge acelaș cer albastru, întins deasupra mării verzi de trestii șoptitoare. Împrejurul nostru și locuri și preveliști parcă au rămas aceleași.

Dar noi?

Noi cât ne am schimbat de atunci!

Mergând încet, vaporul se apropia de mal; făcându i se semn că n are nimic de încărcat, se îndreptă la vale pe drumul obișnuit

Noi tăceam cu halbele, de mult golite, dinainte, privind apusul și cerul înroșit deasupra orașului tăcut, în care viața începe de vreme să aţipească.

Trecutul tot și fapte perdute, depărtate, se înlănțuiau în minte și parcă le trăiam a doua oară, pe când treceam de a lungul acelui mal pe care l cunoscusem cu de amănuntul odată.

În capăt, unde se termină portul, văzui și salcia bătrână sub care am suspinat pe atunci.

Șivoiul apei, rozând acolo malul, slăbise rădăcina, și acum salcia zăcea, culcată, cu trunchiul în două despicat, cu pletele în apă, osândită să fie smulsă de Dunărea ce curăță orice stăvili ca să și lărgească patul.

— „De când n ai fost pe aici?” mă întreabă Miluță într un târziu.

— „A, eu, de mult, de atunci chiar de când am plecat în Italia; am trecut adesea dar niciodată nu m am hotărât să mă opresc aici. Amintirea acelui timp, vezi tu, mi a rămas în minte ca un vis frumos, o reverie dulce; mi se pare ecoul unui cântec din vremea tinereții ce

mi place să l ascult; mi i milă ca să l tulbur”.

— „Ba eu am fost aci acum un an, cu prilejul unei comisii de rechiziții”.

— „Ei, ia spune mi ce mai fac simpatiile tale... ale noastre adică; le ai văzut? Trebue să fi îmbătrânit și ele. Biata Geta!... ce admirabilă ființă... știi, femeia sfântă cum îi spuneai tu”. Când stau și mă gândesc acum la timpurile acele, mi se pare că n am fost eu, cineva care a trăit pe aicia, care a iubit și a suferit odată, cu focul și frăgezimea vârstei.

Ți aduci aminte cum mă înflăcărasem eu? Ce patimă cumplită mă sbuciuma pe atunci – uite, mă crezi, emoții ca acele așa de dulci și gingașe, chinul și fericirea care mă înspăimântau și mă îmbătau pe atunci, pasiunea aceia așa de furtunoasă, eu n am întâlnit o a doua oară în viață. Nu pot să spun că n am avut mai târziu și alte legături, dar întotdeauna a fost altceva și nu aceia ce a fost întâia dată. Nu, dragul meu, e sigur... acuma înțeleg pe cei care susțin că numai odată iubește omul în viață. Ți aduci aminte ce speriat erai tu? Ce luptă a fost pe tine ca să mă potolești. Zău, nu știu fără tine unde aș fi ajuns cu pasiunea mea. În neștire, cu ochii închiși, fără să știu să înot, mă aruncasem în

valurile oceanului iubirii. Parcă îmi dasem drumul într o prăpastie fără să știu unde aveam să mă opresc, unde aveam s o târăsc și pe ea. Poate ajungeam să pătez viața ei, care era așa de senină și curată încât o slăveam amândoi”.

Pe când vorbeam, furat pe nesimțite de parfumul trecutului duios, Miluță sta mut cu ochii duși pe luciul apei. Tăcui și eu cu gândul dus departe, sub vraja atâtor amintiri tainice.

Târziu fără să și ridice ochii, el mă întrebă încet, vorbind aproape în șoaptă:

— De când n ai mai văzut o?

— Acum doi ani odată la teatru în București. Era într o lojă cu fata ei mai mare. Ce asemănare! Mi se părea c o văd pe ea în vremea tinereții noastre. Închipui ți, nu m am dus nici să i vorbesc. Nu m am putut hotărî, nu știu de ce, parcă m a reținut ceva. Simțeam un fel de vină, era ca o mustrare, că odată voisem să tulbur seninătatea aceia.

Din locul meu de jos am salutat o: ea a înclinat ușor capul și o clipă am recunoscut acelaș surâs dulce și trist pe care îl văzusem de atâtea ori că i flutura pe buze.

Nu știu nimic din ce s a jucat pe scenă în seara aceia. Cu ochii într acolo am stat cătând la

cele două chipuri în care găseam atâta asemănare – păreau două portrete ale aceleiaș figuri la vârste diferite.

În sclipirea luminilor din sală zăream părul sur, argintiu, parcă pudrat anume pe la tâmple. Ciudat, niciodată nu mă gândisem că femeia asta putea să îmbătrânească. Am surprins de câteva ori privirea ei alunecând pe de asupra capetelor, oprindu se la mine cu aceiaș senină blândeță din trecut.

M am simțit parcă atins de un fior dulce și dureros.

Cutele de pe obraz desigur de la distanță nu s au putut vedea, dar capul meu așa de sur cum i o fi părut oare?

Miluță căzuse iar pe gânduri. O durere surdă părea că l stăpânește, cum sta așa pierdut, cu ochii aproape închiși, cu capul rezemat pe pumnul strâns sub tâmplă.

Deodată se ridică în picioare, și apucându mă strâns de umeri mă privi țintă în ochi.

— Tu niciodată n ai să poți ști cât te a iubit femeia asta.

Tu singur ai fost și ai rămas în inima ei. Pe mine ea mă urăște. Nu niciodată n are să mă ierte că am oprit o să facă pasul la care se

hotărâse atunci. Tu nu știi tot ce s a întâmplat după plecarea ta în Italia.

E mult de atunci și pot să ți spun acum. Din câte scrisori mi ai trimis ca să i le înmânez, le am rupt când am văzut ce luptă se dă în sufletul acestei femei nefericite. Totuși la un moment dat s a hotărât să și părăsească totul: casa, bărbatul și copilul pe care l adora. Era gata să înceapă procesul de divorț când, după un complot pe care l organizasem cu părinții, am reușit s o împac și s o aduc iarăș în căznicia ei. Părea apoi că s a resemnat. Vezi tu, aveam pe atunci credința fermă că fac un bine. Voiam să sting de la început iubirea asta dintre voi.

Mi se părea o cădere, o învingere pentru ea; parcă perdeam un ideal; în mintea mea îmi apărea ca o statue coborâtă de pe un piedestal de unde o văzusem dominând senină, stăpână, triumfătoare. Ce vrei, așa vedeam, așa judecam pe vremea aceia. Azi văd altfel, dar e prea târziu. Am crezut că fac un bine și am fost cauza unui imens rău ce nu se mai poate îndrepta.

Îți spuneam că acum un an am venit aci și, cum am sosit, m am repezit să văd pe Geta. N a fost chip. Încredințat că mă ocolește, i am scris și, după vreo zece zile, mi a răspuns.

Ce rău îmi pare că nu am la mine scrisoarea aceia ca să vezi câtă durere concentrată e în rândurile acele.

După ce se scuză de faptul că nu m a primit, îmi descrie nefericita ei viață, mie, care, după cum spune ea, am fost amestecat în întâmplările vieții ei, încât am o parte mare de răspundere, de care nu mă pot descărca.

Îmi mărturisește că ani de zile mi a purtat pică pentru faptul că am contribuit să nu se despartă și am lucrat să sting iubirea dintre voi. Cu drept cuvânt, biata femeie, mă întreabă azi cui credeam că fac bine? Ei? bărbatului? sau ție ca prieten al meu?

Nici unul din toți trei nu sunt fericiți. Pe când dacă o lăsam să se despartă... cine știe?

Bărbatul ei din ce în ce a ajuns mai rău, căci, bolile și patimile cresc cu vârsta. Au venit apoi copii și ea s a resemnat. Când stai și te gândești la atâtea alegeri nepotrivite... doi oameni care nici nu se pot măcar stima, forțați să trăiască alături continuu în ceartă mută, zilnic în luptă surdă de roadere și istovire...

Lanțul pe care nu l ai rupt la timp se strânge din ce în ce mai mult. Dar omului slab îi trebuie stăpân, termină ea, rugându mă s o iert și s o

plâng.

Stam mut și ascultam. Dar nu mai puteam urmări șirul cuvintelor care mi sunau în minte prelung și fără legătură. Urechile îmi vâjâiau și sub palmele, care mi sprijineau capul greu, amețit, simțeam bătaia tâmplelor ferbinți.

Cuvintele lui mi se înfipsese în minte și le auzeam mereu chinuitor: „Iubirea aceasta voiam s o stâng chiar de la început” Vremea a stins o. Dar oare sub cenușă, acolo, n a rămas nimic?...

De la o vreme nici o vorbă nu mai puteam auzi, căci începu pe punte să sufle un vânt răutăcios. Se întunecase de tot. Am rămas amândoi tăcuți, într un fel de amorțire vagă, cumplit de dureroasă. Noi singuri mai stam încă afară pe puntea vaporului în neagra întunecime a nopții. Dar nu puteam vorbi. Nici un cuvânt n am mai schimbat tot drumul.

Ce aveam să ne mai spunem?

Căci inimile noastre erau acum golite până la fund de tainele păstrate atâta vreme acolo. Știam mai mult decât ar fi trebuit. Acum ne apăsa mai greu povara acelor noui mărturisiri, căința pentru cele ce au fost odinioară și regretul pentru cele ce n au putut să fie.

Târziu de tot m am ridicat cu trupul amorțit

de vântul tăios ce sufla pe apă. Eram pătruns până la oase de umezeala nopții reci de toamnă întârziată. Nicăiri nimic nu se vedea. Cerul înourat și totul în jurul nostru cuprins de întuneric.

Vaporul vechiu, cu încheieturi slăbite ce scârțâiau mereu, lupta din răsputeri să învingă apa și vântul dimpotrivă. Iar sgomotul mașinii cu piesele uzate, care băteau suflând greoiu și în cadență, părea o răsuflare de om bătrân și gârbov ce i pus să facă o muncă prea grea pentru puterea lui. De câte ori ne apropiam de mal, se desprindeau din ceață un șir de umbre negre care se clătinau trezite de ropotul de valuri.

Erau sălcii bătrâne cu trunchiuri scorburoase, cu crăngile plecate, ca niște, vrăjitoare din basme cu pletele încâlcite, spălându se în apa aceia neagră, răscolită de helicea vaporului în mers.

Înainte de a adormi am mai privit odată în golul depărtărei să văd de se zărește ceva în calea noastră. Nimic nu se mai deslușea înainte, nimic nu se arăta în haosul pustiu și plin de întuneric spre care goneam orbiș, fără răgaz.

Pe când în urma noastră, pe drumul ce l

făcusem, o dungă de fum rar se prelungea plutind ușor un timp, până se topea de tot perdută în spațiu.

Și mai departe, nu rămânea nimic... nimic în urma noastră.

Noembrie 1915.